

ANKARA
HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**ENGELLİ POLİTİKALARINDA SİVİL TOPLUM
KURULUŞLARININ ROLÜ: KKTC ÖRNEĞİ**

Rumeysa CAN ATEŞ

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Mehmet Merve ÖZAYDIN**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ ANABİLİM DALI
SOSYAL POLİTİKA BİLİM DALI**

EKİM - 2019

ANKARA

HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**ENGELLİ POLİTİKALARINDA SİVİL TOPLUM
KURULUŞLARININ ROLÜ: KKTC ÖRNEĞİ**

Rumeysa CAN ATEŞ

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Mehmet Merve ÖZAYDIN

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ ANABİLİM DALI
SOSYAL POLİTİKA BİLİM DALI**

EKİM - 2019

**ENGELLİ POLİTİKALARINDA SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ ROLÜ:
KKTC ÖRNEĞİ**

Rumeysa CAN ATEŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ ANABİLİM DALI
SOSYAL POLİTİKA BİLİM DALI**

**ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

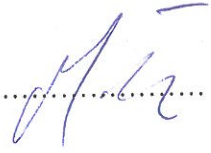
EKİM 2019

Rumeysa CAN ATEŞ tarafından hazırlanan "Engelli Politikalarının Belirlenmesinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü: KKTC Örneği adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ /-OY-ÇOKLUĞU ile Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalında Sosyal Politika Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Doç. Dr. Mehmet Merve ÖZAYDIN

Çalışma Ekonomisi ve Endüstri ilişkileri Anabilim Dalı, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum .....

Üye : Doç. Dr. Banu METİN

Çalışma Ekonomisi ve Endüstri ilişkileri Anabilim Dalı, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

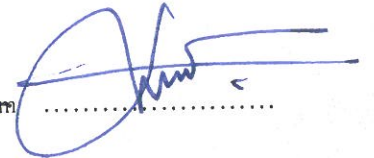
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum .....

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Volkan IŞIK

Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu, Hacettepe Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum .....

Tez Savunma Tarihi: 22/10/2019

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Figen ZAİF

Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Rumeysa CAN ATEŞ

22/10/2019

ENGELLİ POLİTİKALARINDA SIVİL TOPLUM KURULUŞLARININ ROLÜ: KKTC
ÖRNEĞİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Rumeysa CAN ATEŞ

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Ekim 2019

ÖZET

Engellilik dünyada bir milyardan fazla insanın yaşadığı günümüzde sadece sağlık sorunun olmanın ötesinde insan hakları sorunu olarak görülen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum engelliliğin toplumsal bir sorun olarak algılanmasını sağlamaktadır. Günümüz demokratik toplumlarından toplumsal sorunların çözümünde sorundan etkilenen kişi ve kurumlar da rol oynamaktadır. Bu kurumların başında sivil toplum kuruluşları gelmektedir. Bu çalışmanın amacı KKTC’de engellilere yönelik geliştirilen politikalarda sivil toplum kuruluşlarının etkinliğini ölçmektir. Çalışma nitel görüşme şeklinde gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler KKTC de yer alan belediyeler, bakanlıklar ve engelli sivil toplum kuruluşları ile gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında KKTC’de engellilere yönelik faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının engelli politikalarının belirlenmesindeki rolü incelenmiştir. Araştırma sonucunda KKTC’de faaliyet gösteren engelli sivil toplum kuruluşlarının süreçte etkin olduğu fakat hükümetlerin istikrarsızlığı nedeniyle tam başarı sağlayamadığı ortaya çıkmıştır.

Bilim Kodu : 113505
Anahtar Kelimeler : Engellilik, Sivil Toplum kuruluşu, Engelli Politikaları, KKTC
Sayfa Adedi : 111
Tez Danışmanı : Doç. Dr. Mehmet Merve ÖZAYDIN

THE ROLE OF NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS IN THE POLICIES OF
DISABLED: EXAMPLE OF TURKISH REPUBLIC OF NORTHERN CYPRUS (TRNC)

(M. Sc. Thesis)

Rumeysa CAN ATEŞ

ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL FOR ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY

October 2019

ABSTRACT

Disability appears nowadays rather being a health problem than seen as a human right problem that experienced by more than 1 billion people. This situation makes the disability perceived as a social problem. In today's democratic societies, people and also institutions, affected by the problem, play a role while solving the social problems. Non-governmental organizations are in the first place of all the institutions that mentioned. Aim of this study is to determine the effectiveness of non-governmental organizations taking place in the policies developed for the disabled in the Turkish Republic of Northern Cyprus(TRNC). This study was conducted as a qualitative interview. The interviews were conducted with the municipalities, ministries and non-governmental organizations of the disabled in TRNC. The role of non-governmental organizations, operating in TRNC, while determining the policies of disabled is examined in this research. As a result of the research, it was found that non-governmental organizations of disabled, operating in the TRNC, is effective but they could not have a full success due to instability of the governments.,

Science Code : 113505
Key Words : Disability, Non-governmental organization, Policies of disabled, Turkish Republic of Northern Cyprus(TRNC)
Page Number : 111
Supervisor : Assoc. Prof. Dr. Mehmet Merve ÖZAYDIN

TEŞEKKÜR

Engellilik, her toplumda farklı anlamlar yüklensede, hayatın her döneminde üzerinde durulması gereken toplumun hassas bir noktası olmuştur. Bu çalışmada engellilerin toplumdaki sorunlarının, haklarını alma mücadelelerinin ve bu mücadelelerde engelli sivil toplum kuruluşlarının etkinliğinin boyutları üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın ortaya çıkmasından son halini almasına kadar desteğini hiçbir zaman esirgemeyen, her zaman fikirleri ve bakış açısıyla bana ışık tutan değerli hocam Doç. Dr. Mehmet Merve ÖZAYDIN'a teşekkürlerimi sunuyorum. Çalışmanın alan araştırması kısmında sorularıma her zaman samimiyetiyle cevap verdiği inandığım, değerli zamanlarını bana ayıran KKTC bakanlık ve belediye çalışanları ile sivil toplum kuruluşu başkanlarına teşekkür ederim. Son olarak bu zorlu süreçte bana en büyük desteği sağlayan her zaman yanımda olduğuna inandığım eşim Selim ATEŞ'e, tezimin son aşamasına kadar hiçbir desteğini esirgemeyen dostum Merve TÖZYILMAZ'a, her zaman bana destek olan, inanan ve varlığıyla bana güç veren ailemin her bir ferdine ve adını sayamadığım ama yardımlarını bildiğim herkese sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLoların LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR.....	xii
1. GİRİŞ.....	1
2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	3
2.1. Engellilik.....	3
2.1.1. Engelliliğin Tanımı.....	3
2.1.2. Engellilik Nedenleri.....	5
2.1.2.1. Doğum öncesinde oluşan nedenler.....	5
2.1.2.2. Doğum anında oluşan nedenler	5
2.1.2.3. Doğum sonrasında oluşan nedenler	6
2.1.3. Engellilik Türleri	6
2.1.3.1. Ortopedik engelliler	8
2.1.3.2. Görme engelliler.....	8
2.1.3.3. İşitme engelliler.....	9
2.1.3.4. Konuşma engelliler	9
2.1.3.5. Zihinsel engelliler.....	9
2.1.3.6. Süreğen hastalığı olanlar	9
2.1.4. Engellilerin Yaşadığı Sorunlar	10
2.1.4.1. Eğitim.....	10
2.1.4.2. Sağlık ve rehabilitasyon	12
2.1.4.3. Yoksulluk	13

	Sayfa
2.1.4.4. İstihdam.....	13
2.1.4.5. Ulaşılabilirlik ve erişilebilirlik	14
2.1.5. Engelliliğe Yönelik Yaklaşımlar	15
2.1.5.1. Geleneksel / ahlakî model	16
2.1.5.2. Medikal / tıbbî model	17
2.1.5.3. Sosyal model	18
2.1.5.4. İnsan hakları modeli	19
2.2. Sosyal Politika	20
2.2.1. Sosyal Politika Kavramı	20
2.2.1.1. Dar anlamda sosyal politika	22
2.2.1.2. Geniş anlamda sosyal politika.....	23
2.2.2. Engellilere Yönelik Sosyal Politikanın Tarihsel Gelişimi.....	24
2.2.2.1. Dünyada tarihsel gelişimi.....	25
2.2.2.2. KKTC’de tarihsel gelişimi	30
2.3. Sivil Toplum Kuruluşları	31
2.3.1. Sivil Toplum.....	31
2.3.1.1. Sivil toplumun tarihsel gelişimi	32
2.3.2. Sivil Toplum Kuruluşları.....	40
2.3.2.1. Sivil toplum kuruluşlarının özellikleri	41
2.3.2.2. Sivil toplum kuruluşlarının örgütlenme biçimleri.....	42
2.3.2.2.1. Vakıflar.....	42
2.3.2.2.2. Dernekler	42
2.3.2.3. Sivil toplum kuruluşlarının işlevleri.....	43
2.3.2.3.1. Siyasal işlevler.....	43
2.3.2.3.2. Kültürel işlevler	45
2.3.2.3.3. Bireysel işlevler	46

	Sayfa
2.3.2.3.4. Ekonomik işlevler.....	46
2.3.2.4. Sivil toplum kuruluşlarının kamu politikalarının belirlenmesindeki rolü.....	47
2.3.2.4.1. Savunuculuk yaklaşımı.....	48
2.3.2.4.2. Politika ağları yaklaşımı.....	49
2.3.2.4.3. Refah karması yaklaşımı.....	49
2.3.2.5. Sivil toplum kuruluşlarının sosyal politikalara etkisi.....	50
3. KKTC’DE ENGELLİLİK VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI.....	53
3.1. KKTC’de Engelliler.....	53
3.1.1. KKTC Yasalarında Engelli Tanımı.....	53
3.1.2. KKTC’de Engellilere İlişkin Sayısal Veriler.....	54
3.1.3. KKTC’de Engelli Bireylerin Hakları.....	56
3.1.3.1. Eğitim hakkı.....	56
3.1.3.2. İstihdam hakkı.....	58
3.1.3.3. Erişilebilirlik hakkı.....	60
3.1.3.4. Sağlık ve rehabilitasyon hakkı.....	62
3.1.3.5. Eşitlik hakkı ve ayrımcılık yasası.....	64
3.1.4. KKTC’de Engellilerin Mevcut Durumları.....	65
3.2. KKTC’ye Genel Bir Bakış.....	68
3.3. KKTC’de Sivil Toplum Kuruluşlarının Gelişimi.....	69
3.3.1. KKTC’de Sivil Toplum Kuruluşlarının Genel Durumu.....	71
3.3.2. KKTC’de Engellilere Yönelik Faaliyet Gösteren Sivil Toplum Kuruluşları.....	75
3.3.2.1. Kıbrıs Türk Engelliler Federasyonu.....	75
3.3.2.2. Kıbrıs Türk Görmezler Derneği.....	76
3.3.2.3. Kıbrıs Türk Zihinsel Engelliler Derneği.....	78
3.3.2.4. Kıbrıs Türk Ortopedik Özürlüler Derneği.....	79

	Sayfa
3.3.2.5. Kıbrıs Türk Ortopedikler Derneği.....	80
3.3.2.6. KKTC Engelliler Dayanışma Derneği	81
3.3.2.7. Umut Otizm Derneği.....	82
3.3.2.8. Engelli Aileleri Dayanışma Derneği	83
3.3.2.9. Engelsiz Yaşamı Destekleme Derneği	84
3.3.2.10. Kıbrıs İşitme ve Konuşma Engelliler Vakfı	84
3.3.2.11. KKTC Özel Eğitim Vakfı.....	85
4. ALAN ARAŞTIRMASI.....	87
4.1. Araştırmanın Amacı.....	87
4.2. Araştırma Soruları	87
4.3. Araştırmanın Önemi	87
4.4. Araştırma Yöntemi	88
4.5. Çalışma Grubu.....	89
4.6. Verilerin Analizi	89
4.7. Araştırmanın Geçerliliği ve Güvenilirliği.....	90
4.8. Bulgular	91
4.8.1. Derneklerin Üyelik Koşulları ve Üye Sayılarına İlişkin Veriler	91
4.8.2. Sivil Toplum Kuruluşlarının Engelli Haklarına İlişkin Görüşleri.....	93
4.8.3. Sivil Toplum Kuruluşlarının Sosyal Diyaloga İlişkin Görüşleri.....	95
5. SONUÇ.....	99
KAYNAKÇA.....	103
EKLER.....	109
EK-1. Ölçme Aracının Soruları	110
ÖZGEÇMİŞ	111

TABLULARIN LİSTESİ

Tablo	Sayfa
Tablo 3.1. 2006 yılı KKTC cinsiyete ve engelli türüne göre sürekli ikamet eden engelli nüfus	54
Tablo 3.2. Altı yaş ve üzeri engellilerin okuryazarlık durumları.....	54
Tablo 3.3. 2006 yılı 10 yaş ve üzeri son bitirilen okul düzeyine göre sürekli ikamet eden nüfus.....	55
Tablo 3.4. 15 yaş ve üzeri engelli nüfusun medeni durumları.....	55
Tablo 3.5. 2015 İçişleri Bakanlığı Lefkoşa Kaymakamlığına Bağlı Dernekler	71
Tablo 3.6. 2015 İçişleri Bakanlığı İskele Kaymakamlığına bağlı dernekler	72
Tablo 3.7. 2015 İçişleri Bakanlığı Gazimağusa Kaymakamlığına bağlı dernekler	72
Tablo 3.8. 2015 İçişleri Bakanlığı Girne Kaymakamlığına bağlı dernekler.....	73
Tablo 3.9. 2015 İçişleri Bakanlığı Güzelyurt Kaymakamlığına bağlı dernekler.....	73
Tablo 3.10. KKTC’de faal olan vakıflar	74

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar

Açıklamalar

ABD

Amerika Birleşik Devletleri

BM

Birleşmiş Milletler

IMF

Uluslararası Para Fonu

KKTC

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

KTMMOB

Kıbrıs Türk Mimar ve Mühendisler Odaları Birliği

WB

Dünya Bankası

1. GİRİŞ

Engellilik, engeli olma durumunu ifade eden ve dünyanın yüzde 10'unun maruz kaldığı ve herkesin maruz kalma ihtimali olan bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Engelliliğin bu derecede yüksek olması ve sosyal bir devlet olmamız hatta bunun ötesinde insani duyarlılıkları ve birlik algısı yüksek bir toplum olmamız sonucunda, engellilik kişinin problemi olarak algılanmaktan çıkıp toplumsal bir sorun haline gelmektedir.

Toplumsal algılara rağmen günümüzde engellilerin birçok soruna maruz kaldığı ve diğer insanlarla eşit şartlara sahip olamadığı görülmektedir. Bunun dışında sahip oldukları haklarını kullanmalarının sınırlanması veya kullanamaması büyük bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Küreselleşmenin ortaya çıkardığı sonuçların etkisiyle engelliler ve diğer dezavantajlı grupların haklarını kazanma ve koruma noktasında sosyal politika biliminin önemi artmış ve sosyal politika dezavantajlı gruplar için mücadele eden bir bilim olarak sık sık gündeme gelmeye başlamıştır. Fakat dezavantajlılara hizmet konusunda devlet uygulamalarının verimsizlik ve etkinlik sorunu yaratması sosyal politikalarının sivil toplum eliyle gerçekleştirilmesi düşüncesini uyandırmıştır. Süreçten etkilenen kişilerin sürece katılması engellilerin toplumsal hak ve özgürlüklerinin kazanılması ile diğer bireylerle eşit şartlarda topluma katılmaları noktasında büyük fayda sağlamaktadır.

Sivil toplum kuruluşlarının engelli politikalarındaki rolü hiç kuşkusuz o toplumun demokratikleşme düzeyi ile doğrudan ilişkilidir. Demokrasinin gelişmediği toplumlarda hükümetlerin baskınlığı devam etmektedir. İnkâr edilmemelidir ki hükümetlerin sosyal politika uygulamalarını tamamen sivil topluma bırakması çok doğru bir yöntem değildir. Fakat sivil toplum kuruluşları gibi güçlü baskı kurumlarının varlığı da politika yapımında göz ardı edilemeyecek kadar önemlidir.

Bu çalışmanın amacı ise yukarıda anlatılanlar doğrultusunda KKTC'deki mevcut engelli profillerine, engelli yasalarına ve engellilerin geçmişten günümüze kadar olan hak ve özgürlük mücadelelerine ışık tutmaktır.

Çalışmanın amacı doğrultusunda birinci bölüm tezin amacına ilişkin kavramsal çerçeveden oluşmuştur. Bu bölümde tezin anahtar kavramlarını oluşturan engellilik, sosyal politika, sivil toplum ve sivil toplum kuruluşu kavramları incelenmiştir. Ayrıca engellilik konusunda; engelliliği meydana getiren etkenler, engellilerin yaşadığı sorunlar ve

toplumların engellilere yönelik yaklaşımlarını da içermektedir. Sivil toplum ve sivil toplum kuruluşları ile ilgili olarak sivil toplumun zaman içinde kazandığı anlamlar ve tarihsel gelişimleri ile sivil toplum kuruluşlarının doğuşu ve gelişimi incelenmiştir. Sivil toplum kuruluşlarının politikadaki etkinliği de birinci bölümün konusunu oluşturmaktadır. Son olarak sosyal politika konusunda Sanayi Devrimi'nden bu zamana sosyal politikanın taşıdığı anlamlar ve önemi üzerinde durulmuştur. Sivil toplum kuruluşlarının kamu politikaları genelinde sosyal politikalar özelindeki konumu ve önemi de birinci bölümün içeriğini oluşturmaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise birinci bölümde kavramsal çerçevesi oluşturulan konular KKTC özelinde incelenmiştir. İlk olarak KKTC'de yaşayan engellilerin istatistiki verileri; engelli sayısı, eğitim durumu, medeni durumu gibi veriler incelenmiş daha sonra engellilerin KKTC'deki mevcut hakları ve sorunları üzerinde durulmuştur. Son olarak ise KKTC'de sivil toplum kuruluşlarının tarihi gelişimi, günümüzdeki sivil toplum kuruluşlarının yapısı ve baskınlığı ile KKTC'de engellilere yönelik faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları incelenmiştir.

Çalışmanın son bölümünü ise alan araştırması kısmı oluşturmaktadır. Alan araştırması nitel araştırma yöntemlerinde görüşme yöntemi uygulanarak yapılmıştır. Engelli politikalarında sivil toplum kuruluşlarının rolü KKTC özelinde incelenmiş, bu konu hem çalışmanın hem de alan araştırmasının temel problemini oluşturmuştur. Bu konuda araştırmanın iki ayağını oluşturan devlet ve sivil toplum kuruluşları yetkilileri ile görüşülmüş, tarafların konudaki fikir, öneri ve şikâyetleri kaydedilmiştir. Kaydedilen bu sonuçlar objektif olarak betimsel analiz yöntemiyle paylaşılmış ve yorumlanmıştır. Sonuç kısmında ise temelde sivil toplum kuruluşlarının engelli politikaları konusundaki baskınlığı ile engellilerin mevcut durumları, yasalarının yeterliliği, geçmişte sivil toplumun baskınlığı ile günümüzdeki durumunun karşılaştırılması gibi sorulara cevap verilmeye çalışılmıştır.

Bilinmektedir ki KKTC tarihler boyunca farklı yönetim şekillerine maruz kalmış ve farklı isimler altında yönetilmiştir. Bu çalışmada sadece 15 Kasım 1983 yılında kurulan ve kuruluş bildirgesi Kurucu Cumhurbaşkanı Rauf DENKTAŞ tarafından okunan Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile sınırlandırılmıştır

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Engellilik

2.1.1. Engelliliğin Tanımı

Engellilik, dünyada bir milyardan fazla insanın yaşadığı, günümüzde ise yalnızca sağlık sorunu olmanın ötesinde insan hakları sorunu olarak da görülen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

Günümüzde sağlık, ekonomik ve sosyal hayatın alanlarını kapsayan pek çok engelli tanımları yapılmıştır ve bu durum kesin bir engelli tanımını yapmayı zorlaştırmaktadır. Evrensel engelli tanımı olarak BM'nin 2006 yılında kabul ettiği ve 2008 yılında yürürlüğe giren Engelli Kişilerin Hakları Sözleşmesi'nde yapılan tanım kabul edilebilir. Bu tanıma göre "engelli kişiler, uzun süreli veya kalıcı bir fiziksel, zihinsel, duygusal özürü olan ve diğer kişilere kıyasla topluma etkin bir şekilde katılmaları engellenen kişiler olarak tanımlanmaktadır." (BM Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme md. 1)

Türkiye Cumhuriyeti 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun'da ise; "engelli; fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duygusal yetilerinde çeşitli düzeyde kayıplarından dolayı topluma diğer bireyler ile birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılımını kısıtlayan tutum ve çevre koşullarından etkilenen birey olarak tanımlanmaktadır." (5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun md.3)

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Engellileri Koruma, Rehabilitasyon ve İstihdam Yasası'na göre;

Engellilik: Doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, duygusal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimi karşılama güçlükleri olan ; korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kişi ile talasemialı veya orak hücre anemili olma halini anlatır. (KKTC Engellileri Koruma, Rehabilitasyon ve İstihdam Yasası md. 2)

Engellilik kavramı, birbirinden farklı anlamları olmasına rağmen çoğu zaman sakatlık, bozukluk, özürülük gibi kavramlarla da ifade edilebilmektedir. Bu konuya en temel açıklık Dünya Sağlık Örgütü tarafından 1980 yılında getirilmiş ve ICDH (International Classification of Impairments, Disabilities and Handicaps- Sakatlık, Özürülük ve Engelliliğin Uluslararası Sınıflandırması) sistemi ortaya konulmuştur. Bu sınıflandırmaya göre:

Yetersizlik veya özürlülük; ruhsal, fiziksel ya da anatomik yapıda oluşan kayıp, işlevini yerine getirmedeki eksiklik ve anormalliktir. Özürlülük geçici veya kalıcı bir durum olmakta ve organ düzeyinde bir sorunu ifade etmektedir. (Zayımoğlu Öztürk, 2015; 46) Özürlülük: İşitme bozuklukları, göz ve görme ile ilgili bozukluklar, konuşma bozuklukları, iç organ bozuklukları, iskelet sistemi bozuklukları, şekil ve görünüm bozuklukları, entelektüel bozukluklar, duygusal ve psikolojik bozukluklar olarak açıklanır.

Sakatlık ise bozukluk veya noksanlık sonucu normal sayılabilecek aktiviteyi gerçekleştirmedeki sınırlama ve eksikliklerdir. (Şen, 2017; 215) Sakatlık kişi düzeyindedir. Sakatlık: davranış, iletişim, kişisel bakım, hareket, vücut pozisyonu bozukluğu, beceri sakatlıkları, özel durum ve mekanik sakatlıklar olarak açıklanır. (Alıç, 2007; 11)

Engellilik ise; noksanlık, sakatlık nedeni ile bireylerin kişisel unsurlarına ve toplumsal rollerine bağlı olarak yerine getirmesi gereken işlevlerinin kısıtlanması veya yerine getirememesi durumudur. (Taşçı, 2018; 118) Engellilik toplum düzeyinde ele alınan bir sorundur ve toplumdaki görev ve sorumluluklarını tam olarak yerine getirememesi ve toplumdaki dışlanmasıdır. Engellilik sağlık, eğitim, iş hayatı, sosyal durumu etkileyen faktörlerdir.

1980'de yapılan engelli tanımı 2000'li yıllara gelindiğinde medikal bir tanım olması nedeniyle yetersiz bulunmuş ve eleştirilmeye başlanmıştır. Bu durum sonucunda Dünya Sağlık Örgütü 2001 yılında ICF (International Classification of Functioning, Disability and Health- İşlevsellik Yetiyitimi ve Sağlık Uluslararası Sınıflandırması) sistemine geçmiştir. ICF temel olarak işlevsellik (tüm vücut işlevleri) ve yetiyitimi (işlev ve yapı bozuklukları) yani vücut işlevleri ve yapılarındaki işlevler ile etkinlikleri ve katılımdaki kapasite ve performansları bağlamsal faktörler çerçevesinde yani çevresel ve kişisel faktörlerle sınıflayan ve olumsuz yönlerini ortaya çıkaran bir disiplindir. (ICF Temel Eğitim)

ICF temel olarak iki bölüme ayrılmıştır: İlk bölümde işlevler ve yetiyitimi başlığı altında vücut işlevleri, yapıları ile etkinlikler ve katılım incelenirken ikinci bölümde bağlamsal etmenler başlığı altında çevresel ve kişisel etmenler incelenmektedir. Vücut işlevleri fizyolojik yapıyı, vücut yapısı ise anatomik bir yapıyı açıklamaktadır. Etkinlik, kişinin bir işi yerine getirmesi; katılım ise sosyal katılımıdır. Bağlamsal etmenler başlığı altında incelenen faktörler ise kişisel durumu, kişinin sosyal ve düşünsel çevresidir.

ICF milletlerarası sağlık ilgilidi disiplinlerin karşılaştırılması, pozitif ve ortak bir dil oluşturmak istenmesi, engellilerin sosyal katılımı arttırılması amaçlandığından önemli bir sınıflandırmadır.

2.1.2. Engellilik Nedenleri

Engelliliğin nedenleri incelendiğinde genellikle kaynağına yönelik bir incelemenin yapıldığı görülmektedir. Kaynağına bakıldığında engellilik doğum öncesi, doğum sırasında ve doğum sonrasında engellilik olarak üç bölümde incelenmektedir.

2.1.2.1. Doğum öncesinde oluşan nedenler

Doğum ncesi engellilik genellikle genetik faktörlere veya hamilelik sırasında annenin maruz kaldığı olumsuz durumlara bağlı oluşan bir engellilik türüdür. Bu nedenler şu şekilde sıralanabilir:

- Akriba evlilikleri,
- Ailede bulunan kalıtsal hastalıklar,
- Kan uyuramazlığı,
- Annenin yaşı doğum için uygun olan yaşın altında ya da üstünde olması,
- Hamilelikte yanlış ilaç kullanımı,
- Annenin sigara, alkol veya uyururucu kullanması,
- Hamile kalma aralığının az olması ve sık doğum yapılması,
- Hamilelik sırasında aşırı stres,
- Hamilelik sırasında geçirilen ateşli hastalık veya enfeksiyonlar,
- Hamilelik sırasında gerekli kontrollerin yapılmaması,
- Hamilelikte radyasyona maruz kalma gibi durumlar doğum öncesi çocuğun engelli doğmasına neden olan faktörlere örnek sayılabilir. (cal, 2015: 52; Sapancı,2013: 36; Uludağ Güler, 2017: 26)

2.1.2.2. Doğum anında oluşan nedenler

Doğum anında oluşabilecek bazı sorunlar bebeğin engelli doğmasına neden olabilir. Bu sorunlardan bazıları şunlardır:

- Erken doğum,
- Uzman kişiler dışında doğum yaptırılması ve kötü koşullarda gerçekleştirilen doğumlar,
- Doğum esnasında bebeğin oksijensiz kalması veya travmaya sebep olacak durumlar,
- Bebeğin normalin altında bir kiloda doğması gibi nedenler doğumda bebeğin engelli olmasına neden olur. (Öcal, 2015:52; Sapancı,2013: 36; Uludağ Güler, 2017: 26)

2.1.2.3. Doğum sonrasında oluşan nedenler

Doğum sonrasında engelliliğe neden olan faktörler hem doğumun hemen sonrasında bebeklerin maruz kaldığı olaylar hem de insanların hayatları boyunca maruz kalma ihtimali olan olaylar olarak sıralanabilir. Bunlar:

- Doğum sonrası bebeğin şiddetli sarılık geçirmesi,
- Bebeğin aşılarının tam ve düzenli yapılmaması,
- Doğum sonrası sağlık kontrollerinin ihmal edilmesi,
- İş, trafik ve diğer kazalar,
- Doğal afetler,
- Savaşlar,
- Terör sorunları,
- Hastalıklar olarak sıralanabilir. (Öcal, 2015:52; Sapancı,2013: 36; Uludağ Güler, 2017: 26)

2.1.3. Engellilik Türleri

Engellilik türleri konusunda ulusal ve uluslararası düzeyde pek çok sınıflandırma yapılmıştır. Bunlardan ilki uluslararası düzeyde 1980’de Dünya Sağlık Örgütü tarafından ICIDH kapsamında yapılan sınıflandırmadır. Şu şekilde sınıflandırılır:

1. Görme Zorlukları
2. İşitme Zorlukları
3. Konuşma Zorlukları
4. Hareket Zorlukları (yürüme, merdiven çıkma, ayakta durma vb.)

5. Bedeni Hareket Ettirme Zorlukları (uzanma, eğilme, diz çökme vb.)
6. Tutma, Kaldırma Zorlukları (objeleri tutmak veya kaldırmak için parmaklarını kullanma)
7. Öğrenme Zorlukları (zihinsel zorluklar, gerilik vb.)
8. Davranışsal Zorluklar (psikolojik, duygusal problemler vb.)
9. Kişisel Bakım Zorlukları (yıkama, giyinme, beslenme vb.)
10. Diğer.

2001 yılında Dünya Sağlık Örgütü'nün sınıflandırma yöntemini değiştirip ortak bir dil ve sistematik sınıflandırmaya gitmek amacıyla ICF sistemini geliştirmiştir. ICF sistemine göre engellilik on iki başlık altında toplanmıştır. Bunlar:

1. Görme
2. İşitme
3. Öğrenme ve Öğrendiklerini Uygulama
4. Zihinsel Fonksiyonlar
  - a. Dikkat Fonksiyonu
  - b. Bellek Fonksiyonu
  - c. Düşünme Fonksiyonu
  - d. Yüksek Düzeyde Bilişsel Fonksiyonlar
5. Günlük Gereksinimlerini Karşılama
  - a. Günlük Gereksinimlerini Yönetme
  - b. Günlük Gereksinimlerini Tamamlama
6. İletişim Kurma
  - a. Alma
  - b. Üretme
7. Beden Duruşunu Değiştirme ve Sabit Tutma
8. Eşyaları Tutma Hareket Ettirme ve Taşıma
  - a. Eşyaları Kaldırma ve Taşıma
  - b. Parmaklarını Kullanma
  - c. Ellerini ve Kollarını Kullanma
9. Yürüme ve Hareket Etme
  - a. Yürüme
  - b. Çevrede Gezinme
10. Özbakım

- a. Yıkınma
- b. Bedensel Bakım
- c. Tuvaletini Yapma
- d. Giyinme, Yemek Yeme
- e. İçme

11. Temel Yaşam Aktiviteleri

- a. Eğitim
- b. Çalışma

12. Toplumsal Sosyal ve Sivil Yaşam

- a. Toplumsal Yaşam
- b. Eğlence ve Boş Zaman
- c. Ruhsal ve Dini Yaşam (Atıcı, 2007: 14)

2002 Türkiye Özürlüler Araştırması'na göre ise engellilik türleri altı başlık altında incelenmiştir.

2.1.3.1. Ortopedik engelliler

Doğuştan veya sonradan oluşabilecek herhangi bir sorun sonucu iskelet, kas ve sinir sisteminin normal yaşam işlevlerini yerine getiremeyecek derecede yetersiz olması durumu ortopedik engellilik olarak tanımlanır. (Keskin, 2013: 23)

2002 Türkiye Özürlüler Araştırması'na göre ise el, kol, bacak gibi uzuvlarında kısıklık, eksiklik, fazlalık, yokluk olan kişiler, kas güçsüzlüğü, kemik hastalığı olanlar, ayrıca spastikler, spina bifida, serebral palsi olanlar ortopedik engelli olarak tanımlanmaktadır.

2.1.3.2. Görme engelliler

Tek veya iki gözünde tam veya kısmi görme kaybı ve bozukluğu olanlar ise renk körleri, gece körleri ve göz protezi kullananlar görme engelliler olarak tanımlanmaktadır. (Şahinöz, 2013: 2)

Yasal anlamda ise gözü iyi gören, gözündeki görme keskinliği 20/200 ya da az olan; görme alanı 20 dereceden az olan kişiler kör olarak adlandırılırken, görme keskinliği

20/70 ile 20/200 arasında olan kişiler az gören olarak nitelendirilmektedir. (Tunay, 2012: 9)

2.1.3.3. İşitme engelliler

İşitme engelliler tek veya iki kulağında kısmi veya tamamen işitme kaybı olan ve işitme cihazı olan kişilerdir.

İşitme engelliler için kullanılan sağır terimi, işitmede çok ileri bir durumu ifade ederken, ağır işitenler terimi işitme cihazı yardımıyla işitenler veya cihaz olmadan da kısmi işitme yeteneği olan kişilerdir. (Tunay, 2012: 9)

2.1.3.4. Konuşma engelliler

Herhangi bir nedenle konuşamayan ya da konuştuğu halde konuşmanın akıcılığında, hızında, ifadesinde bozukluk olan engelliler konuşma engellilerdir.

İşittiği halde konuşamayan, dil-ağız-çene yapısında bozukluk olanlar, kekemeler, gırtlaklı alınanlar ve konuşmak için bir cihaza ihtiyaç duyanlar da bu gruba girmektedir. (Öztürk, 2011: 19)

2.1.3.5. Zihinsel engelliler

Zihinsel engellilik, kişilerin zihinsel işlev sınırlılıkları nedeniyle sosyal ve toplumsal hayatını önemli ölçüde sınırlayan bir engel türüdür.

Sosyal becerilerde, iletişimde, bilişsel süreçlerin gelişiminde diğer insanlara göre sınırlılıklar, bozukluklar yaşayan down sendromlu kişiler, epilepsi hastaları, otizm spektrum bozukluğu (OSB) ve öğrenme güçlüğü olan kişiler bu gruba dâhil edilmektedir. (Göçmen, 2017: 16)

2.1.3.6. Süreğen hastalığı olanlar

2002 Türkiye Özürlüler Araştırmasında bir engel türü olarak tanımlanan süreğen hastalıklar, kişinin yaşama, çalışma fonksiyon ve kabiliyetlerini engelleyen sürekli bakım ve tedavi gerektiren hastalıklar olarak tanımlanmıştır.

Buna göre; kalp damar hastalıkları, kan hastalıkları, kanserler, endokrin ve metabolik hastalıklar, idrar yolları ve üreme hastalıkları, ruhsal, sinirsel rahatsızlıklar ve davranış bozuklukları süreğen hastalıklar olarak kabul edilmektedir. (Baş ve Ulama,2014)

2.1.4. Engellilerin Yaşadığı Sorunlar

Doğum öncesinde, doğum sırasında veya sonrasında çeşitli faktörlere bağlı olan ve dünya nüfusunun % 10'unun karşı karşıya kaldığı engellilik, kişinin toplumsal sorunlarını da beraberinde getirmektedir.

Günümüzde engellilik her ne kadar kişisel olmaktan çıkıp toplumsal bir sorun haline gelmiş olsa da engellilerin toplumun diğer bireylerine göre daha fazla sorunlar yaşadığı bilinmektedir.

Engelliler çoğu zaman eğitim, sağlık, istihdam vb. konularda fırsat eşitsizliklerine maruz kalmaktadır. Yaşanılan bu fırsat eşitsizlikleri çoğu zaman engelliler için sosyal dışlanma, toplumsal izolasyon, önyargı ve psikolojik bunalımlara neden olmaktadır.

2.1.4.1. Eğitim

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 42. Maddesine ve KKTC Anayasası'nın 59. Maddesinde yer alan "*Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz.*" Hükmü ile eğitim hakkı anayasal bir hak olarak tanımlanmıştır. Ayrıca BM Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme'nin 24. Maddesinde engellilerin eğitim hakkı düzenlenmiş ve şu hüküm yer almıştır: "Taraflar Devletler engellilerin eğitim hakkını tanır. Taraflar, bu hakkın fırsat eşitliği temelinde ve ayrımcılık yapılmaksızın sağlanması için eğitim sisteminin bütünleştirici bir şekilde her seviyede engellileri içine almasını ve ömür boyu öğrenim imkânı sağlar."

Eğitim engellilerin kendi aralarında, aileleriyle ve toplumla iletişim kurabilmeleri açısından oldukça önemli bir noktadır. Kişilerin noksanlıklarının bir engele dönüşmemesi noktasında eğitim ciddi bir rol almaktadır. Eğitim kişilerin iletişim dışında toplumsal rollerini gerçekleştirmede, temel yaşam fonksiyonlarını tek başına devam ettirmek konusunda daha rahat bir yaşam sürmek ve dışa bağımlı bir yaşam sürmemek adına önem taşımaktadır. (Orhan ve Genç, 2015: 118)

5378 sayılı Engelliler Kanunu'nun 15. Maddesinde: "Hiçbir gerekçeyle engellilerin eğitim alması engellenemez. Engelli çocuk, genç ve yetişkinlere, özel durumları ve farklılıkları dikkate alınarak bütünleştirilmiş ortamlarda ve engelli olmayanlarla eşit eğitim imkânı sağlanır." hükmü yer almıştır. Fakat eğitim sistemin de bu konuda ciddi eksikliklerin yaşandığı bilinmektedir. Eğitim sistemi engelli olmayan kişiler için hazırlanıp engelli kişileri bütünleştirmeye çalışılan bir sistem haline gelmiştir bu durum engelliler konusunda eğitimin nitelik ve nicelik konusunda eksiklerinin olduğunu göstermektedir. (Lüle, 2008; 16)

Engellilerin eğitim konusunda yaşadığı diğer bir sorun ise sosyal dışlanma ve ayrımcılıktır. Engellilerin eğitimi konusunda okul yöneticileri, öğretmenler, veliler ve toplumun diğer kesimleri tarafından kabul sorunu yaşayabilirler. Bu durum engellilerin toplumdaki uzaklaşmasına ve sosyal bir sorun olmasına neden olabilmektedir. Ayrıca engelli olmayan diğer bireyler için yapılan ve daha sonra engelli kişilere uyarlanmaya çalışılan okullarda fiziki alt yapı uyumsuzluğu da görülmektedir. Özellikle fiziksel engelli bireyler için fiziki alt yapının ve mimarilerin uyumsuzluğu ciddi sorunlar teşkil etmektedir.

Engellilerin eğitimi için önemli olan bir diğer husus ise özel eğitim uygulamalarıdır. Özel eğitim: "Özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin eğitim ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak için özel olarak yetiştirilmiş personel, geliştirilmiş eğitim programları ve yöntemleri, bu bireylerin tüm gelişim alanlarındaki özellikleri ile akademik disiplin alanlarındaki yeterliliklerine dayalı olarak uygun ortamlarda sürdürülen eğitim" olarak tanımlanmıştır. (Cumhurbaşkanlığı DDK Özürlü Raporu, 2009) Fakat bu eğitimin Türkiye e KKTC gibi gelişmekte olan ülkelerde tam olarak yaygınlaşmamış olması ve maliyetli bir sistem olması bütün engellilerin eğitime erişimi konusunda sorunlara neden olmaktadır. Ayrıca engelliler için özel olan bu eğitim, engelli bireylerin sadece engelli bireyler ile kaynaşmasına neden olmaktadır. Bu durum engellilerin sosyalleşmesi ve toplumsal uyum konusunda sorun olmaktadır.

Yukarıda değindiğimiz noktalarda çeşitli politikalar geliştirilmeye çalışılsa da günümüzde özellikle yüksek gelirli ülkelere oranla düşük gelirli ülkelerde de engelli çocukların temel eğitimlerini alma ve okula başlama oranlarının çok düşük olması engellilerin eğitim konusunda fırsat eşitsizliği yaşadığının bir sonucudur. (Dünya Sağlık Örgütü Dünya Engellilik Raporu, 2011).

2.1.4.2. Sağlık ve rehabilitasyon

Engelliler çoğu zaman engelleri dolayısıyla, engelli olmayan bireylere nazaran sağlık problemlerini daha çok yaşamaktadır. Fiziksel engellilerde hareketsizlik oranının yüksek olması ve engellilerin kötü alışkanlıkları ve yanlış beslenmeleri diğer bireylere nazaran engellilerin sağlık sorunlarını arttırmaktadır. Bu yüzden engelliler daha fazla risk altında bulunmaktadır. Ayrıca engellilerin engellerinden kaynaklı durumlarla daha farklı sağlık hizmetlerine ihtiyacı olduğu bilinmektedir. (Karip, 2016: 33)

Engellilerin sağlık hizmetlerine engelli olmayan kişilere nazaran daha çok ihtiyacı olmasına rağmen engellileri sağlık hizmetlerine erişimi konusunda sorunlar yaşadığı bilinmektedir. Sağlık hizmetlerine erişim konusunda ilk sorun engellilerin sağlık merkezlerine ulaşım sorundur. Hastanelerin mimari yapısı, hastaneye ulaşım şekilleri engelliler için büyük sorun teşkil etmektedir. Ayrıca sağlık merkezlerinde engellilerin, engel türüne göre bilgi sahibi olmasını sağlayacak tabela, ışıklandırma, sembollerin eksikliği veya danışmaların bu konuda tam bilgi sahibi olmaması engellilerin hastane içinde sıkıntılar yaşamasına neden olmaktadır. Sağlık personellerin engellilere karşı oluşabilecek olumsuz tavır ve tutumları da engellilerin yaşadığı olumsuzluklar arasında değerlendirilmelidir.

Engellilerin sağlık konusunda yaşadığı bir diğer sorun rehabilitasyon sorunudur. Rehabilitasyon, engellilerin kaybettikleri yeteneklerinin geri kazandırılması veya yerine ikame yeteneklerin kazanılması açısından önemli bir faktördür. (Öztürk, 2011: 27) Son dönemlerde belediye ve halk eğitim gibi kuruluşlarda bu hizmetler verilse de hala rehabilitasyon hizmetleri istenilen düzeylerde değildir. Ayrıca verilen bu eğitim ve hizmetlerin sonuçlarının takip edilmemesi, engellilerin rehabilitasyon sonucu durumlarının tam olarak izlenememesi de büyük bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Rehabilitasyon konusunda bir diğer önemli problem ise bu kurumların daha çok şehir merkezlerinde ve büyük şehirlerde kurulmasıdır. Engelli bireylerin özellikle sosyal yardım ve sosyal hizmetlerin gelişmediği ülkelerde rehabilitasyon konusunda yaşadığı bir diğer sorun ise gerek duydukları araç ve gereçlere ulaşma problemidir. Engelli bireylerin tamamının rehabilitasyon hizmeti almaması rehabilitasyon sorununu kanıtlar niteliktedir.

2.1.4.3. Yoksulluk

Yoksulluk, maddi kaynakların yetersizliği nedeniyle üretim faktörlerine ve yaşam için gerekli kaynaklara ulaşamama halidir. Yoksulluk, kişilerin asgari düzeyde yaşamını sürdürmesi için gerekli gelirden yoksun kalmasıdır. Yoksulluk toplumdaki eşitsizliği arttıran işinin sosyal ve kültürel hayatını etkileyen bir olgudur. (Besiri, 2009: 369)

Engelli sivil toplum kuruluşları ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile yapılan görüşmelere göre engellilerin büyük çoğunluğu yoksul kesimden oluşmaktadır. Bu durum engelliler için büyük bir sorun teşkil etmektedir. Yoksulluk, engelli bireylerin eğitim, sağlık, ulaşım gibi temel ihtiyaçlara ulaşmasını güçleştirmektedir.

Engelliliğin işsizlik sorununa neden olması ve işgücüne dâhil olamama gibi faktörlerde yoksulluğu daha fazla arttırmaktadır. Engellilerin yaşadığı işlev kaybı, hareket kısıtlılığı ve toplumda engellilere yönelik ön yargılar kişilerin istihdamına engel olmaktadır. (Lüle, 2008: 34)

Engellilik ve yoksulluk kendi arasında bir kısır döngü içindedir. Engellilik istihdam ve topluma katılımı güçleştirmesi nedeniyle kişilerin maddi durumunu kötüleştirmekte ve yoksulluğa neden olmaktadır. Ayrıca diğer açıdan bakıldığında engellilik yoksul ailelerde daha çok meydana gelmektedir bunun nedeni ise doğum öncesi kontrollerin tam olarak yapılamaması ve doğumun sağlıklı bir ortamda gerçekleşmemesi gösterilebilir. Engelli çocuklara sahip aileler ise tedavi süreçlerinin zorluğu nedeniyle maddi sıkıntılar yaşayabilmektedir. Tüm bunlar bize engellilik ve yoksulluk arasında bir kısır döngü olduğunu göstermektedir.

2.1.4.4. İstihdam

Hayatları boyunca diğer insanlara nazaran daha çok kısıtlanan engelli bireylerin sorun yaşadıkları bir diğer konu istihdamdır. Hiç şüphesiz engelliler toplumdaki soyutlanmamak, sosyal bir insan olup kendi istek ve ihtiyaçlarını karşılamak için bir işe ihtiyaç duyarlar. Engellilerin kendi engellerinin dışında diğer bedensel yeteneklerini kullanabilmesi hem rehabilite edici bir etki sağlarken hem de muhtaçlık duygusunu azaltarak üretime katılmalarına sebep olabilmektedir.

Engelli istihdamı aynı zamanda bir ülkenin kalkınmışlık düzeyini belirlemede bir etken olarak görülmektedir. Aynı zamanda engelli istihdamı devletlerin engellileri bakıma

muhtaç ya da bir birey olarak değerlendirilen engelli politikalarını da anlamaya yardımcı olmaktadır. (Bilgin, 2000: 4)

Engelliler için istihdamın önemi bilinmesine ve bu konuda politikalar geliştirilmesine rağmen günümüzde engelli istihdamının hâlâ istenilen seviyelerde olmadığı görülmektedir. Devletler engelli istihdamını arttırmak için politikalar geliştirmekte fakat tam anlamı ile sonuç vermediği bilinmektedir.

Engelli istihdamı için geliştirilen ilk uygulama kota sistemidir. Kota sistemi, işyerlerinde belli bir oranda engelli çalıştırmayı zorunlu kılan bir sistemdir. Türkiye’de 50 işçi ve üzeri için özel sektörde %3, kamuda %4; KKTC’de her 25 çalışan için 1 engellinin çalışmasını öngörmektedir. Fakat her ne kadar engelli istihdamı kanunla zorunlu hale gelse de özellikle özel sektörde yöneticilerin çalışan sayısını sınırın altında bıraktığı ya da cezayı ödemeye razı oldukları fakat engelli çalıştırmadıkları görülmektedir. Ayrıca belli bir ücreti verip engellileri istihdam dışında tutan kurumlarında varlığı da söz konusudur. Bu durumlar engellilerin istihdam konusunda karşılaştıkları problemlerin başında gelmektedir.

Engelli istihdamı için geliştirilen bir diğer sistem ise korumalı işyerleridir. İşgücü piyasalarına dâhil olamayan genellikle ruhsal ve zihinsel engelli bireyler için özel olarak düzenlenmiştir (Çavuş ve Tekin, 2015: 149). Korumalı işyerlerinin engelli istihdamını arttırması beklenirken, bu işyerlerinin yaygın olmaması istihdam oranında ciddi bir artış sağlanmasına engel olmaktadır. Ayrıca korumalı işyerleri kişilerin sosyalleşmesini engellediği nedeniyle eleştirilmektedir.

Devlette veya özel sektörde çalışmak yerine bir iş kurmak isteyen engelli bireyler de günümüzde pek çok sorunla karşılaşmaktadır. Toplumdaki bireylerin engellilere bakış açısı ve kişinin kendine güveninin yetersiz olması ya da bu işe başladığında alacağı yardımların kesileceği düşüncesi engellileri işgücü piyasasından uzaklaştırmaktadır (Eliöz ve Akbuğa, 2017: 547).

2.1.4.5. Ulaşılabilirlik ve erişilebilirlik

Erişilebilirlik, erişim ve ulaşılabilirlik kavramlarının ortak bir tanımı olarak kullanılmaktadır. Aynı olarak incelendiğinde ise ulaşılabilirlik; engelli bireylerin şehir içi veya şehirlerarası ulaşımını, yaya kaldırımına, evine ulaşımını anlatan dar kapsamlı bir tanımdır. Erişilebilirlik ise ulaşılabilirliği de kapsayan engelli bireylerin toplumsal hayata

ekonomik, sosyal ve kültürel yönden katılmasını sağlamayı amaçlayan kişinin hak ve sorumluluk noktasına ulaşımını içeren bir kavramdır. (Çağlar, 2012: 542)

Engellilerin mevcut durumları toplumsal hayata ulaşılabilirlik noktasında sorunlar yaratabilmektedir. Fiziksel çevrenin engellilere uygun tasarlanmaması ya da tasarlanırken engellilerin durumlarının dikkate alınmaması daha büyük sorunları beraberinde getirmektedir. Kamusal alanlara ve ulaşım araçlarına bozuk yollar, kaldırımlar, alt ve üst geçitler nedeniyle ulaşım daha zor hatta imkânsız olabilmektedir. (Ergüden, 2008; 15)

Engellilerin toplumsal hayata ulaşılabilirliklerinin sınırlanması kültürel, sosyal ve ekonomik çevreye erişimi de engellemektedir. Bu durum kişilerin eğitim ve iş hayatına ulaşımı noktasında sorun teşkil etmekte ve engellileri başkasına muhtaç kişiler haline getirmektedir.

Bir insan hakkı olan erişilebilirlik yukarıda bahsettiğimiz gibi engelliler için bütün problemlerin temelinde yatan bir sorun olarak görülmektedir. Engellilerin toplumdan ayrı bireyler olarak değerlendirilmemesi, muhtaçlıktan kendisine yeten bireyler haline gelmesi sosyal ve kültürel açıdan toplumla bütünleşip iş, eğitim, sağlık ve diğer pek çok konuda toplumda tek başlarına varlıklarını sürdürebilmeleri erişilebilirlik sorununun çözümü ile olacaktır. (Tiyek ve Eryiğit ve Baş, 2016: 230)

Fakat her ne kadar bahsedilen konularda erişilebilirlik bir insan hakkı olarak görülse de engellilerin halen erişilebilirlik sorunlarına tam olarak çözüm bulunamadığı ve engellilerin halen toplumsal hayata erişim konusunda sorunlar yaşadığı bilinmektedir.

2.1.5. Engelliliğe Yönelik Yaklaşımlar

Engelliliğe yönelik yaklaşımlar her ne kadar güncel bir konu olarak görülmekte olsa da engelliliğe yönelik yaklaşımların temelleri Ortaçağa dayanmaktadır. Ortaçağ'da din ve ahlak ile açıklanmaya başlayan engellilik kavramı günümüzde hak temelleri ile tanımlanmaya devam edilmektedir.

Kültürlere ve dönemlere göre değişim gösteren engellilik yaklaşımları politikalar konusunda da belirleyici olmuştur. Her dönemde değişiklik gösteren engellilik yaklaşımları beraberinde yaklaşıma uygun politikaların da belirlenmesini sağlamıştır.

Bu çalışmada engellilere yönelik yaklaşımlar dört başlık altında toplanmıştır. Bunlar:

- Geleneksel/ Ahlaki Model,
- Tıbbi/ Medikal Model,
- Sosyal Model ve
- İnsan Hakları Modelidir.

2.1.5.1. Geleneksel / ahlakî model

Ortaçağ döneminde ortaya çıkan ve bilinen en eski model olarak geleneksel model tanımlanmaktadır.

Geleneksel modelin temeli dinî inanış ve tutumlardan kaynaklanmaktadır. Engellilik, kişilerin işlemiş olduğu suçların veya ahlaksızlıkların sonucu olarak inandıkları ilahî güçler tarafından cezalandırılması sonucu oluşan kötü bir durum olarak tanımlanmaktadır. (Ölmezoğlu, 2015: 14)

Ahlakî olarak bir sapmanın ve günahların sonucu olarak ortaya çıktığı düşünülen engellilik kişinin ve ailesinin utanç duymasına neden olur. Engellilik diğer bir ifade ile insanın içindeki şeytanın dışı çıkması olarak tanımlanmaktadır.

Geçmiş dönemlerde Antik Yunan'da çocukların ailelerinin günahları nedeniyle engelli doğduğu düşünülmektedir. Bu düşünce sonucu engelli çocuklar nehirlere atılmış, güneşli tepelere bırakılmış ve bu şekillerde ölüme terk edilmiştir. Sparta kanunlarında ise engelli çocukların hayatı manda altına alınmış ve bu konudaki zarar ailelere bırakılmamıştır. Antik dönemde Roma'da ise mutlak güç olarak baba tanımlanmıştır. Bu yüzden baba engelli doğan çocuğun ölüm ya da yaşam kararını verebilmektedir. Fakat ağır engelli olarak tanımlanan çocuklara mülkiyet, miras ve eğitim gibi haklar tanınmamaktadır.

Engellilere yönelik geleneksel model 19. ve 20. yy.a gelindiğinde yaşanan tüm gelişmelere rağmen varlığını sürdürmeye devam etmiştir. Batı'da Malthus'un nüfus teorisinden esinlenen Darwin'in Sosyal Darwinizm görüşü ve Hitler öncülüğünde Alman Nasyonalist Sosyalist Partisi'nin rejimleri engellilere yönelik geleneksel modelin varlığının sürdürdüğünü göstermektedir. (Taşçı, 2018: 121)

2.1.5.2. Medikal / tıbbî model

Geleneksel modelin eleştirilmeye başlaması ve 1800'lü yılların ortalarına geldiğinde pozitif bilimlerin hız kazanması yeni bir modelin oluşmasını zorunlu kılmıştır.

Sanayi Devrimi sonrası temelleri atılan bu model hiç şüphesiz ki ortaya çıktığı dönemden ayrı düşünülemez. Sanayi Devrimi ile ortaya çıkan bilimsel gelişmeler modern çağın gelişimine katkıda bulunmuş ve fabrikasyon tarzı bir üretim söz konusu olmuştur. Fabrika üretimlerinin artması ile beraber işçi sınıfı ön plana çıkmaya başlamıştır.

Kapitalist sistemde işçi sınıfının gelişmesi ile engellilerin bu rekabetçi ortama uyum sağlamaları oldukça güç bir hal almıştır. İşgücü piyasalarının rekabetçi şartlarına uyum sağlayamayan engelliler hasta ve fonksiyon kaybı olan kişiler olarak nitelendirilmiştir. (Okur ve Erduğan, ty.)

Ghash'a göre engellilik, anormallik ve eksiklik olarak nitelenmiştir. (Ghash, 2012: 8; akt. Erten, 2017: 87). Pozitif bilimlerin de gelişmesi ile medikal modelde engellilik kişisel bir sağlık sorunu ve tıbbî sorun olarak çözüm bulunması gereken bir felaket olarak tanımlanmıştır. Engelliler yardım edilmesi gereken, tedavi ve rehabilitasyona ihtiyacı olan hastalardır.

Medikal modeldeki engellilere yönelik bu tanımlama engellilere yönelik politikaları da olumsuz yönde etkilemiştir. Hasta olarak tanımlanan engelliler toplumsal açıdan aciz insanlar olarak değerlendirilmiş ve başkalarına bağımlı olarak gösterilmiştir. (Erten, 2017: 87)

Engelli bireye değil de engelliliğin kendisine yönelen medikal modelde engelli kişiler patolojik bir vaka olarak değerlendirildiği için normal-anormal insan tanımlamasına maruz bırakılmış ve anormal diye tabir edilen kişilere, hasta ve bağımlı gibi tanımlamalar yapılmıştır.

Kişiye değil de kişinin engeline yönelen bu inanışta kişinin güçlü yanları göz ardı edilmiş, toplumsal hayata katılım konusunda sorunlar yaşamış, eksik ve yetersiz olarak tanımlanmıştır. (Markelprang ve Salsgiver, 1999; akt. Ergüden, 2008:4)

Bu tutumlar engellilerin işgücüne katılabilecek olmalarına rağmen işgücü piyasalarından dışlanmasına ve engellilerin zor yaşam koşullarında yoksullukla yaşamalarına neden olmuştur.

Medikal modelin etkilerinin sürdüğü dönemde, engellilere yönelik sınıflandırma çalışmaları yapılmış ve Dünya Sağlık Örgütü tarafından ICIDH (International Classification of Impairments, Disabilities and Handicaps) Sakatlık, Özürlülük ve Engelliliğin Uluslararası Sınıflandırması sistemi geliştirilmiştir. Ayrıca medikal modelde tıp biliminin ön planda olmasından dolayı engelliliğe yönelik tanı ve tedavi programları geliştirilmiş ve engelliliğe neden olan doğum öncesi ve sonrası faktörler incelenerek tıbbî yönden çözümler geliştirilmeye çalışılmıştır. (Arıkan, 2002: 2)

2.1.5.3. Sosyal model

Medikal modelin engellileri anormal olarak tanımlayan ayrımcı tutumları yeni bir modelin gerekliliğini ortaya koymuştur. 1970'lere gelindiğinde sosyal bilimciler engelliliği medikal açı yerine toplumsal hayattaki sosyal halini incelemeyi amaçlamıştır. Sosyal bilimcilerin dışında engellilere yönelik ayrımcılıklara karşı sosyal hareketlerin başlaması ve engellilerin örgütlenmeleri de yeni bir modelin ortaya çıkmasını zorunlu kılmıştır. Bu örgütlenmelerin başında 1970 yılında ABD ve İngiltere'de engellilerin siyasi mecralarda kendini duyurma ve sosyal bir çözüm isteği dile gelmeye başlamıştır. Bunun dışında 1965 yılında İngiltere'de DIG (Disablement Income Group) üyesi iki kadının parlamentoda lobi faaliyetleri yürütmesi de sosyal bir modelin gelişmesine katkıda bulunmuştur.

Engelliliğin toplumsal bir sorun olarak algılanmaya başlamasında yukarıda değindiğimiz örgütlenmelerin baskısı sonucunda uluslararası bir çözüm getirilmiştir. Toplumsal olarak ayrımcılıkları kaldırmak amacıyla BM 1975 yılında Engelli Hakları Bildirgesini kabul etmiştir. (Özgökçeler ve Alper, 2010: 38) Hemen sonrasında 1976 yılında, İngiltere'de, özürlü hareketinin öncüsü olarak tanımlanabilecek UPIAS (The Union of the Physically Impaired Against Segregation-Ayrımcılığa Karşı Fiziksel Özürlüler Birliği)'ın Engelliliğin Temel İlkeleri adlı yayını sosyal modelin öncüleri olarak önem kazanmıştır.

Engellilere yönelik sosyal modelin gelişmesine dönemin politik şartları da destek sağlamıştır. Sosyal modelin geliştiği dönemdeki emek, sermaye, devlet üçlüsünün uzlaşmaları; sosyal devlet uygulamaları sonucu gelirin yeniden dağılımı ve kişilerin temel ihtiyaçlarının devlet tarafından karşılanması anlayışı da sosyal modelin gelişimine katkı sağlamıştır.

Sosyal modelin gelişmesi ile birlikte medikal modelin bireyci, ayrımcı, damgalayıcı, hasta insan görüşü yıkılmış, engellilik toplumu ilgilendiren bir durum haline gelmiştir. Temelde engellilere yönelik yetersizliği reddetmemekte fakat engelliliği bireysel değil toplumsal bir sorun olarak görmektedir. İşlevsel bozukluklar yaşamın bir parçası olarak görülmelidir. Asıl engellilik ise çevresel ve toplumsal etkenlerle işlevsel bozukluğu olan kişilerin maruz kaldığı ayrımcılık ve dışlanmadır. (Metin, 2017)

Sosyal modelde temel amaç engellilerin önündeki engelleri kaldırmak ve engellilerin iş, sosyal çevre, sağlık gibi faktörlere erişimi ve ulaşımı konusundaki sorunlara çözüm bulmaktır. Bütün bu sorunlara çözüm bulmakla beraber toplumun bilinçlenmesi ve engellileri de diğer bireyler gibi toplumun eşit bir bireyi haline getirmek temel amaç olmaktadır. (Özgökçeler ve Alper, 2010: 38)

Engellileri sosyal bir sorun olarak değerlendiren ve engellilerin toplumsal ve çevresel her olayda diğer bireylerle eşitliğini savunan sosyal modelde hiç şüphesizdir ki engelli örgütlenmelerine ve devlete büyük görevler düşmektedir. Engelli bilincinin sağlanması yanında devlet eliyle veya örgütlenmeler ile toplumsal bilincin de sağlanması engellilerin önündeki engelleri kaldırmak ve sosyal modelin uygulamada da başarılı olması açısından son derece değerlidir.

2.1.5.4. İnsan hakları modeli

1980lere kadar etkili olan Refah Devleti modelinin günümüzde etkisini kaybetmesi ve küreselleşen dünyada neo-liberal politikaların hüküm sürmesi sosyal modelin tam anlamıyla varlığını sürdürmesini güçleştirmiştir. Bunun en önemli nedeni devletlerin emek yanlı modellerinin yıkılması ve toplumsal olarak baskınlığının azalmasıdır.

Neo-liberal politikaların geliştiği günümüzde devlet kontrolü varlığını azaltmış ve yerini yeniden serbest piyasalara bırakmıştır.

Serbest piyasanın gelişmesi ile işsizlik, yoksulluk gibi durumlarda artışlar yaşanmaya başlanmıştır. Oluşan yeni düzen toplumsal olarak parçalanmalara neden olmuştur. Oluşan sorunlar grupların sorunları olarak tanımlanmış ve toplumsal sorun kavramı yıkılmaya başlamıştır. (Okur ve Erduğan, ty.)

1980'lerin sonuna gelindiğinde ayrı ayrı incelenen sorunların tek bir çatı altında toplanması gerekliliği anlaşılmış ve bütün sorunlar "insan hakları" sorunu olarak görülmeye başlanmıştır.

Bütün ayrımcılıkları ve sosyal dışlanmaları yaşayan içinde engellilerin de olduğu bu gruplar dezavantajlı gruplar olarak tanımlanmıştır. (Okur ve Erduğan, Ty.) İnsan hakları modelinde dezavantajlı olarak tanımlanan bu gruplara yönelik sorunların çözümü yerel yönetimlerde dayanışma örgütleri ve sivil toplum kuruluşlarına, genelde ise Dünya Bankası (WB), Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Birleşmiş Milletler (BM) gibi küresel kurumlara bırakılmıştır. Bu durum dezavantajlı grupların sorunlarının dünyada önemli bir sorun olarak ele alınmasını sağlamıştır.

Yukarıda bahsedilen engelli örgütlerinin ve uluslararası kuruluşların engellilere yönelik politikaları insan hakları kavramının yaygınlaşmasıyla, özünde sosyal modelden faydalanan “insan hakları modelinin” ortaya çıkmasına katkı sağlamıştır.

İnsan hakları modeli temelde engelli kişilerin haklarını din, dil, ırk, cinsiyet ve ideolojik olarak ayırım yapılmaksızın korumayı gaye edinmiştir. Bunun en büyük örneği ise Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmedir. Bu sözleşmeyle engelli kişilerin işlevsel yetersizliklerinin tek başına engellilerin toplumsal tüm alanlara tam ve etkin katılmasına engel olmadığı asıl engelin bu kişilere karşı yapılan ayrımcılıkların olduğu ve bütün bunların temelde bir insan hakları sorunu olduğu kabul edilmiştir. (Alkan Meşhur, 2017)

İnsan hakları modeli her ne kadar çok gelişmiş bir model olarak görünse de günümüzde engellilerin Türkiye ve KKTC’de tam olarak eşitlikçi insan haklarına yakışır bir hayat sürdüğünü engelli sorunlarına bakarak söylemek güçtür. İnsan haklarını modeli hali hazırda engellilere erişilebilir, ulaşılabilir bir hayat sağlamamaktadır. Fakat bilinmelidir ki İnsan hakları modelinin çok başarılı olduğu Avrupa ülkeleri de bulunmaktadır. Burada ki temel sorun ülkelerin gelişmişlik ve refah düzeyleri ile ilişkilidir.

2.2. Sosyal Politika

2.2.1. Sosyal Politika Kavramı

18.yy. sonlarında İngiltere’de başlayan daha sonrasında Avrupa ülkeleri, Amerika ve Japonya gibi ülkelerde de hızla etkilerini göstermeye başlayan Sanayi Devrimi yeni bir dönemin başlangıcı olarak görülmüştür. Pamukla buharın evlenmesi olarak da tanımlanan Sanayi Devrimi sonucu makineli üretime geçilmiş ve üretim gücünde hızlı bir artış meydana gelmiştir.

Sanayi Devrimi sonrası makinelerin icadı ile fabrikasyon sürecine geçilmesi sonucu daha fazla çalışan kişiye ihtiyaç duyulmuş ve bu durum işçi sınıfının doğmasına neden olmuştur. Bunun yanında fabrikasyon sürecinin gelişmesiyle tarım ile uğraşanların bu rekabete dayanamaması bu kişilerinde işçi sınıfına dâhil olmasına neden olmuştur.

Bu dönemde işçi sınıfının oluşması pek çok sorunu da beraberinde getirmiştir. Bu dönemde klasik liberal ekonominin doğması, işçilerin asgari düzeyde bir hayat sürece kadar ücrete sahip olamamalarına neden olmuş ve işçi sınıfı o dönemin güçsüz sınıfı haline gelmiştir. Çalışan bireylerin asgari düzeyde ücret alamamaları sonucu kadınlar ve çocuklar da işgücü piyasalarına dâhil edilmiştir. Kadınların ve çocukların yoğun fabrika koşullarında, uzun saatler ve ağır şartlarda çalışmaları kazalara, yaralanmalara ve ölümlere neden olmuştur. Tüm bunların dışında sanayi devriminin bu ağır şartları toplumsal bir sorun olmaya başlamıştır. (Taşçı, 2012: 18)

Sanayi Devrimi'nin sanayinin gelişmesi yanında getirdiği sorunlar içinden çıkılamayacak durumlara gelmiştir. İnsanların ağır çalışma şartları zamanla toplumsal bir sorun haline gelmiş ve çözüm önerileri aranmaya başlamıştır. Çalışma şartlarından şikayetçi olan işçilerin zamanla örgütlenmeye başlamaları ve devletlerin işçilerin haklarını koruma kararları almasıyla önce kadın ve çocuklara yönelik daha sonra tüm işçileri kapsayan hukukî önlemler alınmaya başlanmıştır. (Altan, 2004: 5)

Sanayi Devrimi'nin meydana geldiği dönemin güçsüzleri olarak tanımlanan işçileri korumak için devletlerin gündeme getirdiği hukuki uygulamalar yeni bir bilim dalının doğmasına neden olmuştur. O dönem işçi haklarını korumak ve sermaye sahipleri ile işçiler arasındaki eşitsizliği azaltmak için ortaya çıkan bilim dalı sosyal politika olarak tanımlanmıştır.

Sosyal politika kavramını ilk olarak 19.yy.ın ikinci yarısında Almanya'da Prof. Wilhelm Heinrich eserinde kullanmıştır. 1873 yılında Almanya'da Sosyal Siyaset dergisinin kurulması ile bilimsel nitelik kazanmıştır.

Sosyal politika en geniş anlamı ile sosyal nitelikli konuları ele alan bir bilim dalıdır. Kelime anlamına bakıldığında toplumla ilgili olan her şey sosyal olarak tanımlanmaktadır. Politika ise siyaset anlamına gelmekle beraber belirlenen hedeflere ulaşabilmek için kamu kurum ve kuruluşları tarafından izlenen yol anlamına da gelmektedir. Sosyal politika ise devletlerin toplumlara yönelik aldığı kararlar ve uygulamalardır. (Altan, 2001: 5)

Diğer bir tanıma göre sosyal politika: toplumu oluşturan bireylerin sosyal ihtiyaçlarını karşılama amacına yönelik faaliyetlerde bulunan bir bilim dalıdır. (Şenkal, 2005; 25)

En geniş ifade ile sosyal politika toplumun sosyal amaca yönelik önlemleridir. Ekonomik bakımdan güçsüz olanları korumaya yönelik devlet eliyle alınan tedbirlerdir. Sosyal politika devlet tarafından korunması gereken kişilerin hak ve özgürlüklerini savunmayı, barış, refah ve mutluluk sağlamayı adaletli bir yaşamı amaçlamaktadır. (Tokol, 2001: 23)

Sanayi Devrimi'nin ağır şartlarında sadece işçi haklarına yönelik olarak ortaya çıkmış sosyal politika bilimi değişen dönemlere uygun olarak değişen bir bilim olmuş ve dönemlere göre sosyal politikanın kapsamı değişiklik göstermektedir.

Sosyal politikanın dönemlere göre farklılık göstermesi dar ve geniş anlamda sosyal politika olarak iki başlık altında incelenmiştir.

2.2.1.1. Dar anlamda sosyal politika

Sanayi Devrimi'nin ortaya çıkardığı yenilikler bakımından her ne kadar başarılı bir devrim olarak tanımlansa da, dönemin klasik liberalizm etkisiyle işçi sınıfının yaşadığı sefalet ve beraberinde getirdiği toplumsal sorunlar Sanayi Devrimi'nin sosyolojik yönünü gözler önüne sermektedir. (Özaydın, 2008)

Klasik liberalizmin hüküm sürdüğü bu dönemde büyük sermaye sahipleri siyasi ve ekonomik yönden devlet yönetiminde söz sahibi olmuşlardır. Burjuva olarak da tanımlanan bu kesim işçiler ve sermaye sahipleri arasındaki bu eşitsizliği normal görmekte ve ekonomiye herhangi bir müdahale istememekteydiler. Fakat işçi sınıfının klasik liberal düzen karşısındaki sefaletinin artması ile birlikte 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren işçi sınıfı ve sermaye sahipleri arasında çatışmalar yaşanmaya başlamıştır.

İşçi sınıfının sermaye sahipleri ile yaşadığı çatışmaları azaltmak bir başka yönüyle klasik liberal sistemin devamını sağlamak amacıyla işçi sınıfının şikâyetlerinin azalmasını sağlamak burjuva kesimince mantıklı bir yol olarak görülmüştür.

Bu dönemde işçiler ile mücadeleyi azaltmak için sosyal politika bilimi doğmuş ve işçilerin haklarını korumak için çözüm yolu olmuştur. Sosyal politika biliminin doğması ile ilk olarak işçilere yönelik sigorta uygulamaları gündeme gelmiş ve devlet tarafından

zorunlu bir uygulama olarak yürütölmeye başlanmıştır. Bu dönemde temel amaç ise işçileri iş kazası, hastalık, işsizlik gibi durumlara karşı korumak ve emek- sermaye çatışmalarını azaltmaktır. (Koray, 2008: 33)

Yukarıda bahsettiğimiz üzere sadece işçi hakları üzerine kurulu olan sosyal politika uygulamaları günümüzde sınırlı bir alanı kapsadığı için dar anlamda sosyal politika olarak tanımlanmaktadır. (Altan, 2004: 5)

Sanayi Devrimi'nden sonra işçilerin sorunlara çözüm bulmak, sanayileşme durumunun ortaya çıkardığı tehlikelere karşı işçileri korumak ve kapitalist sistemin ezileni olan işçilerin sefalet içinde yaşamalarına karşı önlem almak için uygulanan politikalara dar anlamda sosyal politika denir. En geniş ifade ile toplumsal açıdan çıkarları uyuşmayan emek ve sermaye sınıfının arasındaki çatışmaları azaltmak ve toplumda uyum içinde yaşamayı sağlamak için ortaya çıkmış bir bilim dalıdır. (Şenkal, 2005: 25)

2.2.1.2. Geniş anlamda sosyal politika

Sosyal politika konuları ve içerdiği kapsam bakımından sürekli gelişen ve değişen bir bilim dalı olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal politikanın dönemlere özgü içerdiği kapsamın değişmesi bu bilim dalının gelişmesine katkı sağlamaktadır.

İkinci Dünya Savaşı'nın yaşandığı dönemler hiç kuşkusuz sosyal politika için de bir dönüm noktası olarak görölmüştür. Sanayi Devrimi'nin bir sonucu olarak işçi sınıfına yönelen sosyal politika savaşın ağır şartları sonucu bir dönüşüm yaşamış ve emek-sermaye çatışmaları bir kenara bırakılmak zorunda kalınmıştır. Bu dönemde devletler ağır kayıplar ve ekonomik krizler nedeniyle ekonomiye ve toplumsal hayata müdahale etmek zorunda kalmış ve uzlaşmacı politikalar izlemişlerdir.

Savaşın sonucunda ise yaşanan ağır yıkımlar artık sosyal politikanın sadece sosyal güvenlik uygulamalarını kapsayan bir sistem olmaması gerekliliğini meydana getirmiş ve yaşanan bu dönem sosyal devlet anlayışının yaygınlaşması zorunluluğunu doğurmuştur. (Koray, 2008: 37)

Savaşın sonucunda sosyal politikanın kapsamının genişlemesi zorunluluğunun başında savaş sonrası toplumların yaşadığı ağır tablolar gelmektedir. Savaş sırasında yaralanan kişiler, kimsesiz kalan çocuklar, yardıma muhtaç insanlar, göç etmek zorunda kalanlar ayrımcılıklara uğramaması için devletin müdahale etmesi gereken kesimler olarak

ortaya çıkmış ve bu durum devletler açısından sosyal politikanın kapsadığı zeminin genişlemesini zorunlu kılmıştır. (Altan, 2004: 13)

Sosyal politikanın değişime uğramasıyla gelişen ve geniş anlamda sosyal politika olarak tanımlanan bu durum genel olarak sadece işçi kesiminin değil toplumun bütün kesimlerinin toplumsal hayatta yaşadıkları sorunları ve mücadeleleri kapsayan bir durum olmuştur. Tüm bunlar sonucunda sosyal politika temel hak ve özgürlükleri korumayı hedef alan bir politika haline gelmiş ve herkese asgari düzeyde de olsa temel ihtiyaçlara erişimi sağlamayı kendine amaç edinmiştir. Bu durum sosyal politikanın yoksullukla mücadele, işsizlik, dezavantajlı olma, eğitim ve sağlık sorunu gibi konuları kapsayan bir bilim olduğunu göstermektedir.

Tüm bu bahsedilenlerden hareketle geniş anlamda sosyal politika işçi sınıfına yönelik bir politika olmanın ötesinde toplumun her kesimini içine alan temelde sosyal açıdan eşitlik ve adaleti sağlamayı ilke edinen bir politika haline dönüşmüştür. Unutulmamalıdır ki sosyal politika Sanayi Devrimi'nden bu yana kapsamı açısından pek çok değişikliğe uğramıştır. Günümüzde de toplumların sosyal ve ekonomik açıdan hak ve özgürlüklerini toplumsal hareketlerle savunmasıyla sosyal politika değişmeye ve gelişmeye devam edecektir. Sosyal politikanın gelişimini hak ve özgürlüklerin gelişiminden ayrı değerlendirmek mümkün değildir. Sosyal politika belirli kesimlere yönelik olarak tanımlansa da tüm toplumu kapsadığı sürece başarılı bir uygulama olarak var olacaktır.

Engellilere yönelik sosyal politika uygulamaları da geniş anlamda sosyal politikanın gelişmesiyle ortaya çıkmıştır. Dezavantajlı grupların temel çalışma alanlarını oluşturması engellilerin sosyal politikalar kapsamında değerlendirilmesine yol açmıştır.

2.2.2. Engellilere Yönelik Sosyal Politikanın Tarihsel Gelişimi

Günümüzde var olan sosyal politika uygulamaları kuşkusuz uzun bir geçmişe dayanmaktadır. Araştırma konumuzun sınırlılığı nedeniyle bu bölümde sosyal politikanın tarihsel gelişimi engellilik üzerinden incelenecektir.

İnsanlığın var oluşundan beri var olan engellilik olgusu dönemler itibariyle toplumlarda farklı şekillerde algılanmıştır. Engelliliğe yönelik yaklaşımlarda daha detaylı açıklandığı üzere engellilik yıllar itibariyle ahlâkî, tıbbî, sosyal ve hak temelli yaklaşımlarla tanımlanmaya çalışılmıştır. Engellilere yönelik bu yaklaşımlar toplumda engellilere yönelik politikaların da ortaya çıkış noktasını göstermektedir.

Tarihin her döneminde engellilere yönelik çalışmalar yapılmış olsa da, engellilerin bireysel veya toplumsal sorunlarının bir insan hakkı sorunu olarak görülmesi 1960'ların sonlarına denk gelmektedir. Engellilere yönelik sosyal politikaların 1960'lardan sonra ortaya çıkmasındaki en büyük faktör engelli bireylerin örgütlenmesidir.

Sosyal politikaların ortaya çıkışında kapitalist sistemin devamlılığı düşüncesinin varlığı, engellilere yönelik sosyal politika uygulamalarında da kendini göstermiştir. Özellikle İngiltere'de kapitalist üretim tarzının gelişmesiyle pek çok kişinin makineli üretim sisteminin dışına itilmesi devletin kapitalist sistemin devamı için müdahale etme zorunluluğunu doğurmuştur. Ayrıca insanların makineli üretim tarzının dışına itilmesi insanlar arasında yoksulluğa neden olmuştur. Devlet işçilere ulaşmak için aylaklık edenler ve çalışamayacak durumda olanlar için bir ayrıma gitmiştir. Aylaklık eden kesimler işgücü piyasasına dâhil olmaya zorlanırken çalışamayacak durumda olanlar engelli olarak tanımlanmıştır. Bu dönemde çalışamayacak durumda olanlar için yapılan engelli tanımı kesin hatlar içermeyen belirsiz bir tanım olmuştur. Bunun en büyük nedeni ise işgücü ihtiyacına göre bir dönem –özellikle yüksek işsizlik dönemlerinde- engelli statüsünde sayılan kesimin başka bir dönemde engelli olarak değerlendirilmemesidir. Engellilere yönelik kesin bir tanımın olmayışı politika yapıcılar için de zor bir durumu olmuştur. Ayrıca engellilik olgusunun gündeme gelmeye başladığı dönemde engellilik sadece çalışabilir durumda olup olmama durumuna göre nitelendirilmekte buna bağlı olarak sadece çalışamayacak durumda olma hali engelliliği ifade etmekteydi.(Alcock, May ve Rowlingson, 2011: 523)

2.2.2.1. Dünyada tarihsel gelişimi

Birleşik Krallık, Almanya ve ABD gibi ülkelerde sık görülen engellilerin eşit ve adil bir hayat yaşayamamaları durumu zamanla engelliler tarafından eleştirilmeye başlamış ve engellilerin kendi içlerinde örgütlenme ihtiyacını doğurmuştur. Bununla beraber engellilerin çalışamaz durumda olan yardıma muhtaç insan statüsünden bağımsız yaşamayı isteyen kişilere dönüşme mücadeleleri, engellilere yönelik sosyal politikaların gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır. Ayrıca engellilerin yardıma muhtaç bireylerden eşit insan hakları olan bireylere geçiş mücadelelerinde engellilerin kendi haklarını kendileri elde etme mücadeleleri önemli bir yer tutmuş bu noktada engellilere yönelik politikaların belirlenmesinde engelliler de söz sahibi olmuştur.

Engellilerin daha fazla söz sahibi olmaya başlaması ile özellikle İngiltere, ABD, Almanya gibi ülkelerde engellilere yönelik yardımlarda değişikliğe gidilmiş ve 1980'lerden sonra engellilere yönelik evde yardım yapma anlayışı yerini kişiye göre yardım yapma anlayışına bırakmıştır.

Baskıcı kurumlardan kurtulmak, toplumda engellilerin özgür bir birey olarak yaşamasını sağlamak için ortaya çıkan ve sivil toplumunda mücadeleleri hız kazanan engelli hareketleri sonucu 1990 yılında Amerika'da Engelli Amerikalılar Yasası kabul edilmiş ve engellilere eşit haklar verilmesi amaçlanmıştır. Her ne kadar büyük mücadele ve uğraşlar sonucu engellilere yönelik eşitliği sağlamak için bu yasa çıkarılmış olsa da liberal sistemde işgücü piyasalarında ekonomik olarak sorun yaratacağı düşüncesi ile başta istihdam konusunda yasa tam anlamda işlevini yerine getirememiştir. (Alcock, May ve Rowlingson, 2011: 532)

Engellilere yönelik sosyal politikaların gelişmesinde en önemli rol oynayan ülkelerden biri Almanya olmuştur. Bismarck döneminde refah politikalarının gelişmesi ile engelli politikalarını da doğrudan etkilemiştir. Ayrıca aynı dönemlerde Almanya'da etkin sivil toplum örgütlerinin varlığı politikalara hız kazandıran önemli bir aktör olmuştur. Birinci Dünya Savaşı sonrası toplumda engellilerin sayısının artması ile tıbbî bakım ve rehabilitasyon sistemi geliştirilmiş daha sonra engelli bireylere yönelik 1950'den sonra engelli istihdamı gündeme gelmiştir. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra engelli dönen askerleri topluma kazandırmak için ortaya çıkan engelli istihdamında kota sistemi İkinci Dünya Savaşı döneminde askıya alınmış ve savaş sonrası da tekrar gündeme gelmiştir.

1981 yılında engelli yılı ilan edilmesiyle engellilere yönelik yeni sosyal politika uygulamaları da Almanya'da etkisini göstermiş. Almanya'da 1981 yılı itibariyle engellilere yönelik ulaşım, sosyal çevreye uyum ve istihdamda fırsat eşitliği gibi konular gündeme gelmeye başlamıştır.

Amerika'da Engelli Amerikalılar Yasası'nın çıkmasıyla Almanya bu durumdan etkilenmiş ve sivil toplum örgütleri olan Almanya Engelli Ağı ve Almanya Engelli Formu bir araya gelmiş ve Düsseldorf'da bir konferans düzenlemişlerdir. Sivil toplum örgütlerinin düzenlediği konferanslar ve çalışmalar sonucu 1994'te ayrımcılık yasağı ve eşitlik gündeme gelmiştir. Engelli sivil toplum örgütlerinin mücadeleleri ile engelli haklarını güvence altına almayı hedefleyen yasa çıkarılmıştır. Yasanın çıkarılması sonrası 1996 yılına gelindiğinde engellilerin istihdamı konusunda da düzenlemeler yapılmış ve engellilerin işe girmesinde veya işten çıkarılmasında çeşitli güvenceler sağlanmıştır.

2000'li yıllara gelindiğinde Almanya'da engellilerin daha eşit bir hayat sürmeleri için yeniden sivil toplum örgütleri harekete geçmiştir. Almanya'da engellilerin daha eşitlikçi bir hayat sürmeleri için yapılmak istenen düzenlemelerde sivil toplum örgütlerinin, özel sektör temsilcilerinin ve devletin katılımı ile yeni bir yasa yapılmış ve 2002 yılında Engellilerin Eşitliği Hakkında Kanun kabul edilmiştir. Almanya Engelli Forumu'nun da doğrudan rol aldığı bu yasa sivil toplumun gücünü gösterdiği ve doğrudan sivil toplumun katılımıyla yapıldığı için engelli tarihinde önemli bir örnek teşkil etmektedir. Günümüzde de Almanya'da engelli bireyler için rehberlik hizmeti veren bir danışma konseyi bulunmaktadır. Bu konseyde sivil toplum örgütü üyelerinin olması ve denetçilik görevini üstlenmeleri de Almanya'da engelli politikalarında sivil toplumun gücünü göstermektedir. (Babaoğlu, 2015: 127)

Diğer bir Avrupa ülkesi olan Fransa'da ise engellilere yönelik hakların gündeme gelmesi 1950'li yılların sonunda sosyal dışlama kavramı ile olmuştur. Dezavantajlı grup içinde değerlendirilen engellilerin eğitim, istihdam gibi kavramlara erişim zorluğu yaşamaları onları toplumdan soyutlamakta bu durum dışlanmayı beraberinde getirmektedir. (Silver, 1994: 532; akt. Çaha, 2016)

1960-70 yıllarında engellilere yönelik halen bir anayasal güvence sağlanamamıştır. Derneklerin ve yerel yönetimlerin çalışmaları sonucu ulusal düzeyde olmasa da engellilere yönelik çalışmalar yapılmıştır. 1945 yılında devlet tarafından başlatılan daha sonra derneklere bırakılan sosyal güvenlik sisteminin var olmasının da olumlu katkılarıyla devlet, sivil toplum ve yerel yönetimler tarafından engellilik destek sistemi oluşturulmuştur.

1958 Anayasasında engellilere yönelik herhangi bir iyileştirici hüküm bulunmayan Fransa'da engellilere yönelik ilk kanun 1975 yılında çıkarılmıştır. Engelli Bireylerin Oryantasyonu Hakkında Yasanın çıkmasıyla engelli bireyler için istihdam, eğitim, erişilebilirlik konularının düzenlenmesi gündeme gelmiştir.

Fransa'da 1990'ların sonuna gelindiğinde 1975 yılında çıkartılan yasa hem yetersizliği hem de AB kriterlerine uyumsuzluğu nedeniyle eleştirilmeye başlanmıştır. Bu eleştiriler sonucunda 2005 yılında Fransa'da Engellilerin Eşit Haklar, Fırsatları, Katılımı ve Vatandaşlığına İlişkin Yasa yürürlüğe girmiştir. 2005 yılında çıkarılan bu yasa engellilere sosyal hayata uyumlu, insan haklarını esas alan bir hayat sunması nedeniyle 1975 yılında çıkartılan yasadan daha büyük bir öneme sahiptir.

Fransa’da 2014 yılında, kamu binalarının, toplu taşıma araçlarının, konutların ve yolların erişilebilirliğine ilişkin yönergenin çıkmasıyla birlikte Fransa’da erişim sorununun da tamamen çözülmesi amaçlanmış ve engelli bireylerin toplumsal hayata katılımları kolaylaştırılmak amaçlanmıştır. 1960’lı yıllarda sosyal dışlanma ile gündeme gelen engellilik sorunu Fransa’da ciddi bir çözüm başarısına ulaşmıştır. (Tellioglu, 2019: 173)

Engellilere yönelik sosyal politikalar incelendiğinde başarılı diğer bir ülke ise İspanya olarak karşımıza çıkmaktadır. 1978 yılında yürürlüğe giren İspanya Anayasası’na göre 49. maddesinde “Kamu mercileri, ihtiyaç duydukları özel bakımı sunmak ve bu kısımda bütün vatandaşlara sağlanan haklardan yararlanabilmeleri için özel koruma sağlamak suretiyle fiziksel, sinirsel ve zihinsel engelliler için önleyici bakım, tedavi, rehabilitasyon ve toplumla bütünleşme politikası yürütür.” hükmü getirilerek engelli hakları anayasal güvence altına alınmıştır. Dünyada engelli haklarının yeni gündeme geldiği bu dönemde İspanya’da engelli haklarının anayasal güvence altına alınması engelli haklarına verilen önemi göstermektedir. Anayasal güvenceden sonra 1982 yılında çıkartılan Engelli Bireylerin Sosyal Bütünleşmesi yasası devletler ve uluslararası kuruluşlar tarafından engellilere yönelik uygulanan sosyal politikaları etkileyen bir yasa olmuştur.

Engelli haklarının devlet tarafında yasal ve anayasal güvence altına alındığı İspanya’da 1900’lerden sonra engelli haklarının geliştirilmesi, iyileştirilmesi konusunda sivil toplum örgütleri de çalışmalar yapmış ve İspanyol Engelliler Temsilcileri Meclisi (Spanish Council of Representatives of People with Disabilities, CERMI) kurulmuştur. Bu meclis engellilerin yaşam şartlarının iyileştirilmesi, istihdam, eğitim, sağlık ve ulaşım gibi konularda erişilebilirliğin artması için çalışmalar yapmıştır.

Tüm bunlar dışında İspanya’da 1997-2002 yılları arasında uygulanan “Engelli Eylem Planı”, 2003 yılında “Eşit fırsatlar, Ayrımcılık ve Engellilere Evrensel Erişilebilirliğin Sağlanması” kanunu ve 2013 yılında Engelli Bireylerin Hakları ve Sosyal İçermesi” kanunu engellilere yönelik yapılan çalışmalardır. Devlet bu çalışmalarla engellilere yönelik ayrımcılıkların ortadan kaldırılması, engellilerin eşit hak ve özgürlüklere sahip olması ve toplumsal uyumun sağlanması adına önemli adımlar atmış ve bu durum İspanya’yı engelli sosyal politikaları konusunda başarılı bir ülke konumuna getirmiştir. (Tellioglu, 2019: 172)

Engelli politikalarını incelediğimizde Avrupa ülkelerine göre farklı bir gelişim izleyen ülke Japonya’dır. Engelli bir bireye sahip olmanın utanç verici bir durum olarak

değerlendirildiği Japonya’da engelliler toplumdan dışlanmış ve yıllar boyunca ayrımcılıklara maruz kalmışlardır.

Japonya’da engellilere yönelik ilk sivil toplum hareketleri 1960 yılında selebral palsi hastalarının oluşturduğu Mavi Çimen grubu tarafından gerçekleştirilmiştir. Bağımsız yaşam hareketi olarak tanımlanan bu hareket engellilerin toplumda var olması ve eşit haklara sahip olmasını sağlamak amacıyla gerçekleştirilmiştir. 1970’lere geldiğinde ise engellilere yönelik sivil toplum hareketlerinin arttığı görülmektedir. Her ne kadar Japonya’da engelli hareketleri diğer ülkelerin sivil toplum hareketlerine benzer bir yol izlese de toplumun bu hareketleri yapanları Japon toplumuna, devlete hakaret olarak görmesi engelli uygulamalarının diğer ülkelere tamamen farklı olmasına neden olmuştur. 1981 yılında BM tarafından ilan edilen engelliler yılı Japonya için bir dönüm noktası olmuştur. Engelliler yılının ilanıyla Japonya’da engellilere eşit haklar gündeme gelmeye başlamıştır. Her ne kadar eşit haklar gündeme gelse de Japonya’da engelli sosyal politikaları diğer ülkelere farklı olarak eşit davranış, özgürlük olarak algılanmamış engellilere yönelik bir koruma mekanizması olarak algılanmıştır. (Çaha, 2016)

Dünyada büyük bir azınlık olarak nitelendirilen engellilerin dünya nüfusunun yüzde onunu kapsaması nedeniyle engellilik sadece ülkelerin sorunu olmaktan çıkıp küresel bir sorun haline de gelmektedir. Engelliliğin küresel bir sorun olması bu duruma küresel çözüm önerileri getirme zorunluluğunu da doğurmuştur.

İlk olarak kapitalist sistemde engellilerin özel sektörde çok fazla zarar görmeleri sonucunda 1980’li yıllarda Avrupa Birliği tarafından engellilerin korunması gündeme gelmiştir. AB’nin engellilerin durumunu kabulü ve dönemin engelli örgütlerinin de baskısıyla 1997 yılında Amsterdam Anlaşması imzalanmış ve engelliler AB’de görünürlük kazanmışlardır. Bu dönemde Avrupa’da engellilere yönelik istihdam ve insan hakları odaklı çalışmalar gündeme gelmiştir. Ayrıca AB’de engellilerin görünürlüğünün kabul edilmesiyle engellilerin haklarının korunmasına yönelik yasaların çıkarılması için zemin hazırlanmıştır.

Engellilere yönelik küresel düzeyde çalışma yapan bir diğer kuruluş ise Birleşmiş Milletlerdir. BM engelli haklarının gündeme gelmesiyle 1981 yılında aldığı bir kararla o yılı Uluslararası engelliler yılı olarak kabul etmiştir. Engelliler yılından sonra diğer bir önemli gelişme ise BM 1985 yılında insan hakları beyannamesini engellileri de kapsayan şekilde düzenlemiştir. 1993 yılında Engelli Kişiler İçin Fırsat Eşitliğinin Sağlanması sözleşmesi kabul edilmiş bu yasa ile engellilerin toplumsal hayata tam ve etkin katılımları

sağlanmaya çalışılmıştır. Son olarak 2001 yılında düzenlenmesine başlanan ve 2006 yılında çıkarılan Engelli Haklarının Korunması Sözleşmesi engellilere yönelik BM tarafından çıkarılan ve pek çok ülkede kabul edilen önemli bir yasadır.

Günümüzde engellilere yönelik küresel ve ulusal düzeyde her ne kadar çalışmalar yapılmış olsa da engellilerin toplumsal hayata katılım, istihdam, eğitim, erişilebilirlik konusunda sorunlar yaşadığı bilinmektedir. Çıkarılan yasaların ve alınan kararların uygulanması, denetimin sağlanması bunlar dışında engellilerin sivil toplum hareketlerinin desteklenmesi ve güçlenmesi gelecek dönemlerde hiç şüphesiz engellilerin insan onuruna yakışır bir hayat sürmelerine yardımcı olacaktır.

2.2.2.2. KKTC’de tarihsel gelişimi

KKTC’nin özel konumu ve 1963-74 yılları arasında yaşanan baskı ve zulümler nedeniyle bu dönem sosyal sigortalar ve yardımlar açısından ölü bir dönem olarak nitelendirilmiştir. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtının yapılmasıyla sosyal güvenlik sistemi 1977 yılında yeniden gündeme gelmeye başlamıştır. Sosyal politikaların sosyal güvenlik üzerinden uygulanmaya başladığı bu dönemde iş kazası ve meslek hastalığı neticesinde ki engellilik durumları ile maluliyet durumları konusunda düzenlemeler getirilmiştir. Türkiye’deki uygulamalara benzer bir şekilde KKTC’de de engelli politikaları ilk olarak sosyal sigortalar kapsamında iş kazası ve meslek hastalığı ile maluliyet sigortaları üzerinden kurulmuştur. Bu durum engelliliği kayıtlı bir iş sırasında meydana gelen olaylara bağlaması nedeniyle sınırlı bir düzenleme olmuştur. (Ağaoğlu, 2001: 30-38)

Engellilere yönelik bir uygulama olmasa bile engelli bireyleri de kapsayan bir diğer uygulama ise 1989 yılında çıkartılan Sosyal Yardım Yasası’dır. Bu yasa yaşı 60ın üstünde olup çalışamayacak durumda olanlar ile 60ın altında olduğu halde çeşitli sebeplerle çalışamayan ve/veya hasta olup bunu sağlık raporu ile belgelendirenlere yardım yapmayı amaçlamaktadır. Ayrıca tamamen veya geçici olarak muhtaç duruma düşen kişilere ve ailelerine yardım yapmayı amaçlamaktadır. (Ağaoğlu, 2001: 63)

Engelli haklarının gündeme gelmesinde sivil toplum kuruluşları da önemli bir rol oynamıştır. 1976 yılında Altı Nokta Dayanışma Derneği 1983 yılında kurulan Zihinsel Engelliler Derneği 1982 yılında kurulan Kıbrıs Türk Ortopedik Özürlüler Derneği ve 1984 yılında kurulan Spastikleri Koruma Cemiyeti adıyla kurulan ve günümüzde halen faaliyetlerini sürdüren dernekler engelliliğin gündeme gelmesinde etkili olmuştur.

Faaliyetlerini sürdüren bu derneklerin büyük mücadeleleri ve katkıları ile KKTC’de en büyük adım 1993 yılında atılmış ve Engellileri Koruma Rehabilite ve İstihdam Yasası çıkartılmıştır. (Kıbrıs Türk Görmezler Derneği Başkanı ile 06.05.2019 tarihinde yapılan görüşme) Bu yasa ile engelli sorunları tam olarak çözülmese de engelli istihdamı ve rehabilitasyonu konusunda atılan önemli bir adımdır.

KKTC’de engellilere yönelik atılan bir diğer önemli adım ise Birleşmiş Milletler tarafından 2006 yılında çıkartılan Engelli Haklarının Korunması Sözleşmesinin 2010 yılında Bakanlar Kurulu tarafından onaylanmasıdır.

Sosyal devlet uygulamaları gereği engelli haklarını korumak ve denetim yapmak amacıyla 2018 yılında Engelli Koordinasyon Kurulu kurulmuştur. Henüz tam ve etkin olarak çalışmasa da kurul engelliler, sivil toplum kuruluşları ve devlet arasında bir işbirliği sağlamayı ortak paydada buluşmayı amaçlamaktadır.

Yukarıda görüldüğü üzere KKTC’de engelli hakları her ne kadar yasal zeminde başarılı sayılsa da uygulamalarda hâlâ sorunlar yaşamaktadır. Ayrıca Avrupa ülkelerinden farklı olarak politikaların meydana gelmesinde KKTC’de sivil toplumun başarısı daha azdır. Bunun en büyük nedeni ise derneklerin halen yardım sever mantığından kurtulamamış olması ve toplumda tam anlamıyla bir kabul sağlanmamasıdır. Ayrıca KKTC’de sivil toplumun içindeki baskın siyaset de engelli derneklerinin ortak bir vizyonda birleşmesini zorlaştırmış ve engelli haklarını savunan büyük engelli hareketlerinin oluşmamasına neden olmuştur.

2.3. Sivil Toplum Kuruluşları

2.3.1. Sivil Toplum

Tarihi Ortaçağa ve Antik Yunan’a kadar dayanan ve 1690 yılında Locke tarafından ilk kez kullanılan sivil toplum kavramı günümüze kadar kavramsal olarak pek çok biçimde tanımlanmıştır.

Sivil toplum politik toplumdan ayrı yani doğrudan devletin denetiminde olmayan toplumu ifade etmektedir. Sivil toplum özellikle askeri baskının yaşandığı toplumlarda algılandığı biçimde askeri olmayan kesimi ifade etmemektedir. Sivil toplum ortaya çıktığı

dönemde şehir adabına, medeni yaşama, tüm yurttaşlara atıf olarak sivil toplum kavramı kullanılmaktadır. (Mardin, 1990: 10)

Aslan'a göre sivil toplumu; devletle aile arasında gönüllü kendi kendini yaratan, kendi ayakları üzerinde duran hukuksal düzenle ya da ortak bir değerler kümesiyle sınırlı devletten özerk, örgütlü toplumsal yaşam alanı olarak tanımlamaktadır. (Aslan, 2010: 262)

Diğer bir tanıma göre ise sivil toplum: devletin ve dar anlamda özel alanın dışında kalan ve toplumun kolektif hayatını oluşturan özerk grup, topluluk ve kurumların alanıdır. Bu gruplar etnik, dini, fikri veya hayri nitelikte olabilirler. Sivil toplumun ilkesi gönüllülük ve rızadır. (Yayla, 2011: 177)

En geniş tanımıyla sivil toplum, devletten ayrı bir yapıya sahip olan, özerk ve toplumdaki kişiler tarafından kendi düşüncelerini, çıkarlarını, değerlerini korumak veya yaymak için gönüllü olarak kurulan birliktelik olarak tanımlanmaktadır. (White, 1994: 379; akt. Denli, 2018: 8)

2.3.1.1. Sivil toplumun tarihsel gelişimi

Antik Yunan'a kadar dayanan sivil toplum kavramı ilk olarak Aristo ile bilimsel bir nitelik taşımaya başlamıştır. Aristo sivil toplumu devletten ayrı olarak nitelendirmemiş ve politike koinonia adı verilen bir politik düzende yurttaşların, kentlilerin yönetime katılması olarak açıklamıştır. (Tosun, 2006) Aristo buradan hareketle sivil toplumu tüm yurttaşları kapsayan tek, homojen bir siyasal toplum olarak tanımlamaktadır. Fakat sivil toplumu yurttaşları kapsayan bir yapı olarak tanımlaması yabancıların ve kölelerin sivil toplumun dışında bırakmıştır. (Aslan, 2016: 192)

Ortaçağ'a geldiğinde ise hakim olan güç, devlet ve kilise olmuştur. Devlet ve kilisenin yoğun ve baskıcı feodal yapısı sivil toplum alanının oluşmasını engellemiştir. Bu durum Ortaçağ'da devletten bağımsız bir sivil toplum hareketinin meydana gelmediğini göstermektedir. Ortaçağda kentleşmenin başlaması ve seküler bir yaşam tarzının gündeme gelmesi ile sivil toplum hareketleri yeniden gündeme gelmeye başlamıştır. 1215 yılında İngiliz kralına karşı soyluların kazandığı hakları içeren Magna Carta anlaşması Ortaçağ'da ilk sivil toplum hareketi olarak sayılmaktadır. (Karataş, 2008: 12)

Aydınlanma döneminde sivil toplum hareketleri hız kazanmaya başlamıştır. Bu dönemde sivil toplum hareketlerine Anglo-Sakson, ve Fransız model daha sonra ise Marksist model düşünceleri gelişmiştir.

16. yüzyılda gelişen liberal düşüncenin hâkim olduğu Anglo-Sakson modelde sivil toplum kuramlarında bireyi esas alan bir düşünce hâkimdir. Daha çok Amerika, İngiltere gibi ülkelerde görülen bu düşüncenin J. Locke, A. Smith, A. Ferguson, J. Mill, F.A. Hayek öncü düşünürleri olarak bilinmektedir.

Feodal yapının çözülmeye başlaması ile krallıkların baskıcı tavırlarına karşı gelişen liberal düşüncede, sivil toplum kavramı esasında bir özgürlük mücadelesi ve toplumun haklarını savunabilecekleri bir alan olarak gelişmiştir.

Liberal gelenekte; devletin anayasal hükümet sistemi, insan hakları, bireyin önceliği ve piyasa ekonomisini esas alması temelde devlet dışında bir alanın yani sivil toplumun oluşmasına olanak sağlamaktadır. Liberal toplum bu devlet anlayışı ile devleti, sivil toplumdaki bireylerin ve grupların bir garantisi haline getirmektedir. Bu durum liberal anlayışta bireyin önceliğini bir kez daha göstermektedir. (Çaha, 2003: 55-57)

Liberal model öğretisinde devlet, piyasa ve sivil toplum olmak üzere üç etkinlik alanı mevcuttur. Bu modelde sivil toplum devletten bağımsız ve devleti sınırlandırma gücü olan fakat devletle aynı anda etkili olan farklı bir kurumu ifade etmektedir. Modelde sivil toplum, gönüllülük esasına dayanan ve insani bir anlayışla iynin peşinde koşmayı savunan devlet ve piyasanın dışında kalan üçüncü bir alan olarak belirlenmiştir. Devletle yan yana çalışabilen ve kısmen özerk bir alan olan sivil toplumun devletin baskıcı yönetimini sınırlandırması, devlette söz sahibi olması ise liberal toplum yapılarında daha çok demokrasinin yüksek olduğu alanlarda kendini göstermiştir. (Aslan, 2016; 193)

Anglo-Sakson modelde bireyci düşünce devlet öncesi doğa durumu ile savunulmaktadır. Liberal öğretinin savunucularından olan John Locke' a göre doğa durumunda insanlar özgür olarak yaşayabilmekteydi. Fakat insanların doğa durumuna aykırı ve yanlış yaptıkları bir durumda adil bir yargıcın olmaması ve insani intikam alma duygusunun varlığı insanları toplumsal bir sözleşme yapmak zorunda bırakmıştır. Bu toplumsal sözleşme ile adil bir yargıç olma yetkisi insanlar tarafından devlete verilmiş ve siyasal hayata geçilmiştir. Fakat Locke'a göre insanların doğa durumunda temel haklarının ve özgürlüklerinin olması nedeniyle devletin sivil toplumun bütün hak ve özgürlüklerini elinden alması mümkün olmayacaktır. (Denli, 2018: 16)

Liberal öğretinin öncülerinden olan ve 1767 yılında yazdığı "Sivil Toplumun Tarihi" isimli çalışmasıyla sivil toplum kavramını bilimsel eserlerde ilk kez başlık olarak kullanan Ferguson iki tip toplum yapısından bahsetmektedir. Birisi doğal durumu içeren

“ilkel”, diğeri ise hukukun ve kuralların geçerli olduğu “politik” durumu ifade etmektedir. Doğal durum bireylerin haklarının güvence altında olmadığı, güçlünün zayıfı ezdiği hukukun olmadığı bir toplumu ifade etmektedir. Politik toplum ise ilkel toplumun aksine pozitif hukukun geliştiğin insanların haklarının ve hukuk kurallarının korunduğu modern bir toplumu ifade etmektedir. (Çaha, 2003: 42) Sivil toplum ise despotik yönetimlerin karşıtı düzenli bir hayatı olan medeni bir toplumu, doğa karşıtı siyasal bağlılığı olan politik toplumu ifade etmektedir.

Ferguson despotik bir anlayışla yönetilen devletlerin bireyi pasifleştirdiğini, korku ve güç kullanarak bireylerin haklarından mahrum bırakıldığını savunmaktadır. Bireylerin haklarının korunmasının, devletlerin ezici etkilerinin yıkılmasının en etkili yolu olarak ise Ferguson güçlü vatandaş birlikleri olarak görmektedir. Vatandaşların haklarının korunması için sivil toplumun önemli olduğunu belirten Ferguson bu düşüncenin yanında yöneticilerin ve askerlerin sivil toplumdan ayrılmasının doğru olmadığını, bu ayrımın yönetim için tehlikeli olacağını, her ne kadar sivil toplum kavramı önemli olsa da devletten ayrı olarak düşünölemeyeceğini ifade etmektedir. (Aslan, 2016:196)

18. yüzyılın liberal düşünürü ve sivil toplumun ilk modern teorisini olarak bilinen Alexis Tocqueville’ye göre sivil toplum, iktidarın siyasi gücünü ve despotik yönetimini sınırlamak ve devletin gücünü kötüye kullanmasını engellemek için mücadele eden ve devletin doğrudan denetimi dışında kalan bir alan olarak ifade etmektedir. Despotik bir devletin önünde varlığını sürdüren sivil toplum demokrasinin varlığı açısından önemli bir alanı ifade etmektedir. Devlet ile sivil toplumun birbirinden ayrı olması gerekliliğini ifade eden Tocqueville sivil toplumun devletin baskısına karşı birlik oluşturmaları ve geliştirmeleri gerektiğini ve bunun da demokratik yönetimlerin ortaya çıkması ve gelişmesi noktasında önemli bir faktör olduğunu dile getirmektedir. (Aslan, 2016:196)

Aydınlanma dönemi sivil toplum akımlarında diğer bir önemli model ise Fransız modelidir. Liberal modelin aksine bu modelde devlet yüce ve güçlü kabul edilmektedir. Devletin güçlü kabul edildiği bu modelde liberal modelin sivil toplum anlayışının aksine devletin içinde var olmaya çalışan bir sivil toplum anlayışı benimsenmektedir.

Devletçi modelin sivil toplum konusundaki başlıca düşünürleri: N. Machiavelli, J. Bodin, T. Hobbes, J.J. Rousseau, G.W.F. Hegel’dir.

Modern devletçi anlayış İtalya’da Machiavelli ile başlamıştır. İtalya’nın küçük prenslikler yerine büyük krallık şeklinde yönetilmesi düşüncesi ile mutlak monarşi sistemi

geliştirilmeye çalışılmıştır. Mutlak monarşinin gelişmesi ile devletin amaçları bireyin amaçlarının üstünde tutulmuş ve yüce devlet anlayışı gelişmiştir. Machiavelli mutlak monarşinin gelişmesi ve devletin üstünlüğünün sağlanması için toplumsal dinamiklerin engellemesi ve buna bağlı olarak sivil toplumun yok edilmesi gerekliliğini savunmuştur.

İtalya’da Machiavelli ile başlayan aşkın devlet anlayışı, Fransa’da Jean Bodin ile uygulama alanı bulmuştur. Bodin’e göre devlet yarı tanrısal bir varlığı ifade etmektedir. Bodin halk üzerinde mutlak egemenliği sayesinde kanunla kısıtlanamayan bir devleti öngörmektedir. Bodin’in aşkın devlet anlayışında sivil topluma ayrı bir yer verilmemiş ve bir inisiyatif tanınmamıştır. (Çaha, 2003: 26) Sivil toplum devletten bağımsız özerk bir alan olarak değil, devletin ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilmiştir. (Aslan, 2010: 198)

Devletçi modelin İngiliz temsilcisi, Thomas Hobbes olmuştur. Hobbes’in “insan insanın kurdudur” sözünden de anlaşılacağı üzere insanlar doğal hayatta sürekli kavga içindedirler. (Gözübüyük Tamer, 2010: 93) Sürekli kavga ve çatışma içinde yaşayan bireylerin huzur ortamı istemeleri ve doğa durumunda bunun mümkün olmayacağını anlamaları sonucu mutlak bir gücün ortaya çıkması gerekliliği doğmuştur. Bu nedenle Hobbes devletin oluşumunu bireylerin rızasına dayandırmıştır. Hobbes sivil toplumu da doğal hakların karşısı huzur ortamı olarak tanımlamış ve devlet ile özdeşleştirmiştir. Devlet doğal devletin karşısı sivil toplumu da içine alan bir kamusal alanı ifade etmektedir.

J.J. Rousseau’ da Hobbes gibi insanların barış ve güven ortamı içine yaşamak istemeleri ve mülkiyetlerinin güvenliği nedeniyle devletin iradesine özel iradelerini teslim ettiklerini savunmaktadır.

T. Hobbes ve J.J. Rousseau sivil toplumu kamusal alanda ortaya çıkan uygar bir toplum olarak değerlendirmektedir. Başlangıç noktasında bireyi esas alan bu düşünürler, sivil toplumun sonuç noktasında genel iradeye bağlı otoriter bir anlayışı benimsemektedirler. (Çaha, 2003: 27-29)

Aşkın devlet anlayışında en kapsamlı çalışmaları olan ve sivil toplumun çağdaş alandaki tartışmalarını en çok etkileyen çalışmalar Hegel’e aittir. Hegel temel olarak etik yaşam anlayışını savunmaktadır. Buna göre etik yaşam aile, devlet ve sivil toplum olmak üzere üç ayrı alana ayrılmaktadır ve her alan kendi içinde farklı normlara sahiptir. Bu noktadan hareketle sivil toplum aile ve devlet arasında yer alan ahlaki hayattır. (Erdoğan, 1998: 14)

Hegel'e göre sivil toplumun temel noktası ihtiyaç kavramıdır. Çünkü ihtiyaç karşılıklı ilişkileri zorunlu kılmaktadır. İhtiyaçların karşılanması noktasında ise önemli olan bireysel çıkarlar ve iktisadi güçlerdir. Bireylerin çıkarları ve iktisadi güçlerine bağlı olarak bir yarış haline girmeleri çatışmalara neden olmaktadır. Sivil toplum etiği ise bu çatışmaları kapsayan bir alandır. Sivil toplumun çatışmaları istikrarsızlığa neden olmaktadır ve bu noktada devlet ortaya çıkar. Hegel de devlet kaçınılmaz bir gerçekliktir ve devlet sivil toplumun çatışmacı ruhunu bir harmoniye dönüştürmeyi amaçlamaktadır. Bunun yolu ise bireyin devlet otoritesini kabullenmesinden geçmektedir. Esas itibarıyla Hegel sivil toplumu güçlü bir devletin ortaya çıkma aracı olarak görmektedir. (Erdoğan, 1998: 14; Çaha, 2003: 29-32)

Tüm bu düşünürlerin çalışmalarından da hareketle söylenebilir ki Fransız model olarak da adlandırılan aşkın devlet modelinde sivil toplum devletin bir parçası ve aracıdır. Bu anlayışta esas olan devlettir.

Liberal ve devletçi modelin dışında sivil toplumu açıklayan diğer önemli model ise Marksist modeldir. Marksist modelin en önemli düşünürleri Karl Marx ve Antonio Gramsci'dir.

Marx, sivil toplumu devletin üstünde bir kurum olarak benimsemiştir. Toplumsal ve ekonomik yaşamın temel belirleyicisi, Marx'a göre devlet değil sivil toplumdur. Devlet evrensel olmaktan uzak kapsayıcılığı olmayan bir kurumdur. Devlet sivil toplumun yansıması olan bir kurumdur.

Toplumsal hayatın temel paradigması olarak Marx ekonomik hayatı benimsemiştir. Temel paradigma olarak ekonomik hayatın benimsenmesi sonucu Marx'ın teorisinde 18.yy.da sivil toplum burjuvazi ile gelişme göstermiştir. Burjuvazinin sivil toplumu belirleyen bir kurum olması aynı zamanda devletin normlarının da burjuvazinin elinde olduğunu göstermektedir. Çünkü Marx'a göre devlet sivil toplumun bir yansıması olarak tanımlanmıştır.

Kısacası Marx, Hegel gibi devletçi teorisyenlerin yarı tanrısal ve sivil toplumu da içine alan devlet düşüncelerinin aksine sivil toplumun yansıması olan bir devleti ve siyasi hayatı belirleyen bir sivil toplumu benimsemiştir. (Çaha, 2003: 37)

Marksist düşüncenin diğer önemli düşünürü Antonio Gramsci'dir. İtalyan asıllı düşünür sivil topluma farklı bir açı kazandırmış ve sivil toplumu üst yapısal bir kavram

olarak tanımlamıştır. Yani sivil toplum ideolojik ve kültürel ilişkiler ile tinsel ve düşünsel yapıları içeren bir alandır. (Bobbio ve Texier, 1982: 19)

İdeolojik ve kültürel ilişkilerin bulunduğu ve bir üst yapı kavram olarak tanımlanan sivil toplumun maddi ilişkiler bütünlüğü olan bir alt yapı kavram olarak tanımlanmaması kavramın ekonomik bir ayağının olmadığı anlamına gelmemelidir. (Erdoğan, 1998: 15)

Gramsci'ye göre toplum üzerinde iki tür hegemonya vardır. Hegemonyanın politik ayağını devlet, kültürel ayağını ise sivil toplum oluşturmaktadır. Yani sivil toplum sosyal bir grubun toplumdaki kültürel ayağıdır. Gramsci'ye göre devlet ise özel hegemonyayı elinde bulduran grupların çıkarlarını savunan mutlak bir varlık olmayan ve grupların çıkarlarının gerçekleşmesi notasında araç olarak rol oynayan bir kurumdur.

Gramsci hegemonyanın sivil toplumu oluşturan kültürel yönünün toplumu şekillendirecek genel bir irade olduğunu savunmaktadır. Sivil toplum eğer toplumu kuşatırsa toplumda daha fazla söz sahibi olacağı için düzenlenmiş bir toplum sağlanmış olacaktır.

Hegemonyanın politik ve kültürel yönü diğer bir ifadeyle sivil toplum ve devlet arasındaki ilişkiyi kuracak ve yönetecek sınıf ise entelektüel sınıftır. Gramsci'ye göre entelektüel sınıf sivil toplumun hegemonyaya dönüşecek şekilde genişlemesinde ve politik toplumun sivil toplum içinde eritilmesinde önemli rol oynayacaktır. (Çaha, 2003: 38-40)

Genel bir ifadeyle Marksist düşünce sisteminde sivil toplum devletin doğal hukukunun oluşturduğu bir alt alan değildir. Sivil toplum devleti de içine alan bir üst kurum olarak görülmektedir. Marx ve Gramsci'nin sivil toplum tanımlarındaki en büyük farklılık ise Marx'da sivil toplum alt yapısal alanı kapsayan bir kavram olarak tanımlanırken Gramsci'ye göre sivil toplum üst yapısal alanı kapsayan bir kavramdır. (Bobbio ve Texier, 1982: 20)

1980'li yıllara kadar etkisini kaybeden sivil toplum kavramı 1980 sonrası dönemde yukarıda değindiğimiz düşünürlerin toplum ideolojilerinden farklı bir anlamı ifade etmiştir. Fakat Hegel ve Gramsci'nin politik toplum dışındaki sivil toplum anlayışı o dönemde de etkisini göstermeye devam etmiştir. (Çaha, 2005: 15)

1960'lı yıllarda refah devleti uygulamalarının artması ile devletin özel alan ve kamusal alan ayrımı ortadan kalkmıştır. Bu ayrımın olmaması devletin özel alanlara müdahale etmesine neden olmuş ve sivil toplum işlevini yitirmiştir. (Özdemir ve diğerleri, 2009: 167)

1980'li yıllara gelindiğinde küreselleşme kavramının oluşması ve liberal ekonomik sistemin yeniden gündeme gelmesiyle refah devleti gücünü kaybetmeye başlamıştır. Bunun dışında Doğu bloğu ülkelerdeki sosyalist sistemin çökmesi de sivil toplumun yeniden gündeme gelmesinde rol oynamıştır.

Ayrıca küreselleşmenin gelişmesiyle ortaya çıkan küresel güçte uluslararası platformların güçlenmeye başlaması ve ulus devletlerin bu platformlar karşısında mutlak otoritelerinin yıkılması da sivil toplumun güçlenmesine katkı sağlamıştır. Uluslararası platformların da etkisiyle ülkelerde sosyal grupların ortaya çıkması ve devlet yönetiminde etkin olma istekleri sonucu devletin sınırlandırılması da sivil toplumun gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Genel bir ifade ile bireylerin devlete karşı cesaretlenmesi ve söz sahibi olma çabaları sivil toplumun yeniden gündeme gelmesinde en önemli katkıyı sağlamıştır. (Çaha, 2013: 73)

Yukarıda da değinildiği gibi 1980'de Sovyet Rusya ve Doğu Avrupa'da devletlerin demokratikleşmesi noktasında sivil toplum önemli bir rol oynamış ve devlet- toplum- birey ilişkilerinin gelişmesine katkı sağlamıştır. Bu durum günümüzde sivil toplum kavramının aslında demokratik toplumlarla özdeşleştiğini göstermektedir. Sivil toplum, demokratik toplumların oluşması ve tabandan tavana tüm halkın demokratik toplumda yer alması noktasında önemli bir rol oynamaktadır. (Aslan, 2010: 202-204)

Günümüz güçlü toplumlarında devletin baskılarını azaltan demokratikleşmeyi sağlayan sivil toplum, Hükümet Dışı Kuruluşlar (Non Governmentan Organizations) ve örgütlü kuruluşlar olarak tanımlanmaktadır. Özellikle Amerika gibi toplumlarda sivil toplum, seküler sistemin devlet ve dini kuruluşları tamamen ayıran mantığı nedeniyle dini kurumlar üzerinden bir gelişme sağlamıştır. (Çaha, 2005: 13) Bunun dışında Türkiye gibi darbelerin yaşandığı ülkelerde ise her ne kadar askeri olmayan toplum anlamına gelmese de sivil toplum, bu yönetimlerin dışında kalan kuruluşlarla sınırlı kalmıştır. Bu durum sivil toplumun sadece kayıtlı bir kuruluş olarak sınırlandırıldığını göstermektedir. (Çaha, 2015: 14)

Genel hatlarıyla sivil toplum kavramı dönemden döneme ve devletlerin yönetim biçimlerine göre büyük farklılıklar içeren ve net olmayan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde her ne kadar devletlerin yönetim şekillerine göre alanı ve kapsamı değişiklik gösterse de modern sivil toplumun belirli özellikleri bulunmaktadır. Çiftçi'ye göre Tocqueville, Durkheim ve Weber'in de savunduğu modern sivil toplum şu şekildedir:

1. Sivil toplum; devlet, aile ve yerel yaşamdan bağımsız bir toplumsal alandır.
2. Bireyler, sivil toplumu oluşturan herhangi bir örgütlenmeye katılmaya zorlanamazlar.
3. Sivil toplum, hukuk düzeninin dışında kalmaz. Araçsal değildir, kurallara ve hukuka dayanır.
4. Sivil toplum, kolektif hedefler koyar ve vatandaşları temsil eder. Örgütlü sivil toplum bireyler ve devlet arasında “aracı” ve “itici” güç olarak rol oynar.
5. Sivil toplum, “yetki devri” boyutunu getirmiştir. Devlet ancak kendi girişimi, vatandaş açısından, yerel, bölgesel veya ulusal girişimden daha etkin ve yararlıysa, harekete geçmelidir. (Çiftçi, 2012: 6)

Sivil toplumun yukarıda değinilen özellikleri dışında demokratik bir toplumun ve sivil toplumun oluşması ve gelişmesi için devlet tarafından tüm vatandaşların eşit kabul edilmesi ve siyasi ideolojilere göre sivil toplumu ayrıştırıcı olmaması gerekmektedir. Devlet sivil toplumun gelişmesi için ayrıştırıcı değil her kesimi eşit koruyucu ve savunucu olmalıdır.

Sivil toplumun gelişmesi noktasında modern sivil toplum ve devletin özelliklerinin dışında toplumunda taşıması gereken bazı özellikler bulunmaktadır. Bu özellikleri Çaha beş başlık altında toplamıştır. Bunlar:

1. Toplumsal Farklılaşma: Sivil toplum, toplumda farklı örgütlenmelerin var olmasıyla gelişme gösterecektir.
2. Toplumsal Örgütlenme: Demokratik toplumlarda örgütlenme, sivil toplumun gelişmesinde en büyük öneme sahip noktadır.
3. Gönüllü Birliktelik: Daha önce de değinildiği üzere sivil toplum rızaya dayandığı sürece etkin olmaktadır.
4. Toplumsal Düzeyde Otonomleşme: Bu durum sivil toplumu oluşturan sosyal grupların devletten bağımsız kendi politikalarını belirlemesini ifade etmektedir.
5. Baskı Mekanizması Oluşturma: Sivil toplumun temel amaçları için toplumdaki bireylerin lobicilik, dirsek teması, grev, protesto, miting gibi faaliyetleri yürütmesi ve sivil toplum üyelerinin haklarını korumasıdır. (Çaha, 2013: 58-64)

Devletin, sivil toplumun ve toplumdaki bireylerin bu özellikleri taşıması hiç şüphesiz günümüzde sivil toplumun gelişmesinde büyük katkı sağlayacaktır.

2.3.2. Sivil Toplum Kuruluşları

Sivil toplum kuruluşları sivil toplum kavramının günümüzde beraberinde getirdiği ve sivil anlayışın birleşerek oluşturduğu özerk yapılanmalar olarak karşımıza çıkmaktadır. (Yılmaz, 2018: 255)

Sivil toplum kuruluşları konusunda net bir tanım yapmak çok da mümkün değildir. Günümüzde sivil toplum kuruluşlarının öneminin artması ve birbirinden farklı pek çok örgütlenmenin kendisini sivil toplum kuruluşu olarak kabul etmesi görülmektedir. (Tekeli, 2017: 129)

Genel hatlarıyla sivil toplum kuruluşları ile ilgili tanımlamalara bakacak olursak ilk olarak Dünya Bankası tanımı ile başlayabiliriz. Dünya Bankası'na göre sivil toplum kuruluşları; sosyal barış ve refahı arttırmak için çalışan, yoksulluğa dikkat çeken çevreyi koruyan, temel sosyal hizmetleri ve temelde sosyal gelişmeyi sağlamayı amaçlayan özel organizasyonlardır. (Kaya, 2014: 133)

Yıldırım ise sivil toplum kuruluşlarını dar ve geniş olmak üzere iki kapsamda incelemiştir. Buna göre dar anlamda sivil toplum yalnız sosyo-ekonomik kalkınmaya dolaylı veya doğrudan katkı sağlamak amacıyla gönüllülük, bağımsızlık ve kâr amacı gütmemek ve kişisel çıkarlarına çalışmamak gibi esaslara dayanan sivil kuruluşlardır. Geniş anlamda ise sivil toplum alanında faaliyet gösteren ve yönetimlerin bir parçası olmayan özel sektör girişimi, odalar, vakıflar, dernekler gibi her türlü örgütlenmeyi içeren bir kavramdır. (Yıldırım, 2004: 51-52)

Kaya'ya göre sivil toplum kuruluşları, devletin dışında kalan devletle toplum arasındaki ara kademeyi ifade eden sivil toplumun; sosyal, siyasal grupları ise sivil toplum kuruluşları veya örgütlerini ifade etmektedir. (Kaya, 2014: 133)

Günümüzde toplumlarda önemli bir alanı ifade eden sivil toplum kuruluşlarının gelişmesinde ve bir baskı mekanizması oluşturabilmelerindeki en büyük faktör temsili demokrasilerin işlevlerinin yetersiz kalmasıdır. Klasik yönetim anlayışındaki temsili demokrasinin artık yurttaşlar tarafından kabul edilmemesi ve toplumdaki insanların çevre, kadın gibi konularda örgütlenmeleri, bu konuların politika alanlarına dâhil edilmesi talepleri klasik demokrasi yönetimindeki politika alanlarının yetersiz kalmasına neden olmuştur. Ayrıca bu dönemde gündeme gelen merkezi yönetimlerin yerine yerinden yönetimlerin güçlenmesi sonucu devletin etki alanının azalması sivil toplum kuruluşlarının

baskı mekanizması oluşturmalarına ve güç kazanmalarına neden olmuştur. (Şenatalar, 2001: 10-12)

Ayrıca katılımcı demokrasiye geçiş ile birlikte bireylerin isteklerini tek başına gerçekleştiremeyecekleri algısının oluşması sonucu toplumdaki bireylerin örgütlenme ve kendilerine bir kamu alanı yaratma ihtiyacı doğmuştur. Bu ihtiyaç sivil toplum kuruluşlarının ortaya çıkmasına katkı sağlayan bir diğer önemli durumdur. (Tekeli, 2017: 130)

2.3.2.1. Sivil toplum kuruluşlarının özellikleri

Hükümet dışı kuruluşlar olarak da tanımlanan sivil toplum kuruluşları devletten bağımsız ve zorunlu olmayan kuruluşlar olarak ortak bir kapsamı vardır. Bunun dışında temsili demokrasinin yerini günümüzde katılımcı demokrasinin almasıyla beraber bireylerin isteklerini bir kamu alanı yaratarak aktarmaları da sivil toplum kuruluşlarının ortak bir vizyona sahip olması gerekliliğini doğurmuştur. Bu noktadan hareketle sivil toplum kuruluşlarının ortak özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

- a. **Gönüllülük:** Sivil toplum kuruluşlarında üyelik gönüllülük esasına bağlıdır. Kimse sivil toplum kuruluşlarına üye olmaya veya üyelikten çıkartılmaya zorlanamaz.
- b. **Özerklik:** Sivil toplum kuruluşlarının en önemli özelliklerinden birisi özerklidir. Sivil toplumun kuruluşlarının temelini de oluşturan özerklik sivil toplum kuruluşlarının, çalışanlarının ve yönetiminin devletten bağımsız olması anlamına gelmektedir.
- c. **Kâr Amacı Gütmemek:** Sivil toplum kuruluşları gelir getirici faaliyette bulunabilir ancak üye ve yöneticilere gelirler dağıtılamaz. Sivil toplum kuruluşları gelirlerini kuruluş amaçları doğrultusunda kullanırlar.
- d. **Toplumsal Fayda:** Sivil toplum kuruluşları farklı konularda örgütlense de nihai amacı topluma fayda sağlamak ve toplumsal iyiye katkıda bulunmaktır.
- e. **Yasallık ve Şeffaflık:** Sivil toplum kuruluşlarının kurulmasını zorunlu kılan ya da engelleyen hiçbir faktörün olmaması yasallık olarak tanımlanırken, şeffaflık ise sivil toplum kuruluşlarının tüm faaliyet ve finans işlerinin herkes tarafından erişilebilir olmasıdır. (Yıldırım, 2004: 60-65; Tekeli, 2017: 131)

2.3.2.2. Sivil toplum kuruluşlarının örgütlenme biçimleri

Sivil toplum kuruluşları örgütlenme türlerine göre üç gruba ayrılmaktadır. Dernek ve vakıf gibi kâr amacı gütmeyen ve toplum için çalışan kuruluşlar gönüllülük esasına göre örgütlenen kuruluşlar olarak bilinmektedir. Sendikalar, sanayi ve ticaret odaları, konfederasyonlar ve borsalar gibi kuruluşlar ise gönüllülük esasına dayanan sivil toplum kuruluşlarından yönetim, faaliyet ve üye olma koşulları ile ayrılmaktadır ve bu kuruluşlar kamu kurumu niteliğindeki kuruluş olarak sayılmıştır. Kulüpler, siyasi partiler ve kooperatifler ise gönüllü ve kamu kurumu niteliğindeki sivil toplum kuruluşlarının dışında kalan diğer sivil toplum kuruluşlarıdır. (Denli, 2018: 53)

Araştırmamızın kapsamı nedeniyle bu bölümde sivil toplum kuruluşlarından dernekler ve vakıflar incelenecektir.

2.3.2.2.1. Vakıflar

Vakıf insanların mallarını belli bir amaç ile Allah rızası için bağışlaması anlamına gelen vakfetmek sözcüğünden hareketle açıklanabilen bir kavramdır. Buna göre vakıf; gerçek veya tüzel kişilerin hiçbir etki altında kalmadan, kendi istekleriyle kendilerine ait mallarını veya her türlü ekonomik değerlerini ve haklarını mülkiyetten çıkartıp, belirli bir amaçla hayır ve hizmete ebedi olarak tahsis etmesinden oluşan tüzel kişiliğe sahip mal topluluğudur. Geçmişte olduğu gibi günümüzde de vakıflar yardımlaşma ve dayanışmanın hukuki ve sosyal olarak kurumsallaşmış bir şeklidir.

Sosyal yardımlaşma ve dayanışmanın da kaynağı olan vakıflar; insanların dini inanışlarının, toplum içinde yaşamalarının ve insani duygularının gereği olarak tarihin her döneminde büyük önem taşıyan kuruluşlar olmuştur.

Devletin ve özel sektörün oldukça gelişmiş olduğu günümüzde de vakıflar üçüncü bir sektör olarak sosyal eşitsizlik, sosyal yardım, ayrımcılık, toplumsal duyarlılık gibi pek çok konuda kar amacı gütmeyen, gönüllü olarak çalışmaya devam etmektedirler. (Özaydın, 2003: 1-4)

2.3.2.2.2. Dernekler

Kâr amacı gütmeyen ve gönüllülük esasına dayanan bir diğer sivil toplum kuruluşu derneklerdir.

Yıldırım'a göre dernek; sanayileşme ve kentleşme gibi faktörlerin insanları birbirine yabancılaştırdığı bu dönemde, benzer görüşleri paylaşan insanların bir araya gelerek kendi amaçları doğrultusunda oluşturdukları insan topluluklarıdır. (Yıldırım, 2004: 125)

Vakıflardan farklı olarak dernekler mal topluluğu değil kişi topluluğudur. Hukukî olarak Dernekler Kanunu'nda dernek: Kazanç paylaşma dışında, kanunlarla yasaklanmamış belirli ve ortak bir amacı gerçekleştirmek üzere, en az yedi gerçek veya tüzel kişinin, bilgi ve çalışmalarını sürekli olarak birleştirmek suretiyle oluşturdukları tüzel kişiliğe sahip kişi topluluğunu ifade etmektedir. (md. 2/a)

Dernekler eğitim, çevre, sağlık, engellilik vb. toplumsal sorunları gündeme getirme; çözüm yolları arama ve baskı mekanizması oluşturma gibi pek çok konuda toplumda önemli bir işlev üstlenmektedir. Ayrıca derneklerin nicelik ve nitelik olarak artması ülkelerin gelişmişlikleri ve demokrasileri ile doğrudan ilişkili bir kavramdır. Tüm bunların sonucunda dernekler toplumların en önemli sivil toplum kuruluşlarından bir bölümünü oluşturmaktadır.

2.3.2.3. Sivil toplum kuruluşlarının işlevleri

Toplumun ilgilendiren pek çok konuda önemli rol oynayan ve günümüzde demokrasinin temel taşlarından biri olarak görülen sivil toplumun devletlerin yönetim türlerine göre pek çok işlevi üstlendiği bilinmektedir. Sivil toplumun bu işlevlerini çalışmamızda siyasal, kültürel, bireysel ve ekonomik işlevler olmak üzere dört başlıkta inceleyeceğiz.

2.3.2.3.1. Siyasal işlevler

Sivil toplumun yeniden gündeme gelmesindeki en etkili faktörlerden birisi olan temsili demokrasinin gücünü kaybetmesi ve halkın isteklerine cevap verememesi kurulan sivil toplum kuruluşlarının siyasal konularda da rol oynamasına neden olmuştur. Yani bu durum sivil toplum kuruluşlarına siyasal bir işlev yüklemiştir.

Sivil toplum kuruluşları günümüzde yerel ihtiyaçları karşılama, âdem-i merkeziyetçiliği teşvik etme ve kamuoyunun isteklerini hükümetlere bildirmek gibi pek çok görevi üstlenmiştir. Ayrıca sivil toplum kuruluşları politik katılımı teşvik etmekte ve

toplumu siyasi konularda bilgilendirerek gerçekleşmesini istedikleri veya istemedikleri konularda kamuoyu oluşturabilmektedir. (Yıldırım, 2004: 75-76)

Sivil toplum kuruluşlarının siyasi işlevleri konusundaki en önemli düşüncelerden birisi Taylor'a aittir. Taylor'a göre sivil toplum kuruluşların siyasi alandaki en önemli işlevi: siyasi iktidara nüfuz etmek, siyasi iktidarı parçalayarak adem-i merkezi hale getirmek, bireyleri otoritenin baskısına karşı korumak ve böylece despotizme karşı güvence oluşturmaktır. (Taylor, 1990: 111; akt. Yayla, Bıçak ve Uçar, 2001: 1)

Sivil toplum kuruluşları siyasi işlevleri aracılığıyla kamuoyu oluşturmak dışında ülkenin sosyal politikalarını da etkileyebilmektedir. Eğitim, sağlık gibi konulardaki sorunlarda, yoksullukla mücadele politikalarının yetersiz kaldığı noktalarda ve ülkenin sosyal politikalar için ayrılan kaynaklarının yetersiz olduğu konularda sivil toplum kuruluşları baskı mekanizması yoluyla hükümetleri etkilemeye çalışmaktadırlar. (Denli, 2018: 59)

Sivil toplum kuruluşları demokratik toplumlarda temsil ettikleri grup ve üye sayısı kadar etkilidir. Ayrıca sivil toplum kuruluşlarının maddi açıdan güçlü olmaları da işlevsellikleri bakımından oldukça büyük önem taşımaktadır.

Sivil toplum kuruluşlarının siyasi işlevselliği konusunda diğer bir önemli konu da demokratikleşme oranıdır. Sivil toplum kuruluşları demokratik sistemin geliştiği ülkelerde daha etkin olarak faaliyet gösterirken, demokrasiye geçiş aşamasındaki pek çok ülkede tam anlamıyla etkinliği sağlayamamaktadır. Fakat demokratik sisteme geçiş noktasında sivil toplum kuruluşları yüklendikleri sorumluluk ve kamuoyu çalışmaları nedeniyle büyük önem taşımaktadır. (Yıldırım, 2004: 77-80)

Sivil toplum kuruluşları siyasi işlevleri ile yasama, yürütme, siyasi parti ve kamuoyu gibi alanları etkileyebilmektedir.

Sivil toplum kuruluşları kendilerini ve üyelerini ilgilendiren konularda çoğu zaman kanun taslağı hazırlık çalışmalarına katılarak veya yasaların kabulü ve reddi konusunda milletvekilleri ve komisyonları etkilemek suretiyle yasama alanını etkilemeye çalışmaktadır. Ayrıca bu kuruluşların ilgi alanları konusunda yasama faaliyetlerine pek çok katkıları olduğunu da söylemek mümkündür.

Sivil toplum kuruluşları yürütme konusunda da hükümetlerle birlikte çalışabilmektedir. Bu kuruluşlar çoğu zaman bir çıkar grubunun isteklerinin egemen

olmaması konusunda yürütmeyi etkilemeye çalışırlar. Aynı zamanda hükümetlerde kendi politikalarını meşrulaştırma da sivil toplum kuruluşları ile işbirliği içinde olabilirler.

Günümüzde sivil toplum kuruluşlarının yasama ve yürütme gibi konularda işlevselliğini göstermesi her zaman çok kolay olmamaktadır. Demokratik yönetimlerde sivil toplum kuruluşlarının hükümetlere isteklerini aktarmadaki en kolay yol ise siyasi partiler olarak görülmektedir. Her ne kadar siyasi partilerle işbirliğinden uzak durmaya çalışan sivil toplum kuruluşları bulunsa da siyasi açıdan talepleri bulunan sivil toplum kuruluşlarının hızlı ve etkili bir biçimde iktidarı etkileyebilmelerinin yolu siyasi partilerden geçmektedir.

Demokratik toplumlara geçişte hükümetlerin baskıcı yönlerini yok etmekte sivil toplum kuruluşları önemli bir işlev üstlenmektedir. Bu noktadan sivil toplumun kamuoyu oluşturması ve yönlendirmesi siyasal alanda önemli bir işlev haline gelmektedir. Çeşitli sosyal yardımlar, faaliyetler, seminerler gibi pek çok etkinlikle kamuoyu oluşturmayı amaçlayan sivil toplum kuruluşları bu sayede demokrasiye önemli katkılarda bulunmayı amaçlamaktadır. Sonuç olarak sivil toplum kuruluşlarının siyasi alanda kamuoyu etkilemeleri demokratik yöntemlere katılmanın bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca sivil toplum kuruluşlarının hükümet karşıtı kamuoyu oluşturmaları da bir baskı grubu geliştirerek demokratik yönetimlerde bir denetim mekanizmasının oluşmasına katkı sağlayacaktır. (Yıldırım, 2004: 81-86)

2.3.2.3.2. Kültürel işlevler

Günümüz modern toplumları bireyler için pek çok önemli katkılar sağlasa da, bireylerin yalnızlaşmalarını da beraberinde getirmiştir. Sivil toplum kuruluşları bireylerin yalnızlaşmalarını engelleyerek gruplar içinde toplamayı amaçlamaktadır. Ayrıca katılımcı demokrasinin geliştiği ülkelerde kişilerin çoğulcu yapıyı oluşturmasında ve bu yapıların toplumu etkilemesinde sivil toplum kuruluşları etkilidir. Sivil toplum kuruluşlarının çoğulcu yapıyı yakalama işlevi sonucu bireyler kamu görevine gönüllü katılmakta ve bu sayede vatandaşlar ile kamu arasında bir bağ kurulmaktadır.

Bireylerin sivil toplum kuruluşları aracılığıyla devlet yönetimi konusunda ideolojik tartışmalara girmesi bu kişilerin demokratik ve kültürel hafızasının canlı tutulmasını sağlamaktadır.

Son olarak sivil toplum kuruluşlarının kültürel işlevleri aracılığıyla bireyleri ortak bir değerde birleştirmesi toplumsal bütünleşmeyi ve toplumların ortak değerlerinin korunmasını sağlamaktadır. (Kabasakal, 2008: 36; Aksoy, 2018: 68) Yani bu kuruluşlar insanların bir araya gelmesini sağlayarak hem onların grup içinde kendini ve isteklerini topluma karşı daha kolay korunmalarını ve savunmalarını sağlamaktadır hem de onların kaynaşmasını sağlayarak birbirleri ile ilişkilerinin kopmasını önlemekte ve kültürel devamlılığı sağlamaktadır. (Özer, 2008: 94)

2.3.2.3.3. Bireysel işlevler

Sivil toplum kuruluşları siyasal ve kültürel işlevlerin dışında bireysel amaçlı da pek çok işlev taşımaktadır. Bu kuruluşlar bireylere sosyal hayatta aktif olabilmeleri, hayal güçlerini geliştirmeleri ve topluma faydalı olabilmeleri gibi imkânlar sağlayarak bireylerin psikolojik olarak etkilenmelerini sağlamaktadır. Ayrıca bireylerin topluma fayda sağladıkları hissi saygı ve güven ihtiyaçlarını karşılamakta ve kişilerin motivasyonunu arttırmaktadır.

Sivil toplum kuruluşlarının bireysel anlamda bir diğer önemli işlevi ise, özellikle gelişmiş ülkelerde yaratıcı potansiyeli olan kişileri seçmek ve yetiştirmektir. Sivil toplum kuruluşları tarafından seçilen ve yetiştirilen bu kişiler bireysel olmanın ötesinde toplumsal kalkınmaya da büyük katkı sağlamaktadır.

Son olarak günümüzün önemli sorunlarından biri olan topluma yabancılaşma ve güvensizlik gibi sorunlar sivil toplum kuruluşlarının birleştirici ruhu ile çözüme kavuşturulabilmektedir. (Yıldırım, 2004: 89)

2.3.2.3.4. Ekonomik işlevler

Sivil toplum kuruluşları günümüzde önemli işlevler üstlenmekte ve bu işlevler çoğu zaman küresel düzeyde desteklenebilmektedir. Küresel ölçekte pek çok kuruluşun sivil hareketlerin öncüsü olması veya desteklemesi sosyal faktörlerin yanında ekonomik olarak da sivil toplum kuruluşlarını önemli bir noktaya taşımıştır.

Sivil toplum kuruluşları doğası gereği kâr amacı gütmeyen ve toplumsal faydayı amaç edinen kuruluşlardır. Bu yüzden sivil toplum kuruluşları ülkelerin ekonomik gelişmelerine ve kalkınmalarına faaliyetleri, projeleri gibi faktörlerle katkı sağlamaktadır.

Gelişmiş özellikle demokratik anlamda gelişmiş ülkelerde sivil toplum kuruluşları ekonomik kalkınmayı sağlamak amacıyla yaptıkları pek çok proje ile gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelere de katkı sağlamaktadır. (Özer, 2008: 95)

Sivil toplum kuruluşlarının ekonominin gelişmesine ve kalkınmasına yönelik projelerinin dışında bir diğer ekonomik işlevi ise ülke ekonomilerine fonlarını doğru yerlerde kullanarak destek vermeleridir. Sivil toplum kuruluşları sosyal hizmet ve yardım konusunda da yardımlarda bulunarak devletin ekonomisine katkı sağlamakta, devletin bu alandaki bütçelerinin kalkınmayı gerçekleştirecek başka alanlara kaydırılmasına destek olmaktadır. Bunun dışında sivil toplum kuruluşlarının özellikle vakıf, dernek gibi kuruluşların eğitim, sağlık gibi kamu hizmetleri de toplumsal etkilerin yanında ekonomik açıdan da büyük fayda sağlamaktadır. Tüm bu kalkınmayı ve sosyal faydayı artıracak amaçların dışında ekonomik yönden güçlü sivil toplum kuruluşları devlette daha fazla söz sahibi olabilmekte, faaliyet gösterdikleri alanlarda diğer sivil toplum kuruluşları göre daha öncü rol oynayabilmektedir.

2.3.2.4. Sivil toplum kuruluşlarının kamu politikalarının belirlenmesindeki rolü

Hükümetlerin yaptığı şeyler olarak tanımlanan kamu politikalarının en kapsamlı tanımı Birkland tarafından yapılmıştır. Ona göre kamu politikaları:

- Dikkat çeken problemlerin karşısında oluşturulan politikalar,
- Kamu adına gerçekleştirilen politikalar,
- Bir amaca veya istenen sonuca ulaşmak için gerçekleştirilen politikalar,
- Nihai noktada –fikir diğer hükümet dışı örgütlerden gelmiş olsa bile– hükümet tarafından yapılan politikalar,
- Kamu ve özel aktörler tarafından yorumlanan ve uygulanan politikalar şeklinde tanımlanmalıdır. (Birkland, 2015: 8-9; akt. Bulut, Akın, Kahraman, 2017: 25)

Günümüzde küreselleşme ve değişen dünya şartlarının etkisiyle kamu hizmetleri taleplerinde hem artış hem de büyük değişimler yaşanmıştır. Bu taleplerin artması beraberinde kamu politikalarında da değişikliği gerektirmiş ve yeni yöntemlerin gerekliliği sonucunu doğurmuştur.

Özellikle demokrasinin geliştiği ülkelerde de yönetim yönteminin gelişmesiyle kamu politikaların oluşturulma süreçlerinde değişiklikler yaşanmıştır. Kamuyu ilgilendiren konularda karar alma süreçlerinde, karardan etkilenecek herkesin söz sahibi olması

anlamını taşıyan yönetim kavramı karar alma mekanizmalarının sadece siyasal iktidarın elinde olduğu yönetim tarzının değişmesine olanak tanımıştır. Bu işleyiş ile birlikte hâlâ etkili aktörler siyasiler olsa da sivil toplum kuruluşları, baskı grupları gibi aktörler de kamu politikalarının belirlenmesi noktasında aktif rol oynamaya başlamışlardır. (Bulut vd., 2017: 23; Emimi, 2013: 46)

Yönetişim yönteminin gelişmesiyle birlikte politika yapma süreçlerin de toplumsal aktörlerin sürece katılmaları önemli kabul edilmiştir. Özellikle 1990'lı yıllardan sonra neo-liberal uygulamaların ve uluslararası kuruluşlarının etkinliğinin artmasıyla hükümet dışı kuruluşların ve bu gruba dâhil olan sivil toplum örgütlerinin etkinliği de artmıştır. Tüm bunların sonucunda sivil toplum kuruluşları özellikle insan hakları, kültürel haklar ve çevre gibi pek çok konuda politikaların belirlenmesinde ve denetlenmesinde rol oynamıştır. (Bulut, vd., 2017: 24-26)

Bu süreçte sivil toplum kuruluşları kamu politikalarının belirlenmesinde, üyelerinin öneri ve taleplerini gündeme getirerek bir kamuoyu oluştururlar. Ayrıca karar alma sürecinde ve uygulamada da denetleme gibi fonksiyonlar üstlenebilirler. Bu fonksiyonları gerçekleştirmek için bildiri yayınlamak, basın toplantısı ve sempozyumlar yapmak gibi araçlar kullanmaktadırlar. Bu araçların etkili olmadığı noktada ise sivil toplum kuruluşları boykot, yürüyüş, miting, protesto ve grev gibi yollarla direniş eylemleri oluşturarak bir baskı mekanizması yaratmayı ve kamu politikalarını etkileme yolunu kullanabilmektedirler. (Emimi, 2013: 47-48)

Sivil toplum kuruluşlarının kamu politikalarının belirlenmesinde etkilerini gösteren yaklaşımlar mevcuttur. Bunlar savunuculuk ve politika ağları yaklaşımlarıdır.

2.3.2.4.1. Savunuculuk yaklaşımı

Savunuculuk yaklaşımı, devletin baskın rolünü azaltarak kamusal ve özel alanda farklı aktörler arasında işbirliğini amaçlayan yaklaşımdır. Özellikle politikaların gündemini belirlemede etkili olan bu yaklaşım hükümetlerin ve kuruluşların sistemsel eylemler bütününe ifade etmektedir.

Sabatier ve daha sonra Jenkins-Smith tarafından geliştirilen savunuculuk işbirliği çerçevesi savunuculuk yaklaşımının en önemli sonuçlarından kabul edilmektedir. Bu çerçeve devlet ve devlet dışı aktörlerin işbirliği kurmaları esasına ve bu işbirliği amacıyla birlikte hareket etmelerinin savunulmasına dayanır.

Savunuculuk yaklaşımında sistemsel olarak değişmesi gereken politikalar belirlenir ve bu değiştirilmesi öngörülen politikalarla ilgilenen ve alt politika temsilcisi olarak da bilinen kamusal ve özel sektör temsilcileri davet edilir ve bir ortak noktada uzlaşma sağlanır.

Savunuculuk yaklaşımı ortak çıkarları olan grupların koalisyon kurması kamusal ve özel alanda işbirliğinin sağlanması ve demokratikleşmenin artması nedeniyle önemli bir yaklaşımdır. (Babaoğlu, 2013: 178-181)

2.3.2.4.2. Politika ağları yaklaşımı

Ağbağ yaklaşımı olarak da bilinen politika ağları yaklaşımı, küreselleşmenin ve yönetimin kamu politikalarındaki karar alma süreçlerinin artması sonucu devlette olan kamu politikası yapma işlevinin diğer güçlerle paylaşılmasıdır. (Babaoğlu, 2013: 182) Ağbağ yaklaşımında devletin tek başına verdiği kararlar pek çok aktörün rol oynadığı karşılıklı bir eyleme dönüşmüştür.

Bu yaklaşım sivil toplum kuruluşlarının diğer örgütlü yapılarla olan ilişki ve işbirliklerinin, bu kuruluşların içinde bulunduğu politika süreçlerin de politikayı etkileme seviyesini arttırdığını varsaymaktadır. Ağbağ yaklaşımında varsayılan bu durum sivil toplum kuruluşlarının gücünün daha da artmasına neden olan bir durum olarak görülmektedir. (Bulut, vd., 2017: 27)

2.3.2.4.3. Refah karması yaklaşımı

Refah karması yaklaşımı 1970lerden sonra refah devletinin küçülmesi, sosyal politika alanında tek başına olan devletin niteliğinin değişmeye başlamasıyla ortaya çıkmıştır. Bu dönemde küreselleşmenin ortaya çıkması da refah karması yaklaşımının gelişmesine katkı sağlamıştır. Refah karması kavramı ile devlet devreden çıkartılmadan hizmetlerin sunulmasında göreceli bile olsa diğer sosyal politika sağlayıcı kurumlardan da yararlanma amaçlanmakta; devletin kendisinin hizmet üretmesi yerine, bu hizmetlerin kamu sektörü, özel sektör, sivil sektör ve gönüllü sektör tarafından ortak bir şekilde gerçekleştirilmesi, devletin ise daha ziyade bu kesimlere finansal destek sağlaması ve hizmetlerin düzenlenmesinden sorumlu olması istenmektedir.

Refah karması yaklaşımı sivil sektör, gönüllü sektör ve özel sektörün kamu sektöründe sosyal refah sağlamada yardımcı olmaya başlamasını ifade etmektedir. Sivil toplum kuruluşları da refah karması yaklaşımında refah kurumlarının başında gelmektedir. 1980'lerden itibaren özellikle gelişmiş Batı ülkelerinde sosyal politikanın sağlanmasında yeni bir yöntem olarak ilgi görmeye başlamıştır. Merkezi yönetim, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları arasında hizmet paylaşımı ortaya çıkmış, devletin sivil toplum kuruluşları ile ileri düzeyde işbirliği yaptığı gözlenmiştir. Devlet, bazı hizmetleri üretmek yerine bu kurumlardan almayı tercih etmiştir. bu süreç, çoğu ülkede karma refah hizmetlerinin önemli bir kısmını oluşturmaktadır. (Özdemir, 2004: 99-110)

2.3.2.5. Sivil toplum kuruluşlarının sosyal politikalara etkisi

Sanayi Devrimi öncesi devletin sosyal rolleri olmadığı ve toplumun sosyal ihtiyaçlarının aile ve din kurumları tarafından karşılandığı devlet anlayışları Sanayi Devrimi ile birlikte yerini devlete bırakmıştır. Sanayi Devrimi'nin baskıcı gücü ve aile yapılarının çözülmeye başlaması sosyal adalete ulaşma görevinin devlete verilmesini zorunlu kılmıştır.

Sanayi Devrimi döneminde sosyal işlevlerin devlet tarafından tam olarak karşılanamaması toplumlarda sorunlara neden olmuş ve insanlar aile ve meslek kuruluşları gibi sosyal ve ekonomik kuruluşlar ile örgütlenmeye başlamışlardır. Bu durum liberal devlet içinde sosyal bir devletin doğmasını sağlamıştır. Bu dönemde temelde topluma ait sorunları çözmeye çalışan sosyal politika kavramı gelişmiştir. Sosyal politika Sanayi Devrimi'nin baskılarını azaltarak toplumsal adalete ulaşmayı sağlayan bir bilim dalı olarak gelişme göstermiştir. Sosyal adaletsizlik ve toplumdaki şikâyetlerin artması sonucu sosyal devletin bir üst uygulaması olan, toplumsal sorunları hafifletmeyi ve temel riskleri toplumda yeniden dağıtmayı hedefleyen refah devleti uygulamaları liberal devletin devamlılığını sağlama adına benimsenmiştir. Fakat 1970'lerin ortalarında ortaya çıkan ekonomik problemler sonucu refah devleti uygulamaları devlete büyük ekonomik sorunlar yaratması nedeniyle büyük ölçüde terk edilmiştir.

Toplumlarda yaşanan bu olumsuzluklar ve liberal ekonominin baskıcı yönleri toplumdaki kişilerde monotonlaşma, toplumdaki soyutlanma ve yabancılaşma gibi sorunlara neden olmuştur. Ayrıca ekonomik bunalımlar sonucunda da devlet sosyal politika işlevlerini terk etmek zorunda kalmış bu durum toplumsal çözülmeyi daha da

tetiklemiştir. Bu dönemde yeniden gelişmeye başlayan sivil toplum ile bu sorunlar çözülmeye çalışılmış ve bireylerin kendilerini ifade edip, haklarını savunabilecekleri bir alan doğmuştur.

Bu dönemlerde küreselleşmenin de etkisiyle sosyal politika uygulamaların da yaşanan dönüşümler sonucu, sosyal politikanın dezavantajlı gruplara hizmet veren bir anlayışının gelişme göstermesi de toplumu da etkilemiştir. Dezavantajlılara hizmet konusunda devlet uygulamalarının verimsizlik ve etkinlik sorunu yaratması sosyal politikalarının sivil toplum eliyle gerçekleştirilmesi düşüncesini uyandırmıştır. Güçlü baskı grupları ve kamuoyunu etkilemeleri yoluyla sivil toplumun devletin başarısız sosyal politika uygulamalarında başarı elde edeceği ve bunun sonucunda toplumdaki dezavantajlı gruplar da dâhil tüm bireylerin demokratik haklar elde edeceği ve ekonomik yönden sınıflar arası eşitsizliğin giderilebileceği savunulmaktadır.

Devletin sosyal politika uygulamalarının sivil toplum eliyle gerçekleştirilmesi; devletin sosyal maliyetlerinin sınırlanmasına, hizmetlerin bu alanın uzmanları tarafından sağlanmasına ve devletin sorumluluğunun azalmasına katkı sağlaması yönüyle tercih edilebilir bir yöntem olmaktadır. Sivil toplum kuruluşlarının kaynakları tam ve etkin kullanmaması, politik ve taraflı davranması yani özerkliğini kaybetmesi ve ticari güdüleri olması ise sosyal politikaların sivil toplum kuruluşları tarafından karşılanmasının meydana getireceği olumsuzluklar olarak görülmektedir. (Özaydın, 2013: 78-88)

Sonuç olarak toplumsal adaleti sağlamayı amaç edinen sosyal politikalarının tamamen devlet kontrolünden çıkıp, sivil bir güce bırakılması mümkün değildir. Sivil toplum kuruluşları sosyal politikalar konusunda devlet erkânının dışında topluma hizmet veren, gönüllü kuruluşlar olarak varlığına devam etmelidirler. Her ne kadar demokrasinin geliştiği ülkelerde sivil toplum kuruluşlarının kamu politikalarındaki etkinliği fazla olsa da sosyal politika kalıcılığı kesin olmayan kuruluşlara teslim edilmemelidir. Fakat bu durum sosyal politikalar konusunda sivil toplumun katılımcı, baskıcı ruhunun varlığını da inkâr etmek demek değildir. Sivil toplum kuruluşları hiç şüphe yoktur ki sosyal politikanın en iyi baskı gruplarını oluşturmaktadır.

3. KKTC’DE ENGELLİLİK VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI

3.1. KKTC’de Engelliler

3.1.1. KKTC Yasalarında Engelli Tanımı

KKTC’de engellilere yönelik ilk ve tek yasa 1993 yılında çıkarılan Engellileri Koruma Rehabilite ve İstihdam Yasasıdır. Bu yasaya göre;

Engelli, doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duygusal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılama güçlüğü olan ve korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kişi ile thalasaemialı veya orak hücre anemili (sickle-cell) olma halini anlatır. (1993 Engellileri Koruma Rehabilite ve İstihdam Yasası md.2)

Bu yasadan kimlerin faydalanabileceği ve yasanın amacı ise şu şekilde açıklanmıştır:

1. Bedensel veya ruhsal yönden çalışamayacak kadar hasta olan veya engelli olan kişilere sosyal ve psikolojik destek sağlamak,
2. Doğuştan veya sonradan hastalık, kaza ve benzeri nedenlerle meydana gelen engellerinden dolayı, kısmen veya tümüyle fonksiyon kaybına uğrayan ve normal yaşam gereklerine uymama durumunda olan kişilerin fonksiyonel yeteneklerini, tıbbi, psikolojik, sosyal ve işe yönelik biçimde yeniden kazandırmak ve istihdam edilenlerin maaş, ücret ve diğer özlük haklarına ilişkin hususları düzenlemek,
3. Engelleri, kendi güçleri ve becerilerini kullanmalarını sağlayarak tüketici olmaktan kurtarıp üretici duruma getirmek; yaşamlarını huzur, güven, sağlık ve mutluluk içinde sürdürmelerini sağlamak. (Engellileri Koruma Rehabilite ve İstihdam Yasası md. 3)

2010 yılında kabul edilen ve KKTC iç hukukunun bir parçası haline gelen Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesinde ise “engelli, fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duygusal yetilerinde çeşitli düzeyde kayıplarından dolayı topluma diğer bireyler ile birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılımını kısıtlayan tutum ve çevre koşullarından etkilenen kişileri kapsamaktadır.”

Yukarıdaki tanımlara bakıldığında KKTC mevzuatlarının BM Engelli Hakları Sözleşmesine uyumlaştırılmadığı ve engelliliğin halen kişisel bir sorun olarak algılandığı görülmektedir. Yasanın amaç kısmında bahsedilen özürsüzlük kavramı kişilerin toplumsal hayata uyum konusunda yaşadıkları sorunların toplumun değil bireyin sorunu olduğu anlayışını çağrıştırmakta ve engelli bireylerin toplumun diğer bireyleri gibi eşit ve adil haklara sahip olduğu düşüncesinin gelişmesini engellemektedir. Medikal modellerden hak

temelli yaklaşımlara geçildiği günümüzde, ülkede engelliliğin kişisel bir özür halini ifade etmesi engelli haklarının da gelişimi noktasında büyük sorun teşkil etmektedir.

3.1.2. KKTC’de Engellilere İlişkin Sayısal Veriler

KKTC’de engelli tanımlarına baktıktan sonra bu tanımlar çerçevesinde ülkede yaşayan engelli nüfusunu incelersek bu konuda da istatistiki sorunlar olduğunu görebiliriz. En son 2006 yılında yapılan nüfus sayımlarındaki net engelli türlerine göre KKTC’nin engelli nüfus verileri Tablo 1’deki gibidir:

Engel Türleri	Kadın	Erkek	Toplam
Görme	281	409	690
İşitme-Konuşma	263	354	617
Ortopedik	895	1099	1994
Zihinsel	422	626	1048
Diğer	196	278	474
Toplam	2057	2766	4823

Tablo 3.1. 2006 yılı KKTC cinsiyete ve engelli türüne göre sürekli ikamet eden engelli nüfus. (Devlet planlama Örgütü Nüfus ve Konut Sayımı <http://nufussayimi.devplan.org/>) (Toplam engelli nüfus 4597 olarak tespit edilmiştir. Bazı engelliler birden fazla engele sahip olması nedeniyle 4823 olarak görülmektedir.)

2006 yılında yapılan nüfus sayımına okuryazarlık durumları Tablo 2’deki gibidir:

Okuryazarlık, Eğitim	Kadın	Erkek	Toplam
Okuma-yazma bilmeyen	578	492	1070
Okuma-yazma bilip okul bitirmeyen	208	241	449
Bir eğitim kurumundan mezun olan	1042	1790	2832
Mezuniyet durumu bilinmeyen	0	4	4
Okuma-yazma bilip bilmediği belirtilmeyen	87	80	167
Toplam	1915	2607	4522

Tablo 3.2. Altı yaş ve üzeri engellilerin okuryazarlık durumları (Devlet planlama Örgütü Nüfus ve Konut Sayımı, <http://nufussayimi.devplan.org/>)

2006 yılında yapılan araştırmalara göre mezun olduğu okula göre engelli istatistikleri Tablo 3'deki gibidir:

Eğitim Düzeyi	Toplam	Erkek	Kadın
İlkokul	1682	1029	653
Ortaokul ve Dengi	389	273	116
Genel Lise	441	274	167
Mesleki veya Teknik Lise	145	95	50
Meslek Yüksekokulu	31	17	14
Üniversite	131	93	38
Master ve Doktora	13	9	4
Toplam	2832	1790	1042

Tablo 3.3. 2006 yılı 10 yaş ve üzeri son bitirilen okul düzeyine göre sürekli ikamet eden nüfus (Devlet planlama Örgütü Nüfus ve Konut Sayımı, <http://nufussayimi.devplan.org/>)

2006 yılı nüfus sayımına göre engelli nüfusun medeni durumları Tablo 4'deki gibidir:

Medeni Durum	Toplam	Kadın	Erkek
Hiç Evlenmedi	1426	514	912
Evli	2015	730	1285
Boşandı	224	122	102
Eşi Öldü	546	440	106
Bilinmeyen	49	22	27
Toplam	4260	1828	2432

Tablo 3.4. 15 yaş ve üzeri engelli nüfusun medeni durumları (Devlet planlama Örgütü Nüfus ve Konut Sayımı, <http://nufussayimi.devplan.org/>)

Devlet planlama örgütü tarafından en son 2006 yılında engelli sayısı yayınlanmış olup 2011 nüfus sayımlarında engelli verilerine ulaşılamamıştır. Yapılan görüşmelerde Engelli Federasyonu tarafından 2018 yılı engelli rakamı 5580, Engelli Koordinasyon Kurulu tarafından 5601 kişi olarak tespit edildiği belirtilmiştir. Çalışma ve Sosyal

Güvenlik Bakanlığına bağlı Çalışma Dairesi Özel İstihdam Şube Amirliği Mart 2018’de engelli aylığı için başvuru sayısı ise 4702 olarak belirtilmiştir.

3.1.3. KKTC’de Engelli Bireylerin Hakları

KKTC’de engelli hakları sorunlu bir alan olarak sık sık tartışma konusu olmaktadır. Bunun en büyük nedeni ise engelli haklarının yasal dayanaklarının yetersiz olmasıdır. Engelliler istihdam, eğitim, insan hakları gibi pek çok konuda yasaların olmaması, yetersiz olması ya da uygulanmaması nedeniyle haklarına erişememektedir.

Engelli bireylerin KKTC hukukundaki yasal dayanakları:

- 1985 KKTC Anayasası
- 64/93 sayılı Engellileri Koruma, Rehabilitasyon ve İstihdam Yasası
- 38/2010 Engelli Haklarına İlişkin Sözleşmenin Onaylanmasına İlişkin Yasa
- 694/2014 Özel Sektörde Engelli İstihdamının Desteklenmesi Tüzüğü

3.1.3.1. Eğitim hakkı

Engellilerin toplumda etkin bir birey olmasında, toplumdaki rollerini gerçekleştirmesinde ve sosyal hayata katılmasında en büyük katkıyı eğitim yapmaktadır. Eğitim engelliler için, toplumsal hayata katılımında diğer bireylere göre daha büyük öneme sahiptir.

Eğitim hakkı KKTC Anayasası’nda da tanımlanmıştır. Eğitim ve öğrenim hakkı KKTC Anayasası’nın 59. Maddesinde:

- Kimse, öğrenim ve eğitim hakkından yoksun bırakılamaz. (59/1),
- Her çocuk, kız-erkek ayrımı yapılmaksızın on beş yaşına kadar zorunlu; on sekiz yaşına kadar ücretsiz öğrenim hakkına sahiptir. (59/5)
- Devlet, durumları dolayısıyla okul içi ve dışında özel eğitime gereksinimleri olanları topluma yararlı kılacak şekilde yetiştirmek için gereken önlemleri alır. (59/6) Şeklinde düzenlenmiş ve toplumda engelliler de dahil hiç kimsenin eğitim özgürlüğünden yoksun bırakılamayacağı anayasa ile güvence altına alınmıştır.

Engellilerin eğitimlerine yönelik dünyada olduğu gibi KKTC’de de farklı uygulamalar gündeme gelmiştir. Bu uygulamaların başında yatılı-normal özel eğitim merkezleri ve kaynaştırma sınıfları yer almaktadır.

KKTC’de engellilere yönelik eğitim uygulamaları 1974 yılında Lapta’da açılan yatılı özel eğitim merkezi ile başlamıştır. 1990 yılına kadar özel eğitim ayrıştırılmış özel

eğitim merkezlerinde verilmiştir. 1990 yılından sonra özel eğitimde kaynaştırma uygulamaları denenmeye başlamıştır.

Kaynaştırma eğitimi; özel gereksinimli bireylerin diğer bireylerle etkileşim içinde olmasına katkıda bulunan, bu bireylere okul öncesinden itibaren ilköğretim, ortaöğretim ve meslek teknik okullarına kadar destek eğitim sağlayan özel eğitim uygulamasıdır. Engelli ocukların diğer çocuklarla eşit Şartlarda, ayrımcılığa uğramadan eğitim alabilecekleri en iyi uygulama kaynaştırma eğitimidir. Bu eğitim engellilere fırsat eşitliği sağlayarak, toplumsal hayata katılım konusunda önemli bir özel eğitim uygulamasıdır. (Saygı, 2007)

Engelli bireyler için özel eğitimin bu kadar önemli olmasına rağmen KKTC’de halen özel eğitimi düzenleyen bir yasa veya tüzük bulunmamaktadır. Özel eğitim yasasının olmamasına karşın özel eğitim Milli Eğitim Yasasının 41, 42, 43 ve 44. Maddelerinde düzenlenmiştir.

Bu yasaya göre özel eğitimin kapsamı:

“Bedenen veya zihnen zrl olup özel bir eğitim ve öğrenime gereksinimi olan okul öncesi eğitim yaşına ulaşmış çocukların on sekiz yaşına kadar olan eğitimlerinin tümünü kapsar.” (md. 41)

Özel eğitimden yararlanma hakkı:

“zel eğitime gerek duyan her ğrenci zorunlu eğitim çağında iken ilgi ve yeteneği oranında, zorunlu olarak özel eğitimden parasız veya parasız yatılıdan yararlanma hakkına sahiptir. Ancak, zorunlu eğitim yaşı dışında da özel eğitim görmek isteyenlere, gerekli eğitim olanağı devletçe ücretsiz sağlanır.” (md 42)

Özel eğitimin amaç ve görevleri:

“Kıbrıs Türk milli eğitiminin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak Şunlardır:

1. Atatürk ilke ve devrimleri ve Atatürk Milliyetçiliği ile belirlenen doğrultuda sosyal ve kültürel bütünleşmeyi sağlamak,
2. Özel eğitim gereksiniminde olan her öğrenciye ilgi ve yeteneklerini azami derecede geliştirme fırsatı ve olanağını vermek,
3. Bu ğrencileri, kendilerine ve topluma yararlı yurttaşlar olarak yetiştirmek; gerektiğinde mesleki rehabilitasyonlarını sağlamak.” (md 43)

Kuruluğu:

Özel eğitim kurumları: “ zel programlar uygulayan ayrı okullar halinde kurulur veya diğer okul bünyelerindeki özel sınıflardan veya gruplardan oluşur.” (md 44) Şeklinde düzenlenmiştir.

Fakat engellilere yönelik eğitimin bu dört madde ile sınırlandırılması ve 2006 yılı nüfus sayımı engelli eğitim durumlarına ilişkin veriler sorunun ne kadar büyük olduğunu gözler önüne sermektedir.

Ayrıca özel eğitimde en iyi yöntemlerden olan kaynaştırma eğitimin alt yapısının halen tam olarak kurulamamış olması, okulların fiziki koşullarının kaynaştırma eğitime uyumlaştırılmaması da özel eğitimin başlıca sorunlarından biri olmaktadır. Bu durum engelli bireyleri özel eğitim merkezlerine daha çok yönlenmeye mecbur bırakmakta ve engelli bireylerin toplumsal hayata katılımını zora sokmaktadır.

Kaynaştırma eğitiminde ki sorunların temeli de yine özel eğitim yasalarının eksikliğine dayanmaktadır. Ayrıca Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı'nda özel eğitimin kurallarını, işleyişini belirleyecek bir birimin olmaması da büyük bir eksiklik olarak görülmektedir.

Engelli dernekleri ile yapılan görüşmelerde edinilen bilgilere göre özel eğitim yasasının, özel eğitim öğretmenleri tarafından yetersiz bulunması sonuç daha kapsamlı maddeler ve yeni düzenlemeler istenmiş ve yasa çıkartılamamıştır. Yasa halen gündemde olmasına rağmen çıkartılamamış ve KKTC'de hükümetlerin kısa süreli olması da bu yasanın çıkmasını güçleştiren bir durum olmuştur.

3.1.3.2. İstihdam hakkı

Engellilerin muhtaçlık duygusunu azaltan, kendi istek ve ihtiyaçlarını karşılayabilmesinde en büyük katkıyı sağlayan diğer bir faktör istihdamdır.

Engellilerin istihdamı noktasında kota sistemi, korumalı işyerleri gibi uygulamalar en sık gündemde olanlardır. KKTC'de engellilerin istihdamı noktasında geliştirilen uygulama kota sistemi olmakla beraber korumalı işyerleri de tanımlanmıştır. Engellileri Koruma, Rehabilitasyon ve İstihdam yasasında da bu uygulamalar:

“Özel sektör ve kamu sektöründe işverenler, Çalışma Dairelerine kayıt yaptırarak iş talebinde bulunan, meslek, beden ve zihin durumlarına göre işyerlerine sevk edilecek olan engellilerden, işyerlerinde istihdam ettikleri her tam yirmi beş kişiye karşılık bir engelli çalıştırmakla yükümlüdürler” (md 6/4).

“İstihdam olanağı bulunmayan engelliler için Devletçe korunan özel işyerleri açılır. Bu konuda aynı amaca yönelik dernek, federasyon ve vakıflarla ilgili Bakanlık ve resmi kuruluşlarla, belediyeler, sendikalar ve kooperatiflerle işbirliği yapılır” (md 6/6).

şeklinde düzenlenmiştir.

Ayrıca özel sektöre engelli istihdamını arttırmak için Çalışma Dairesinde Özel İstihdam Şube Amirliği kurulmuştur. Şube hem engelli istihdamı sağlamayı hem de kayıtlı olan engellilere maddi yardım yapmayı amaçlamaktadır. Bu yardımların oranları:

- 18 yaş altı olan engelliler asgari ücretin %50'si
- 18 yaş üstü olan engelliler asgari ücretin %60'ı
- Engelli evli ve eşi çalışmıyorsa ek olarak %20
- Her çocuk için ek %10 şeklinde düzenlenmiştir.

Yasada belirtilen kota ve korumalı işyeri uygulamalarının dışında özel istihdamı teşvik etmek amacıyla da çeşitli tedbirler alınmıştır. Bu tedbirler:

- “Özel sektörde istihdam edilen her engelli için, istihdam tarihinden itibaren 48 (kırk sekiz) aydan az olmamak kaydı ile yapılacak sosyal güvenlik yatırımlarının işveren katkı payı (işveren sigorta hissesi ile ihtiyat sandığı depoziti), Maliye İşleriyle Görevli Bakanlık tarafından işverene iade edilir. Bu süre Bakanlar Kurulu Kararı ile belirlenir.” (md 6A/1)
- “18 (on sekiz) yaşını tamamlamış olup çalışabileceği halde istihdam edilemeyen ve nakdi yardım almakta olan engelliye, özel sektörde istihdam edilerek maaş almaya başlaması durumunda, istihdam edilmeden önce almakta olduğu nakdi yardım miktarının %30 (yüzde otuz)'u oranında nakdi yardım vermeye devam edilir. (md 6A/2)”

şeklinde düzenlenmiştir. Bu düzenlemeler ile özel sektörde istihdamın artması amaçlanmıştır.

Kanun ve tüzüklerle alınan kararlara rağmen KKTC’de engelli kamu personeli alımı en son 2006 yılında yapılmıştır. Özel sektörde istihdam ise halen yasada belirlenen şekilde uygulanmamaktadır. 5600 engellinin bulunduğu ülkede Özel İstihdam Şube Amirliği’nden 2019 yılında elde edilen verilere göre 4900 kişinin nakdi yardım almaya devam ediyor olması da istihdam konusunun ciddi bir eksiklik olduğunu kanıtlamaktadır. Özel sektördeki çalışma alanlarının engellilerin çalışmasına uygun olmaması, ayrıca işe ulaşım noktasında da pek çok sorunla karşılaşmaları engelli istihdamının artmasını engelleyen bir faktördür. Engelli istihdamı konusunda bir diğer sorun ise engellilerin aldıkları nakdi yardımlar ile istihdama teşviklerinin azalmasıdır. Nakdi yardımların üstünde maaş alamayan engelliler istihdamı dışında kalmayı tercih edebilmekte veya kayıt dışı istihdam riski doğabilmektedir. Ayrıca kanunlarda net bir şekilde istihdam oranlarının belirlenmesine rağmen özel sektörün ve devletin engelli istihdamlarının denetlenmemesi herhangi bir yaptırım uygulanmaması engelli istihdamının önündeki en büyük engeldir.

3.1.3.3. Erişilebilirlik hakkı

Ulaşım ve erişimi de kapsayan erişilebilirlik, engelli bireylerin toplumsal hayata sosyal, ekonomik ve kültürel yönden katılmasını sağlayan en önemli kavramdır.

Engellilerin işe, eğitime ve benzeri pek çok olaya erişiminde ilk etken ulaşım"dır. KKTC'de ulaşım sadece engellilerin erişimi noktasında değil, tüm bireylerin erişiminde sorun teşkil eden önemli bir konudur. Engelli olmayan bireylerin bile ada şartlarında bir yerden bir yere ulaşmaları bu kadar zorken engellilerin yaşadıkları sorunlar kaçınılmaz olmaktadır.

Engellilerin iş, hastane, okul ve diğer ihtiyaçlarını karşılamak için gerekli olan yerlere ulaşımı KKTC'de belediyeler ve sivil toplum kuruluşları aracılığıyla yapılmaktadır. Fakat her engellinin bunları bilmesi mümkün olmadığı ve sistematik bir işleyişin olmaması nedeniyle engellilerin ada şartlarında en büyük sorunlarından biri ulaşım olmaktadır. Ulaşım sorunlarının aşılammaması engellilerin diğer haklarına erişimini de doğrudan etkilemektedir.

Engellilerin erişim hakkının önemi KKTC tarafından da kabul edilmiş olan BM Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme'nin 9. Maddesinde:

- “(a) Kamuya açık veya kamu hizmetine sunulan tesis ve hizmetlere erişime ilişkin asgari standart ve rehber ilkelerin geliştirilmesi, duyurulması ve bunlara ilişkin uygulamaların izlenmesi
- (b) Kamuya açık tesisleri işleten veya kamuya hizmet sunan özel girişimlerin engellilerin ulaşılabilirliğini her açıdan dikkate almalarının sağlanması
- (c) İlgili kişilerin engellilerin karşılaştığı ulaşılabilirlik sorunlarıyla ilgili olarak eğitilmesi
- (d) Kamuya açık binalar ve diğer tesislerde Braille alfabesi ve anlaşılması kolay nitelik taşıyan işaretlemelerin sağlanması
- (e) Kamuya açık binalara ve tesislere erişimi kolaylaştırmak için rehberler, okuyucular ve profesyonel işaret dili tercümanları dâhil çeşitli canlı yardımların ve araçların sağlanması
- (f) Engellilerin bilgiye erişimini sağlamak için onlara uygun yollarla yardım ve destek sunulmasının teşvik edilmesi
- (g) Engellilerin İnternet dâhil yeni bilgi ve iletişim teknolojilerine ve sistemlerine erişiminin teşvik edilmesi
- (h) Erişilebilir bilgi ve iletişim teknolojileri ve sistemlerinin tasarım, geliştirme ve dağıtım çalışmalarının ilk aşamadan başlayarak teşvik edilmesi ve böylece bu teknoloji ve sistemlere engelliler tarafından asgari maliyetle erişilebilmesinin sağlanması.”

(BM Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme md 9) şeklinde yer almıştır. Fakat her ne kadar 2010 yılında bu sözleşme kabul edilmiş olsa bile uygulamada eksiklikleri halen devam etmektedir.

Engellilerin ulaşım konusundaki bir diğer problemi ise yol, kaldırım ve bina düzenlemelerinin eksikliğidir. Erişilebilirlik hakkıyla en çok ilgili olan mevzuatlar Belediyeler Yasası, Yollar ve Binalar Yasası, İmar Yasası olması gerekirken engelli kişilerin erişilebilirlik hakkı ile bağlantılı doğrudan bir düzenleme içermemektedir. Bununla beraber, Yollar ve Binalar Yasası altında çıkan Yollar ve Binalar Tüzüğü 2011 yılında yapılan değişiklikle “kaldırımlar tasarlanırken özürülülerin kullanımına olanak verecek uluslararası tasarım standartları göz önünde bulundurulacaktır” bendi eklenmiştir. Erişilebilirlik hakkı ile ilgili olan diğer bir yasa olan ve 2010 yılında değiştirilerek yürürlüğe giren Kat Mülkiyeti ve İrtifakı Yasası engelli kişilerin erişilebilirlik hakkını korumak için bazı düzenlemeler içermektedir. Bu düzenlemeyle engelli kişinin hayatını kolaylaştıracak olan tadilatlar kat malikleri kurulunun onayı ile yapılır. Bu onayın verilmemesi halinde ise, izin vermeye yetkili mercilerden alınan izin ile maliyeti talep edene bağlı olarak gerekli tadilat yapılabilir şeklinde bir düzenleme yapılmıştır. (Polili, 2012: 17)

2015 yılında KTMMOB tarafından Engelli Standartları Kent ve Binalara Yönelik Uygulama Kriterleri kitapçığı yayınlanmış ve belediyeler tarafından uygulamaya konulmuştur. Belediyeler tarafından o tarihten itibaren yapılan bina vb. yerlerin bu kriterlere uygunluğu denetlemeye tabi tutulmuş ve uygun olanlara izin verilmiştir. Bu uygulama engelliler için büyük bir öneme sahip olmasına rağmen 2015 yılı öncesi yapılar için bir düzenlemenin olmaması ve standartların denetlenme yetersizliği sorunu tam olarak çözmek konusunda yeterli olamamıştır.

Ulaşım konusundaki eksiklikler engellilerin erişim problemi yaşamasında da doğrudan etkili olmaktadır. Ulaşım noktasında sorun yaşayan engellilerin iş, sağlık hizmetleri, toplumsal yaşama katılım gibi alanlarda sorun yaşaması kaçınılmaz bir durumdur.

Erişim sorunları istihdamı doğrudan etkileyen bir konudur. Kıbrıs Türk Görmezler Derneği ile yapılan görüşmelerde de ulaşım ve erişim sorununun istihdamı etkilediği raporlanmıştır. Özellikle özel sektörde çalışmak isteyen engellilerin işe ulaşım sorunları ve bunun dışında 2015 yılı öncesi yapılan binaların engelli istihdam şartlarına uygun olmaması engellileri istihdamdan soyutlayan önemli bir faktör olarak görülmüştür.

Yapılan görüşmelerden ve bilimsel çalışmalardan anlaşılacağı üzere erişilebilirliğin iki ayağı olan erişim ve ulaşım KKTC’de halen ciddi bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. BM Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme’nin de öngördüğü erişilebilirlik sorununun çözülmesi ve sivil toplumun da savunduğu erişim, ulaşım, dolaşımın sağlanması hiç şüphesiz engellilerin temel sorunlarının çözümünde en büyük katkıyı sağlayacaktır.

3.1.3.4. Sağlık ve rehabilitasyon hakkı

Engellilerin en büyük sorunlarından birisi sağlık sorunları iken şüphesiz en büyük haklarından birisi rehabilitasyon hakkı olmalıdır. BM Engelli Kişilerin Hakları Sözleşmesinin 25 ve 26. Maddelerinde sağlık ve rehabilitasyonun önemi şu şekilde vurgulanmıştır:

“Taraflar Devletler, engellilerin engelleri nedeniyle ayrımcılığa uğramaksızın, ulaşılabilir en yüksek sağlık standardından yararlanma hakkını tanırlar.”(BM Engelli Kişilerin Hakları Sözleşmesi md 25)

“Taraflar Devletler, engellilerin azami bağımsızlığını, tam fiziksel, zihinsel, sosyal ve mesleki becerilerini elde etmelerini ve yaşamın her alanına tam katılmalarını sağlamak için akran desteği dâhil etkili ve uygun tedbirler almalıdır. Bu bakımdan, taraflar devletler, özellikle sağlık, istihdam, eğitim ve sosyal hizmetler alanlarında kapsamlı rehabilitasyon ve rehabilitasyon hizmetleri sunmalı, mevcut hizmetleri güçlendirmeli ve genişletmelidir.” (BM Engelli Kişilerin Hakları Sözleşmesi Md 26)

Engellilerin sağlık hizmetleri doğuştan başlayan bir ihtiyaç olarak karşımıza çıkmaktadır. Engelli Aileleri Dayanışma Derneği ile yapılan görüşmelerde 0-2 yaş arası engelli tanılarının konulmasında, erken teşhis ve tedavide sağlık hizmetlerinin önemi kaydedilmiştir. Fakat erken teşhisi ve kayıt altına alınmanın bu kadar önemli olduğu bir alanda engelli sayılarının net olarak bilinmemesi sorunun tam olarak çözülemediğini göstermektedir.

Engellilerin sağlık hizmetlerinde Sağlık Bakanlığı 3 Aralık 2018 engelliler gününde “Engelli yurttaşlarımızın hastanelerde öncelikle muayene olmalarını sağladık. 0-5 yaş arası engelli çocuklarımıza koruyucu sağlık hizmeti ulaştırabilmek için çalışmalar yürütmekteyiz.” şeklinde bir açıklamada bulunarak engellilere yönelik verdikleri sağlık hizmetlerini açıklamışlardır.

(<https://saglik.gov.ct.tr/Haberler/ArtMID/31973/ArticleID/56932/3-Aral%20C4%B1k-D252nya-Engelliler-G252n252> , Erişim Tarihi: 15.07.2019)

Engellilerin sağlık hizmetlerinde bir diğer önemli nokta ise rehabilitasyon hizmetleridir. KKTC’de devlete bağlı olarak hizmet veren üç adet rehabilitasyon merkezi bulunmaktadır. Ayrıca engellilere yönelik hizmet veren sivil toplum kuruluşları tarafından da işletilen ve özel rehabilitasyon merkezlerine nazaran daha uygun maliyetlerle erişim sağlayan rehabilitasyon merkezleri bulunmaktadır. Ayrıca bu merkezlerin ulaşımının da devlet, belediyeler, sivil toplum kuruluşları ve merkezlerce karşılanması da ulaşım imkânını arttırmaktadır.

Engellilerin sağlık hizmetlerine ulaşımı konusunda bir diğer önemli nokta evde sağlık hizmetleri uygulamasıdır. Yerel belediyeler tarafından engellilere, bakıma muhtaç olanlara, yaşlılara hizmet veren bu uygulama bir sosyal belediyeçilik örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Lefkoşa, Gazimağusa, Girne ve Güzelyurt gibi belediyeler tarafından uygulanan evde sağlık hizmetlerinde ilaçların kontrolü, iğnelerin yapılması, tansiyon ve şeker ölçümü gibi rutin hizmetler sunulmaktadır.

KKTC’de engellilerin sağlık problemlerine çözüm olmak rehabilitasyon ve bakım merkezi olarak da kullanabilmek adına bir yaşam merkezi çalışması bulunmaktadır. Yirmi dört saat hizmet vermeyi, özellikle kimsesiz engelli bireylerin yaşamlarını kolaylaştırmayı amaçlayan yaşam merkezi devlet ve sivil toplum örgütlerinin ortak yürüttüğü bir projedir. Lefkoşa’da açılması planlanan bu merkezin ilk etabı tamamlamış ve ikinci etabı için TC Büyükelçiliği ile görüşmeler yapılmış fakat ihalelerin tamamlanamaması nedeniyle proje halen tamamlanamamıştır. Bu proje KKTC’nin engelliler için düşünölen en büyük projelerinden biri olması nedeniyle tamamlanmasının önündeki engeller kaldırılmalı ve proje hayata geçirilmelidir. Engellilerin bakımları, rehabilitasyonları ve ailelerin en büyük korkusu olan “ben öldükten sonra ne olacak?” sorunlarının çözümleri bu projenin tamamlanması ile son bulacağı düşünölmektedir.

Engellilerin yukarıda değindiğimiz sağlık haklarından yararlanması ise erişim sorunlarının çözölmesi ile mümkün olacaktır. 2016 yılından beri uygulanan Engelli Standartları Kent ve Binalara Yönelik Uygulama Kriterleri sağlık hizmetlerine erişim noktasında da hastanelerde, sağlık ve rehabilitasyon merkezlerinde uygulanmaya konulmuş fakat eski binalardaki alt yapı eksiklikleri halen daha, özellikle tekerlekli sandalye kullanan engellilerin sağlık hizmetlerine erişimi noktasında sorun oluşturmaktadır. Bunun dışında görme, işitme ve konuşma gibi engelleri olan bireylere yönelik sembollerin eksikliği veya çalışan personellerin bu konuda bilgi sahibi olmaması sorunları da engellilerin sağlık hizmetlerine ulaşımını güçleştirmektedir.

Sağlık konusunda KKTC’de inceleyeceğimiz son nokta ise 1975 yılından itibaren yürürlükte olan Hata Değerlendirme Tüzüğüdür. Burada engelli tanımının net yapılmaması, rehabilitasyona ve özel eğitime ihtiyacı olduğu halde yönetmelikteki oranlara göre engelli kategorisinde bulunmayan insanların yaşadıkları sorunlar beraberinde büyük sağlık problemlerini de getirmektedir.

KKTC’de sağlık haklarının günümüzde iyileştirilmesine ve devlet, yerel kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşları tarafından çeşitli kollardan sağlanmasına rağmen erişilebilirlik sorunları, yasal düzenlemelerdeki sorunlar ile engelli verilerinin doğuştan oluşturulamaması sağlık haklarının tam erişimi önünde bir engel olarak günümüzde halen yer almaktadır. Bu sorunların çözümü engellilerin diğer bireylerle eşit şekilde sağlık haklarından faydalanmasını sağlayacak ve engelli refahını arttıracaktır.

3.1.3.5. Eşitlik hakkı ve ayrımcılık yasağı

Toplumda geçmişten gelen engelli algılarının devam etmesi, engelliliğin toplumsal değil kişisel bir sorun olarak algılanması engellilerin toplum içinde ayrımcılığa maruz kalmasına neden olmaktadır.

Engellilerin eşitlik hakkı günümüzde engelliler konusunda en çok tartışılan ve çözüm bulmaya çalışılan konuların başında gelmiştir. Bu hak Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmede de sıkça değinilmiştir. İlk olarak sözleşmenin 5. maddesinde Ayrımcılık Yapılmaması ve Eşitlik Maddesinde yer almıştır. Bu maddeye göre:

- “1. Taraf Devletler herkesin hukuk önünde ve karşısında eşit olduğunu ve ayrımcılığa uğramaksızın hukuk tarafından eşit korunma ve hukuktan eşit yararlanma hakkına sahip olduğunu kabul eder.
2. Taraf Devletler engelliliğe dayalı her türlü ayrımcılığı yasaklar ve engellilerin herhangi bir nedene dayalı ayrımcılığa karşı eşit ve etkin bir şekilde korunmasını güvence altına alır.
3. Taraf Devletler eşitliği sağlamak ve ayrımcılığı ortadan kaldırmak üzere engellilere yönelik makul düzenlemelerin yapılması için gerekli tüm adımları atar.
4. Engellilerin fiili eşitliğini hızlandırmak veya sağlamak için gerekli özel tedbirler iş bu Sözleşme amaçları doğrultusunda ayrımcılık olarak nitelendirilmez.” (BM Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme md 5)

Engellilerin eşitlik konusunda yaşadığı en büyük sorunlardan biri olan toplumda ayrımcılığa maruz kalması ise BM Engelli Haklarına İlişkin Sözleşmenin 19. maddesinde düzenlenmiştir. Bağımsız yaşayabilme ve topluma dâhil olma başlığı adı altında düzenlenen maddeye göre:

İş bu Sözleşmeye Taraf Devletler tüm engellilerin diğer bireylerle eşit koşullar altında topluma içinde yaşama hakkına sahip olduğunu kabul eder ve engellilerin bu haktan eksiksiz yararlanabilmeleri ve topluma tam katılımlarını kolaylaştırmak için gerekli tedbirleri etkin bir şekilde alır. Bu çerçevede aşağıdaki noktalara dikkat edilmelidir.

- a) “Engelliler diğer bireylerle eşit koşullar altında ikametgâhlarını ve nerede ve kiminle yaşayacaklarını seçme hakkına sahiptirler ve özel bir yaşama düzenine zorlanamazlar,
- b) Engellilerin kişisel destek dâhil olmak üzere toplum içinde yaşamak ve topluma dâhil olmak için ihtiyaç duydukları konut içi, kurum içi ve diğer toplumsal destek hizmetlerine erişimleri sağlanmalı ve engellilerin toplumdan tecridi ve ayrı tutulması önlenmelidir,
- c) Kamusal hizmet ve tesisler engellilere diğer bireylerle eşit şekilde açık olmalı ve onların ihtiyaçlarına yanıt verebilmelidir”. (BM Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme md. 19)

Engellilerin eşit ve adil bir şekilde yaşamalarını sağlamak adına belirtilen bu kanun hükümleri her ne kadar KKTC Meclisi’nde onaylanmış olsa da işleyişte halen sorunlar devam etmektedir.

KKTC’de engellilerin haklarını korumak ve eşit şartlarda bir yaşam sürmelerini sağlamak için Engelli Koordinasyon Kurulu kurulmuştur. Fakat bu kurul da yeni kurulması ve sistemindeki eksiklikler nedeniyle bu konuda henüz bir başarı sağlayamamıştır.

3.1.4. KKTC’de Engellilerin Mevcut Durumları

Yukarıda bahsettiğimiz engelli haklarının uygulamadaki mevcut durumlarına bakıldığında büyük sorunların olduğu görülmektedir. Engellilerin en büyük sorunlarının başında istatistiki verilerin tam olarak bilinmemesi gelmektedir. Ayrıca KKTC’de yaşayan engelli T.C. vatandaşlarının kayıt altına alınmaması ve engelli haklarından faydalanamaması da mevcut durumun olumsuzlukları arasındadır. Engelli Aileleri Dayanışma Derneği ile yapılan görüşmede 0-2 yaş arası engelli eğitiminin önemine değinilerek, engellilerin doğumunda kayıt altına alınmasının önemi vurgulanmıştır. Dernekten edinilen bilgiye göre bu konuda Yakın Doğu Üniversitesi bir istatistiki veri toplama çalışması başlatmış derneklere kayıtlı engellilerinin istatistiki verilerini toplayan bir sistem geliştirmiştir.

Engellilerin mevcut durumlarında bir diğer konu engelli yasalarıdır. BM Engelli Hakları Sözleşmesinin onaylanması fakat yasalarla etkin hale getirilememesi engellilere tanınan hakların tam ve etkin kullanılamaması neden olmakta ve mevcut durumlarını olumsuz etkilemektedir. Ayrıca sık sık değişen hükümetler nedeniyle özel eğitim yasasının

çıkması da eğitim konusunda mevcut durumun iyileşmesini güçleştirmektedir. Her ne kadar engellilere yönelik bir özel eğitim yasası bulunmasa da Görmezler Derneği ile yapılan görüşmeden edinilen bilgilere göre sekiz tanesi 18 yaş ve altı, dört tanesi 18 yaş üstü olmak üzere on iki tane özel eğitim okulu mevcuttur. Özel eğitim okulları ve rehabilitasyon merkezlerinin bazıları vakıf ve derneklere aittir. Sivil toplum kuruluşları ise engellilerin eğitimi konusunda büyük çaba harcamaktadır.

Engellilerin istihdam konusundaki mevcut durumu ise istihdam hakkı konusunda da değiştiğimiz üzere oldukça sorunludur. KKTC Engelliler Federasyonu ile yapılan görüşmeden edinilen bilgilere göre kamuda 650, özel sektörde 200 engelli çalışan mevcuttur. En son 2006 yılında kamuya engelli istihdamı yapılmıştır ve şu anda 600'ün üzerinde kamuda istihdam edilmeyi bekleyen engelli vardır. Engellilere yönelik hizmet veren dernekler bu mevcut düzenin değişmesi ve yasal haklarının korunması için Anayasa Mahkemesine gitmeye hazırlanmaktadır. Ayrıca engellilere yapılan nakdi yardımlar, engellilerin özel sektörde istihdam edilmelerinin önüne geçmektedir. Bunun en büyük nedeni istihdam edilirken alınacak maaşın nakdi yardımın çok üstünde olmamasıdır. Engelli Koordinasyon Kurulu ile yapılan görüşmede engellilerin özel sektörde istihdamı durumunda dört yıllık primlerin devlet tarafından ödeneceği ve engelli yardımlarının yüzde otuzunu almaya devam edecekleri belirtilmiş fakat yine de istihdamın istenilen seviyede olmadığı kaydedilmiştir. Engellilerin nakdi yardımlarının kesilmemesini istememesi yanında, özel sektörün engelli istihdamını denetleyen bir mekanizmanın olmaması ve özel sektörün çalışma alanlarının engelliye uygun olmaması mevcut durumdaki bir başka sorunu göstermektedir.

İstihdamı, eğitimi, sağlığı etkileyen ve engelli denilince en çok tartışılan konulardan birisi de erişilebilirliktir. Ulaşım ve erişimi kapsayan bu durum engellilerin en hassas noktalarından bir tanesidir. İlk olarak KKTC'de engellilerin ulaşımına bakıldığında toplu taşıma sisteminin eksikliği karşımıza çıkmaktadır. Belediyeler ve hükümetler tarafından engellilerin ulaşımını kolaylaştırmak adına sarı çizgiler, sesli ışıklar, engellilere uygun tabelalar yapılmaktadır. Fakat kimi zaman kaldırımın ve ışıkların bilinçsiz insanlar tarafından kullanımının engellenmesi kimi zaman da yol yapım çalışmalarında engelli standartlarına uyum sağlanmaması nedeniyle engellilerin ulaşımında sorunlar oluşturmaktadır. 2016 yılından sonra yapılan yol, bina, kaldırım gibi yerlerde engelli standartları uygulamasına rağmen halen engelli ulaşımının istenilen düzeyde olmadığı görülmektedir. Erişim konusunda da bilişim, eğitim, sağlık gibi hizmetlere erişimde

engellilere yönelik hizmet veren personelin eksikliği, binaların engellilere uygun olarak düzenlenmemiş olması da engellilerin mevcut şartlarda toplumsal hayata tam ve etkin katılımlarını engellemektedir.

Engellilerin mevcut durumlarının belirlenmesinde en önemli faktörlerden bir tanesi de toplumun engellilere bakış açısıdır. Toplumun bakış açısı engellilerin diğer bireylerle eşit şartlarda yaşamasında, toplumda var olmasında önemli bir durumu göstermektedir. KKTC’de günümüzde kamu spotları, engelli derneklerinin çalışmaları, belediyelerin ve devletin düzenlediği etkinlikler sayesinde engellilerin eşit yaşam şartlarına daha fazla vurgu yapılmakta ve engellilere yönelik toplumun tutumlarında olumlu değişimler gözlemlenmektedir. Engellilere yönelik duyarlılığın artması beraberinde engellilerin bir birey olarak sokağa çıkmasını sağlayarak önemli bir işlevi yerine getirmektedir. Fakat Kıbrıs Türk Ortopedik Özürlüler Derneği ile yapılan görüşmede: “halk duyarlı olsa da farkında değil. KKTC halkı engellilere her konuda yardımcı olsa da, engellilere yönelik ayrılan hizmetleri kullanmaktan da geri durmaz. Örneğin engellilere ayrılan park yerlerini kullanmada bir problem görmezler ifadeleri kaydedilmiştir.” Yine mevcut durumla ilgili bir sorun ise KKTC Engelliler Dayanışma Derneği ile yapılan görüşmede kaydedilmiştir. Dernek başkanına göre toplumdaki bireyler engellileri halen yardıma muhtaç ve iletişimi farklı olan bireyler olarak görmektedir. Engellilerin bir işi yerine getirirken mutlaka yanındaki kişiyle iletişime geçilmesi gerektiği algısını ve engellilerle bağırarak, zorlama cümleler kurarak konuşma hissini yıkmanın engellilerin eşit bir birey olarak hayat sürmelerinde en önemli geçiş noktası olduğu savunulmaktadır.

Bu bölümde KKTC özelinde engellilerin haklarına, mevcut durumdaki uygulamalarına ve sorunlarına değinilmiştir. Her ne kadar 1983 yılından bu yana engelliler konusunda büyük mücadeleler sonucunda gelişmeler sağlansa da günümüzde engellilerin halen daha insan onuruna yaraşır, diğer bireylerle eşit bir hayat sürdüklerini söylemek mümkün değildir. Engelli dernekleri bu konuda kamuoyu oluşturma, medyayı kullanma ve bildiriler yayınlama yoluyla etkin olmaya çalışsa da tam olarak başarı sağlayamamaktadır. 2018 yılında engelli derneklerinin baskısıyla Çalışma Bakanlığına bağlı bir engelliler birimi kurulmak istenmiş fakat bu kabul görmemiştir. Yapılan baskılar sonucunda ise Bakanlar kurulu kararı ile Başbakanlığa bağlı Engelli Koordinasyon Kurulu kurulmuştur. Kurulun temel amacı engelli hizmetlerini, haklarını, istek ve şikâyetlerini tek çatı altında toplamaktır.

3.2. KKTC'ye Genel Bir Bakış

KKTC kurulmadan önce Kıbrıs Türk toplumu iki yönetim modeli denemişti. “Kıbrıs Cumhuriyeti”, adanın iki halkı arasında ortaklık temelinde dayandırılan uluslararası antlaşmalar uyarınca 1960 yılında kurulmuştur. Bahse konu antlaşmalar tarafından garanti edilen Anayasası, Ada'daki Kıbrıslı Türk ve Rum halklarının eşit siyasi hak ve statüsüne dayandırılmıştı. Kıbrıs Rum tarafı, 1960 Cumhuriyeti'nin kurulduğu şekilde yaşamasına şans vermemiş, söz konusu antlaşmalar sistemiyle vücuda gelen Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yapısını, Kıbrıs Türklerini devlet kurumlarından dışlamaya, izole etmeye, Ada'daki varlıklarını sona erdirmeye ve nihayet Yunanistan ile birleşme (ENOSIS) yolunu açmaya yönelik olarak değiştirme girişimleri başlatmışlardır. Kıbrıs Cumhuriyeti, Kıbrıslı Rumların 1963 yılında tek taraflı olarak güç kullanımıyla anayasayı feshetmelerinden sonra ortadan kalkmıştır.

30 Temmuz 1974 tarihli Cenevre Deklarasyonu, Kıbrıs'ta fiiliyatta iki ayrı ve otonom yönetim bulunduğunu, diğer yandan anayasal meşruiyete dönüş için müzakerelere öncelik verilmesi gerektiğini kayda geçirmektedir.

1974 Eylül ayından itibaren Kıbrıs'ta devam eden Denктаş-Klerides görüşmelerinin, Makarios'un Aralık ayında adaya dönmesiyle kesilmesi. Sonrasında Kıbrıs Türk tarafı, ileride kurulacak muhtemel bir federasyonun Kıbrıs Türk kanadını oluşturmak üzere, 13 Şubat 1975'te Kıbrıs Türk Federe Devletini (KTFD) kurmuştur.

KTFD'nin ilanını takiben toplanan BM Güvenlik Konseyi 12 Mart 1975 tarihinde, sorunun çözümünü sağlamak üzere BM Genel Sekreterine iyi niyet görevi veren 367 sayılı kararı kabul etmiştir.

2 Ağustos 1975'te Viyana'da BM gözetiminde Sayın Denктаş ile Klerides arasında bir nüfus mübadele anlaşmasına varılmış ve bu BM Barış Gücü aracılığı ile uygulanmıştır.

12 Şubat 1977 tarihinde yapılan Denктаş-Makarios görüşmesi sonucunda ilk Zirve Anlaşması (High Level Agreement) kabul edilmiştir. Dört maddeden oluşan bu anlaşma ile iki toplumlu federal bir cumhuriyet kurulması kararlaştırılmıştır. Mayıs 1979'da yine Kıbrıs Türk tarafının çağrısı üzerine yapılan Denктаş-Kiprianu görüşmesinde İkinci Zirve Anlaşması ortaya çıkmıştır. Bu anlaşma, 1977 anlaşmasını teyid etmiş ve iyi niyet ve karşılıklı güven ortamı yaratılmasının önemini vurgulayan bir madde içermiştir.

9 Ağustos 1980'de başlayan görüşmelerde gündeme gelen belge, iki kesimlilik ve güvenlik kavramlarını ilk kez açıkça zikretmektedir. Kıbrıs sorununun anayasal veçhesinin federal, toprak veçhesinin de iki kesimli çözüme kavuşturulacağına ilişkin formül bu belgeden kaynaklanmaktadır.

15 Kasım 1983 tarihinde Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Kıbrıs Türk halkının "self-determinasyon" (kendi kaderini tayin etme) hakkına dayanılarak ve siyasi eşitliği vurgulanarak ilan edilmiştir. (http://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa, Erişim Tarihi: 01.08.2019)

3.3. KKTC'de Sivil Toplum Kuruluşlarının Gelişimi

Bir toplumda güvenlik ihtiyacının artması demokrasi ve insan haklarının bir yöne doğru zayıflaması sonucunu doğurur. Ada tarihinde yaklaşık yüz yıllık bir dönem içinde kısa aralıklarla üç farklı yönetim biçimi denenmesi ve her iktidarın kendi doktrinine toplumsal sınıflar arasında kimi zaman baskıyla kimi zaman ortak rızayla geçerlilik kazandırması şüphesiz örgütlenme kültürünü derinden etkilemiştir. Toplumsal yapıdaki bu değişimler çoğunlukla siyasal alanı da etkileyerek dernek ve sendika gibi sivil toplum kuruluşlarını da bir değişime zorlamaktadır. Ayrıca bu durum Kıbrıs'ta sivil toplumun tam olarak gelişmesini de engellemiştir. Sivil toplumun Kıbrıs'taki zayıflığı; çeşitli tarihi nedenlerle (Kıbrıs Elen kapitalizminin kompradorcu-ticari karakteri, Osmanlı geçmişi ve İngiliz sömürge dönemi, milliyetçi ideolojinin egemenliği, Kıbrıs Elen anti sömürgecilik mücadelesinin niteliği ve geç ekonomik kalkınma) Ada'da yenilikçi rasyonalist zihniyete sahip bir burjuva sınıfının gelişmemiş olması gerçeğiyle doğrudan bağlantılıdır (Mavratsas 2000: 111, akt. Alpar, 2005: 110).

Ada nüfusunun az olması toplumun her bir kişinin politik çatışmaya dolaysız katılımına neden olduğu gibi, toplumsal çıkar aynı şekilde toplam nüfusunun birincil derecede gündemini oluşturacaktı. Kamusal alanın konusu devlet etkinliğine ilişkin meseleleri hedeflediğinde politik kamusal alandan bahsedilebilir. Bu nedenle Kıbrıs'ta tarih içinde yer alan tüm dernekler çoğunlukla politik kamusal alanın aktif aktörleri olmuştur. Dernek ve sendikalar bir yandan siyasal mücadelenin aktörü konumundayken, diğer yandan iktidarın meşru çıkış arayışında özellikle politikaları haklılaştırmak ya da doğruluğunu kanıtlama sürecinde araşsal konumda kullanılmışlardı. Bu durum KKTC'de de sivil toplum örgütlerinin siyasal bir tavır takınmalarına neden olmuştur. Ayrıca iki

toplumlu mücadelelerde yaşanan milliyetçi söylemler de sivil toplum kuruluşlarını doğrudan etkilemiş ve onları siyasi sistemin içine daha çok sürüklemiştir. Ada'daki ilk derneklerin (Kıraathane-i Osmaniye, Kipriagos Silagos gibi) kuruluş amacı Rum toplumu için Enosis Türk toplumu için Türkçülüğü tabana ve geniş halk kitlelerine yaymak ve anlaşılmasını sağlamaktı. Ada'daki milliyetçi görüşlerin yaygınlaşmasında bu tarz örgütlerin rolü ve önemi küçümsenemez.

Kıbrıs'ta örgütlenme üzerine en radikal değişim 1909 yılında ortaya çıkan kooperatif hareketleridir. Osmanlı yönetiminin etkisiyle örgütlenmelerin çoğunluğu tamamen dayanışmanın hâkim olduğu ortak çalışma şartlarını içeren küçük birimler şeklinde gerçekleşmekteydi. Kooperatif hareketleri sonrası kapitalizmin gelişmesi işçi ve burjuva sınıfının gelişmesiyle Kıbrıs'ta bir diğer sivil örgütlenme olan sendikal hareketler başlamıştır. Kıbrıs'ta ilk sendikal örgütlenmeler ise işçi hakları üzerine 3 Mayıs 1919 tarihinde kurulan, 'Limasol Yol İnşaatı İşçileri Birliği' ve Limasol konfeksiyon işçilerinin oluşturduğu 'Terzi Kulübü'dür. Aynı yıllarda farklı kollarda oluşan işçi birlikleri çeşitli sendikalarla örgütlenmeye başlamıştır.

1930'lu yıllarda Ada'da işçi hareketi dışında farklı sosyal örgütler de oluşmaya başlıyordu. Aralık 1931 'Lefkoşa Türk Hanımları Cemiyet-i Hayriye'si (ilk kadın derneği) ve 1932 yılında "Lapta Şefkat Yurdu" kurulan sosyal içerikli derneklerdir.

İngiliz sömürge yönetiminin 1932 yılında "Sendikalar Kanunu'nu" kabul etmesi Kıbrıs'ta sendikal hareketlerin kamusal alanda güç kazanmasına neden olmuş hatta 1932 Kıbrıs'ta sendikal hareketlerin başladığı yıl olarak kabul edilmiştir.

1945'ten sonra sadece sendikal hareket değil başta kulüpler olmak üzere birçok kültür derneği de sosyal yapıda yerini alıyordu. Bunlar arasında daha sonra KATAK içerisinde önemli bir yere sahip olacak olan 1940 yılında kurulan 'Viktorya Kız Lisesi' ve 'Kıbrıs Türk Lisesi Mezunlar Birliği' özellikle kültür ve sanat etkinliklerinde son derece aktif bir misyon üstlenmişlerdir. 1950'den sonraki dönemde gençlik dernekleri de sivil toplum hareketlerine eklenmeye başlıyordu.

1955 yılında EOKA akabinde TMT'nin silahlı eyleme geçmesi ve bu gibi gelişmelerin sonuçları Ada'daki dernekleşme ve sendikalaşma hareketi üzerinde ciddi deformasyona neden oldu. 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kurulması ve 1963 hadiselerinin ardından 1968'te itibaren yine dernekleşme ve sendikalaşma hareketlerinde artış yaşanır.

1970'lerden sonra yaşanan olaylar ve KKTC'nin kurulmasının ardından "öteki" kavramlarının gelişmesiyle önceki dönemlerde kapitalizmin getirdiği işçi- burjuva, sağ-sol gibi tartışmalar yerini Türk-Rum tartışmalarına bırakacaktı. Toplumlar arası yaşanan bu gerilimler toplumun içini de etkileyerek doğrudan sivil toplum hareketlerini de etkileyecektir. Bu dönemde sivil toplum kendi içinde bulunduğu grupların haklarını savunmanın da ötesine geçerek toplumsal hakları savunma rolünü de üstlenecektir. (Alpar, 2005: 152-169)

Kıbrıs'ın kısa bir tarihini inceledikten sonra araştırmanın sınırlılıkları nedeniyle 15 Kasım 1983'te kurulan KKTC devleti araştırmanın kapsamını oluşturacaktır.

3.3.1. KKTC'de Sivil Toplum Kuruluşlarının Genel Durumu

KKTC'de İçişleri Bakanlığı 2015 verilerine göre 1081 adet dernek, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı verilerine göre 45 sendika ve Kıbrıs Vakıflar İdaresi ile Tepav'ın 2014 raporuna göre 452 vakıf bulunmaktadır.

İçişlerine bağlı dernekler Lefkoşa, Güzelyurt, Gazimağusa, Girne ve İskele Kaymakamlıklarına bağlı olarak tescil edilmiştir. Derneklerin bölgelere ve faaliyet kollarına göre sınıflandırılması Tablo 5, 6, 7, 8, 9 ve 10'daki gibidir:

Lefkoşa Bölgesi Dernek Faaliyet Alanları	Dernek Sayısı
Spor	220
Dayanışma	280
Kadın	10
Kültür	119
Mesleki	190
Çevre	25
Dini	24
Şehit	10
Sanat	3
Toplam	881

Tablo 3.5. 2015 İçişleri Bakanlığı Lefkoşa Kaymakamlığına Bağlı Dernekler <http://icisleri.gov.ct.tr/Bakanl%C4%B1k/Dernekler-ve-Birlikler>)

Lefkoşa bölgesinde toplamda 881 kayıtlı dernek bulunmaktadır. Bunlardan 565 tanesi faal olarak çalışmakta iken 315 dernek faal değildir.

İskele Bölgesi Dernek Faaliyet Alanları	Dernek Sayısı
Spor	60
Dini	15
Kültür	20
Haklar	20
Şehit	2
Yardım	8
Toplam	125

Tablo 3.6. 2015 İçişleri Bakanlığı İskele Kaymakamlığına bağlı dernekler (<http://icisleri.gov.ct.tr/Bakanl%C4%B1k/Dernekler-ve-Birlikler>)

İskele bölgesinde toplamda 150 kayıtlı dernek bulunmaktadır. Bu derneklerden 25'i tescil edilmemiştir. 125 tescil edilmiş dernekten 73'ü faal olarak faaliyet göstermektedir.

Gazimağusa Bölgesi Dernek Faaliyet Alanları	Dernek Sayısı
Spor	64
Kültür	33
Kadın	16
Koruma	13
Avcılık	16
Sağlık	1
Dayanışma	22
Sanat	13
Diğer	68
Toplam	246

Tablo 3.7. 2015 İçişleri Bakanlığı Gazimağusa Kaymakamlığına bağlı dernekler (<http://icisleri.gov.ct.tr/Bakanl%C4%B1k/Dernekler-ve-Birlikler>)

Gazimağusa bölgesinde faaliyet gösteren 246 aktif dernek bulunmaktadır.

Girne Bölgesi Dernek Faaliyet Alanları	Dernek Sayısı
Spor	68
Dini	4
Kültür	27
Çevre	7
Dayanışma	55
Sağlık	1
Mesleki	3
Kadın	7
Eğitim	1
Toplam	173

Tablo 3.8. 2015 İçişleri Bakanlığı Girne Kaymakamlığına bağlı dernekler (<http://icisleri.gov.ct.tr/Bakanl%C4%B1k/Dernekler-ve-Birlikler>)

Girne bölgesinde faaliyet gösteren 173 aktif dernek bulunmaktadır.

Güzelyurt Bölgesi Dernek Faaliyet Alanları	Dernek Sayısı
Spor	24
Toplam	24

Tablo 3.9. 2015 İçişleri Bakanlığı Güzelyurt Kaymakamlığına bağlı dernekler (<http://icisleri.gov.ct.tr/Bakanl%C4%B1k/Dernekler-ve-Birlikler>)

Güzelyurt bölgesinde 24 adet kayıtlı dernek bulunmaktadır. Bu derneklerin tamamını spor alanında faaliyet gösteren kulüpler oluşturmaktadır.

Her ne kadar KKTC’de çok sayıda faal dernek var görünse de faal dernekler aktif, yarı aktif ve pasif olabilmektedir. Aktif olarak çalışan dernekler kamuoyu oluşturma, proje üretme, özerk ve kendi finansmanını sağlayabilme işlevlerini gerçekleştiren derneklerdir. Yarı aktif dernekler ise dönem dönem balo, kermes ve toplantı gibi faaliyetler düzenleyen fakat bu faaliyetler dışında kamu yararına herhangi bir çalışması bulunmayan derneklerdir. Pasif örgütler ise belirli bir süre faaliyet gösterip etkinliğini kaybetmiş derneklerdir. (Alpar, 2005: 184) Derneklerin aktif, yarı aktif ve pasif durumları net olarak bilinmemekle

beraber tüm derneklerin aktif olarak çalışmadığı hatta pek çok derneğin pasif duruma düştüğü düşünülmektedir.

KKTC’de faal olan vakıfların durumları ise şu şekildedir:

	Çağdaş Mülhak		Klasik Mülhak		Mazbut	Toplam
	Mütevelli İdaresi	Evkaf İdaresi	Mütevelli İdaresi	Evkaf İdaresi		
KKTC Sınırları İçindekiler	71	5	100	164	31	
GKRY Sınırlarında Kalanlar			39	78		
Toplam	71	5			31	452

Tablo 3.10. KKTC’de faal olan vakıflar (Kıbrıs Vakıflar İdaresi Kurumsal Arka Plan Raporu, 2014)

KKTC Yasalarında vakıflar mülhak ve mazbut olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Mazbut vakıflar haneden ailesi paşalar, kumandanlar gibi tarafından kurulan gelirleri hayır ve din işleri için kullanılan ve idaresi dini kurumlar tarafından yerine getirilen vakıflardır. Mülhak vakıflar özel şahıslar tarafından kurulan, bir bölümü dini yarar, bir bölümü başka yararlar için vakıflardır. Bunlar mütevellileri tarafından yönetilmekte ve işletilmektedir. Mazbut Vakıfların tüzel kişiliğini İdare temsil ederken, mülhak vakıfların ayırt edici özelliği bir mütevelli tarafından yönetilmesidir.

Mülhak vakıflar klasik ve çağdaş mülhak vakıflar olarak ikiye ayrılmaktadır. Ancak bu ayrım yasal olarak uygulamayı farklılaştırmamaktadır. Vakıf sicilinde bu iki grup ayrı ayrı yazılmamakta, mahkeme kararlarında çağdaş vakıf ya da klasik mülhak niteliği kullanılmamaktadır. Bununla birlikte bilgi amaçlı tutulan kayıtlarda ve faaliyet raporlarında bu iki grup altında hangi vakıflar olduğu, hangilerinin kurulduğu belirtilmektedir. Bu ayrımın asıl sebebi oluşumu ve amacı itibariyle esasen mülhak olmayan vakıfların yasaya uydurulmaya çalışılması ve uygulamada bazı yorumlar getirilerek esneklikler sağlanmaya çalışılmasıdır. Yasada belirtilen “klasik” mülhak vakıf uygulamasında vakfın taşınır ya da taşınmaz bir mal üzerine kuruluyor olması ve tek kişilik bir mütevelli tarafından yönetiliyor olması gerekmektedir. Çağdaş mülhak vakıflar

ise 1980'den sonra kurulmaya başlanmıştır. İlk örnekleri Türkiye'nin yönlendirmesiyle ortaya çıkmıştır. Çağdaş vakıf uygulamasında vakıflar genellikle nakit varlıklar üzerinde oluşturulmakta, asıl gelirlerini bu varlık üzerinden değil, bağış ya da işletmeleri aracılığıyla elde etmektedir. (Kıbrıs Vakıflar İdaresi Kurumsal Arka Plan Raporu- Tepav, 2014: 18)

3.3.2. KKTC'de Engellilere Yönelik Faaliyet Gösteren Sivil Toplum Kuruluşları

KKTC'de engellilere yönelik hizmet veren iki tanesi vakıf sekiz tanesi dernek olmak üzere toplamda on adet sivil toplum kuruluşu bulunmaktadır. Ayrıca altı derneğin oluşturduğu bir adet federasyon bulunmaktadır. Bu sivil toplum kuruluşları şunlardır:

- Kıbrıs Türk Engelliler Federasyonu
- Kıbrıs Türk Görmezler Derneği
- Kıbrıs Türk Zihinsel Engelliler Derneği
- Kıbrıs Türk Ortopedik Özürlüler Derneği
- Kıbrıs Türk Ortopedikler Derneği
- KKTC Engelliler Dayanışma Derneği
- Umut Otizm Derneği
- Engelli Aileleri Dayanışma Derneği
- Engelsiz Yaşamı Destekleme Derneği
- Kıbrıs İşitme Konuşma Engelliler Vakfı
- KKTC Özel Eğitim Vakfı

3.3.2.1. Kıbrıs Türk Engelliler Federasyonu

13 Mayıs 1985 yılında R. Raif DENKTAŞ ve Fazıl KÜÇÜK'ün destekleriyle kurulan federasyon; Kıbrıs Türk Görmezler Derneği, Kıbrıs Türk Zihinsel Engelliler Derneği, Engelsiz Yaşamı Destekleme Derneği, Kıbrıs Türk İşitme Konuşma Engelliler Derneği ve Kıbrıs Türk Engelli Aileleri Dayanışma Dernekleri KKTC'de yaşayan 5560 engelliye daha iyi hizmet vermek amacıyla 13 Mayıs 1985 yılında kurulmuştur. Kıbrıs Türk Engelliler Federasyonu'nun kurulmasıyla birlikte ruhen ve bedenen tüm engellilerin başta sağlık, eğitim, rehabilitasyon, istihdam, sosyal güvence ve diğer sosyal hak ve menfaatlerinin sağlanması için çalışmalar hız kazanmıştır.

Günümüzde Kıbrıs Türk Engelliler Federasyonu'na bağlı yedi dernek bulunmaktadır. Bunlar: Kıbrıs Türk Görmezler Derneği, Kıbrıs Türk Ortopedikler Derneği,

Umut Otizm Derneği, Kıbrıs Türk Zihinsel Engelliler Derneği, Engelsiz Yaşamı Destekleme Derneği, Engelli Aileleri Dayanışma Derneği ve Kıbrıs Türk Ortopedikler Derneği'dir.

Kıbrıs Türk Engelliler Federasyonu başta 23 Kasım 1993 yılında Engellileri Koruma, Rehabilitasyon ve İstihdam Yasası'nın çıkartılmasında çalışmalarıyla büyük katkı sağlamıştır. Yasayla ilgili çalışan engellilerin hak ve ödevler tüzüğü, iş koşulları, istihdam ve nakdi yardım ile engelli derecelendirme tüzükleri çıkartılırken, engellilerin emeklilik, elektrik, su ve telefonla ilgili birçok tüzüğün de çıkartılması için yasa çerçevesinde etkin çalışmaları devam etmektedir. Ayrıca engellilerin toplumsal hayata tam ve etki katılımını sağlamak adına ulaşım, erişim, dolaşım gibi konularda da çalışmalar yapmaktadır. Federasyonun ve derneklerin en önemli projeleri olarak gördükleri "Yaşam Evi" projesi de federasyonun en etkin çalışma alanlarından birisidir. (Kıbrıs Türk Engelliler Federasyonu Başkanı ile 06.05.2019 tarihinde yapılan görüşme; http://ktgormezlerderneği.org/?page_id=165, Erişim Tarihi, 02.08.2019)

3.3.2.2. Kıbrıs Türk Görmezler Derneği

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde yaşayan görme engellilerle ilgili ilk dernek "Altı Nokta Dayanışma Derneği" adıyla 17 Nisan 1976 yılında resmen kurulup Lefkoşa Kaymakamlığına tescilini yaptırmıştır. "Altı Nokta Dayanışma Derneği" adıyla kurulan ilk örgütün yaşama süresi 20 Mart 1977 yılına kadar sürmüştür. Çeşitli nedenlerle dağılan örgüt; üyelerin büyük desteği ile güç birliği yapılarak 9 Eylül 1977 tarihinde "Altı Nokta Işık Derneği" adıyla yeniden kurulup Derviş Yücetürk başkanlığında çalışmalarına fiilen başlamış ve resmi tescilini de sözü edilen tarihte Lefkoşa Kaymakamlığı'na yapılmıştır. Görme engelli üyelerin sosyal ve ekonomik sorunlarını çözümlenmek amacı ile etkin çalışmalar göstererek üyeleriyle halkın büyük takdirlerini kazanıp önemli kamuoyu yaratan dernek 1979 yılında da Dünya Görmezler Birliği örgütüne üyeliğini yaptırmıştır. Ancak Rumların yoğun siyasal baskıları nedeniyle örgütle olan üyelik 1988 İspanya Madrid Kongresi'nden beri askıya alınmış bulunmaktadır. Derneğin uluslararası çalışmalarına daha da etkinlik kazandırmak amacıyla Dünya Görmezler Birliği örgütünün tüzüğüne uygun olarak adını 1980 yılında tüzükte yapılan bir değişlikle "Kıbrıs Türk Altı Nokta Görmezler Derneği" olarak değiştirmiştir.

1980 yılında karşıt bir grup tarafından “Kıbrıs Görmezler Dayanışma Derneği” adıyla ikinci bir dernek daha kurulmuştur. Durumun önemini kavrayan o dönemin yönetimi yeni kurulan dernekle diyaloga geçmiş ve özverili çalışmalarından sonra 13 Aralık 1988 tarihinde aynı gün ve saatlerde iki dernek de olağanüstü genel kurul toplantılarını yaparak kendi kendilerini fesh etmiştir. Yeni hazırlanan tüzük çerçevesinde aynı gün yeni bir olağan genel kurul toplantısı gerçekleştirilerek iki derneğin fiilen birleşimi ile bugünkü “Kıbrıs Türk Görmezler Derneği” resmen kurularak tescilini Lefkoşa Kaymakamlığı’na yaptırırken, Bakanlar Kurulu kararı ile de ayrıca kamu yararına çalışan hayır kuruluğu olarak da ilan edilmiştir.

Kıbrıs Türk Görmezler Derneği amaçları doğrultusunda ilk iş olarak ada çapında büyük tarama çalışmalarına girişmiş ve ilk kez 1989 yılı içinde görme engellilerin gerçeğe yakın genel istatistiklerini yapmıştır. Yapılan istatistiklere göre görme engelli üye sayısı 220’den 320’ye çıkmıştır. Kıbrıs Türk Görmezler Derneği amaçları doğrultusunda üyelerin maddi ve manevi dayanışmalarını sağlamak, sağlık, eğitim, rehabilitasyon, istihdam, sosyal güvence ve diğer sosyal hak ve menfaatlerinin sağlanması için etkin hizmetler vermektedir.

Dernek 6 Ekim 2005 tarihinde de 900m2’lik 4 katlı Görmezler Eğitim Merkezi kampüs binasını inşa edip hizmete açmıştır. Hizmette açılan bina, bugün idari açıdan Kıbrıs Türk Görmezler Derneği’ne olduğu gibi Kıbrıs Türk Engelliler Federasyonu ve federasyona bağlı altı örgüte hizmet vermektedir. (http://ktgormezlerdernegi.org/?page_id=165, Erişim Tarihi: 02.08.2019)

Kıbrıs Türk Görmezler Derneği günümüzde ülke genelinde 500 kişi olan görme engelli bireylerden 417 görme engelli üyeye sahiptir. KKTC’nin ilk kurulan engelli derneği olan dernek görme engelliler okulu ve son teknoloji konuşan sistemlerin bulunduğu bir kütüphaneye sahiptir. Ayrıca engellilerin ulaşımını sağlama konusunda araçları ile hizmet vermektedir.

Görme engellilere sosyal ve ekonomik olarak hizmet veren ve özel eğitim, istihdam ve ulaşım gibi engellilerin temel ihtiyaçlarını sağlamada destek veya aracı olan dernek gelirlerini; piyango çekilişi, balo, konser gibi etkinliklerden, üyelik aidatlarından ve bağışlardan sağlamaktadır.

En büyük projeleri tam donanımlı göz hastanesi ve yaşam evi olan dernek, eski bir örgütlenme olması nedeniyle engelli haklarının savunulması, korunması ve öğretilmesinde büyük katkılar sağlamıştır. Ayrıca tüm engelli politikalarının takip edildiği bu dernek,

hükümetlerin yeni çıkacak olan engelli politikalarında da görüş bildirmektedir. (Kıbrıs Türk Görmezler Derneği Başkanı ile 06.05.2019 tarihinde yapılan görüşme)

3.3.2.3. Kıbrıs Türk Zihinsel Engelliler Derneği

1983 yılında kurulan ve kurulduğu dönemden itibaren aktif olarak çalışan dernek iki bin üyesi ile en çok üyeye sahip engelli derneğidir. Sadece zihinsel engellilere hizmet veren dernek veri tabanındaki belirsizlik nedeniyle tüm beyin ve sinir sistemi engeli olan kişilere hizmet vermektedir.

Dernek temel anlamda tüm özel gereksinimli bireylerin yaşam kalitelerinin artırılması toplumda değerli ve eşit birer insan olarak görülmelerini onların da bu toplumda var olduklarını, onların da hedeflerinin umutlarının ve haklarının olduğunu herkese kabul ettirmek için mücadele etmektedir.

Engelsiz yaşamın mümkün olması için mücadele eden dernek 1990'lı yıllarda çalıştay yaparak özürlü ibaresi yerine engelli ibaresinin kullanılması ve özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinin tek bölgeden diğer bölgelere dağılması için aktif mücadele vermiştir.

Yaşam Boyu Öğrenme Çalıştayı (AB ile Vetlam), Engelliler İçin Politikaların ve Yasal Düzenlenmelerin Oluşturulmasında STK'lerin Rolü gibi pek çok toplantı ve seminerlerde aktif katılımcı olan dernek engelli haklarının uygulanması ve geliştirilmesinde baskıcı bir rol oynamaktadır.

Bireysel maddi yardımlardan çok toplu ve kalıcı yardımlar yapmayı amaçlayan dernek özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerine destek olmaktadır. Engellilerin sosyalleşmesi ve topluma kazandırılması için yapılan yurt içi ve yurt dışı geziler, konserler, etkinlikler ise derneğin diğer bir yardım şeklidir.

KKTC'de engellilerin sorunlarının doğuştan erken tanı merkezinin olmamasıyla başladığını düşünen dernek, engellilerin ve ailelerin bir diğer sorununun ise Sosyal Hizmetler'e bağlı bir aile danışmanlığı merkezinin olmaması olduğunu düşünmektedir.

Dernek başkanı "ülkede yaşayan herkesin adalet ve eşitlik ilkesine dayalı, evrensel hak ve özgürlükleri temelinde toplumsal barış ilkesine uygun olarak ve herkesin ayrımcılığa uğramadan yaşayacağı bir gelecek için, yasaların uygulanmadığı kağıt üzerinde kaldığı coğrafyada; engelli vatandaşların yıllardır çözülemeyen sorunları için siyasi

zihniyet ve iradesinin değişmesinin, engelli yasalarının uygulanmasının, alt yapı ve donanım eksikliğinin giderilmesinin, erişim, ulaşım, dolaşım sorunlarının çözümlenmesinin, eğitim ve rehabilitasyon uygulamalarının düzenlenmesinin, istihdam sağlanması ve engelli bireylere olan bakış açısının değişmesiyle birlikte dezavantajlı bireylerin sosyal entegrasyonlarının sağlanmasının” önemine değinmiştir. Bu konuda devlete bir baskı mekanizması oluşturan dernek yürüyüşleri, basın toplantıları gibi faaliyetlerde bulunmaktadır.

Devlet politikalarında köklü bir dernek olmaları nedeniyle görüşleri önemsenen dernek günümüzde de devletin sivil toplum kuruluşları ile diyalog halinde olduğunu fakat hükümetlerin süresinin uygulama noktasında yetmediğini savunmaktadır. Her gelen hükümetin engelli politikalarında başa dönmelerinden duyulan memnuniyetsizliği belirten dernek KKTC'nin en büyük projesi olan “Yaşam Evi” projesinin tamamlanamaması noktasında da sorunun istikrarsızlık olduğunu savunmaktadır. İstikrarlı yönetimler ve örgütlü sivil toplum kuruluşları olursa isteklerin hayata geçmesinin önünde hiçbir engel yoktur. (Kıbrıs Türk Zihinsel Engelliler Derneği Başkanı ile 16.08.2019 tarihinde yapılan görüşmeden)

3.3.2.4. Kıbrıs Türk Ortopedik Özürlüler Derneği

1982 yılında kurulan dernek engellilerin ve engelli ailelerinin desteğiyle engellileri tespit etmek, engelli haklarının korunması konusunda mücadele, engellinin yaşamla ilgili bilincini ve yaşam kalitelerini artırarak topluma sosyal ve ekonomik entegrasyonlarını en üst seviyeye taşımak, fiziksel engelli halkın engelli yaşamla ilgili mücadelelerini, farkındalıklarını ve duyarlılıklarını artırmak, ayrımcılığı mümkün olan en az seviyeye indirmek, fiziksel engelli kişileri günlük yaşamlarını mümkün olan en az veya hiç fiziksel yardım almadan devam ettirebilecek seviyeye taşımayı yaşama daha aktif katılımlarını sağlamak, ekonomik alanda faaliyet gösterebilecekleri alanlara katılım şanslarını yükseltmek amacıyla kurulmuştur. 1993 yılında, Kıbrıs Türk Ortopedik Özürlüler Derneği'nin çalışmaları Bakanlar Kurulunca tasvip görmüş ve Bakanlar Kurulu Kararı ile hayır kurumu ilan edilmiştir.

Kıbrıs Türk Ortopedik Özürlüler Derneği çatısı altında Aralık 2004'ten beri fizik tedavi rehabilitasyon programlarını gerçekleştirmek amacıyla kurulan Mehmet Reis Fizik Tedavi Rehabilitasyon Merkezi verdiği hizmetleriyle alanındaki büyük bir boşluğu

dolduran bir merkez haline gelmiştir. Merkez fizik tedavi rehabilitasyon salonları, hasta değerlendirme ünitesi, hasta tedavi üniteleri, kişisel gelişim ve psikoterapi ünitesi, konuşma bozuklukları ünitesi, ortez-protez ünitesi ile hizmet sunmaktadır. Liftli araçlarla yürüme engelli vatandaşlara fizik tedavi programları sırasında ücretsiz ulaşım hizmeti sağlamaktadır. Ulaşım hizmetlerinden sadece merkezde tedavi gören üyeler değil, tüm yurtda hastane, havaalanı gibi zaruri ihtiyaçlarını karşılamak için ulaşım ihtiyacı duyan üyeler de ücretsiz olarak yararlanabilmektedir. Ayrıca derneğe bağlı eğitim birimi, kütüphane, kafeterya ve spor salonu bulunmaktadır. (<http://www.ktodd.org/ktodd-kurulusu.php>, Erişim Tarihi: 02.08.2019)

708 kayıtlı üyeye sahip olan derneğin asil ve sempatican üyeleri vardır. Yıllık belirli bir aidat ödeyen üyeler asil üye olur ve seçme- seçilme hakkına sahip olabilirler. Sempatican üyelerin seçme ve seçilme hakları yoktur. Ayrıca tüm bedensel engelli bireyler derneğin doğal üyeleridir.

Tekerlekli ve akülü sandalye, bez yardımı gibi maddi yardımların yanında üyelerine anlaşmalı hastanelerde indirimler verilmektedir. Ayrıca dernek Lefkoşa Belediyesi ile tiyatro etkinliği bunun dışında dans, müzik gibi faaliyetler düzenlemektedir. Derneğin bu faaliyetleri ve yardımlarının finansmanı derneğin üyelik aidatları, fizik tedavi merkezinin gelirleri, kafeterya gelirleri ve bağışlar ile sağlanmaktadır.

Ulaşım ve erişimde uluslararası standartların olması, halkın engelli bakış açısının değiştirilmesi, özel eğitim tüzüğünün hazırlanması, istihdam sağlanması gibi konularda çalışan dernek yüksek üyeye sahip olması ve uzun yıllardır faaliyet göstermesi nedeniyle engelli komisyonlarında rol oynamaktadır. 1992 yılında “Özürülleri Koruma Rehabilitasyon ve İstihdam Yasası” gibi önemli çalışmaların gerçekleştirilmesine öncülük etmiştir. (Kıbrıs Türk Ortopedik Özürülleri Derneği Başkanı ile 25.04.2019 tarihinde yapılan görüşme)

3.3.2.5. Kıbrıs Türk Ortopedikler Derneği

1995 yılından beri faaliyette bulunan Kıbrıs Türk Ortopedikler Derneği tüm ortopedik engellilere ve diğer engel türlerinde olup daha sonradan yürüme vb. işlevlerini kaybeden tüm bireylere hizmet vermektedir. 800’e yakın üyesi bulunan derneğin asil ve sempatican üyeleri bulunmaktadır. Üyelerinden herhangi bir üyelik aidatı almayan derneğin sadece asil üyelerinin oy hakkı vardır. Derneğin tüzüğü gereği başkanı ve

yönetim kurulu engelli bireylerden oluşur. Dernek kendisine ait olan bir binada hizmet vermektedir.

Daha çok alt zümredeki engellilere hizmet etmeyi kendine amaç edinen dernek, engellilerin maddi ihtiyaçlarını, ulaşım sorununu çözmeyi amaç edinmiştir. Maddi katkıların dışında dernek yasal alanda engelliler için çalışmalar yürütmektedir. Derneğin yasal anlamda en büyük uğraşları engellilik oranlarının belirlenmesindeki usulsüzlükler, özel eğitim yasaının çıkmaması, engelli tanımındaki hatalardır. Erişim konusunda da çalışmalar yürüten dernek aynı zamanda sponsorları aracılığıyla üyelerine ulaşım yardımı sunmakta bunun dışında üyelerin resmi ve özel işlerinin yapılmasında destek olmaktadır.

Engellilerin maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılamada bağış ve piyango gibi yöntemler kullanan dernek ayrıca sponsorlar aracılığıyla sosyal faaliyetler düzenlemektedir.

Kıbrıs Türk Ortopedikler Derneği de “Özürlüleri Koruma Rehabilitasyon ve İstihdam Yasası” gibi engelliler için önemli kararlarda danışman olarak görev yapmıştır. Günümüzde de her ne kadar engelli komisyonlarında danışman olarak yer alsalar da hükümetlerin hızlı değişmesi sonucunda bir karara ulaşamadıkları görülmektedir. (Kıbrıs Türk Ortopedikler Derneği Başkanı ile 08.05.2019 tarihinde yapılan görüşmeden)

3.3.2.6. KKTC Engelliler Dayanışma Derneği

KKTC Engelliler Dayanışma Derneği 2000 yılında kurulmuştur. Yüzde kırk ve üzerinde engelli raporu olan ve engel türündeki engellilerin üye olabileceği bu dernek 690 üyeye sahiptir. Derneğin kendisine ait hizmet verdiği bir binası mevcuttur.

Dernek sosyal yardımlaşma, eğitim, sportif faaliyetlerin yanında ihtiyaç sahibi kişilere yardım etmektedir. Eğitime ayrıca önem veren 2014 yılında görme engelliler kütüphanesi oluşturmuştur. Engelliler için stüdyo ve bilgisayar kursları gibi faaliyetlerle görme engelliler başta olmak üzere tüm engellilerin kişisel gelişimi için çalışmalar yürütmektedir. Dernek bunlar dışında bölge ve ev ziyaretleri ile KKTC’de yaşayan engelli bireyleri bölge bölge, köy köy, kapı kapı gezerek evlerinde ziyaret etmekte, erzak, hasta bezi, tekerlekli sandalye, hasta yatağı gibi yardımlar yapmaktadır. Ayrıca dernek “Azim Her Engeli Aşar” isimli seminer ve kamu spotları ile farkındalık çalışmaları yürütmektedir. (<http://www.kktcengelliler.com/hizmetlerimiz/>, Erişim Tarihi: 02.08.2019)

Geçmişte olan engelli algılarını ve engelli iletişiminin farklı olacağı konusundaki tabuları yıkmayı hedefleyen dernek bu konudaki yasal düzenlemeleri yetersiz görmekte ve bu alanlarda sosyal devlet olmanın gereği olarak engellileri topluma katmak, sokağa çıkartmak konusunda çalışmalar yapmaktadır.

Yapılan tüm bu çalışmaların finansmanları ise dayanışma piyangosu, Kıbrıs Vakıflar İdaresi, Ekonomik Kalkınma Ofisi ve sponsorların katkıları ile karşılanmaktadır.

Dernek devlet ile sivil toplum arasında görüş alma konusunda görüş bildirici olarak rol oynamaktadır. Fakat KKTC Engelliler Dayanışma Derneği yöneticileri de somut adım atılmaması konusunda istikrarsız yönetimlerden ve siyasetin içine fazla girmiş sivil toplum örgütlerinden şikâyetçidir. (KKTC Engelliler Dayanışma Derneği Başkanı ile 04.09.2019 tarihinde yapılan görüşmeden)

3.3.2.7. Umut Otizm Derneği

Engellilere yönelik hizmet veren derneklerden en yenisi olan Umut Otizm Derneği 2018 yılında kurulmuştur. “Ateş düştüğü yeri yakar” sözleriyle başlayan ve KKTC’de yaşayan otizmlili bireylere onlarla beraber ailelerine destek olmayı amaçlayan dernek bu alanda kurulan ilk dernek olma özelliğini de taşımaktadır. Yeni bir dernek olması nedeniyle üye sayısı 42 olan derneğin çıkış noktasını otizmlili çocukların okul öncesi ve okul döneminde yaşadıkları sorunlar oluşturmaktadır.

Devlette yapılan ön değerlendirmelere giren 400 otizmlili bireyin olduğu bilinmektedir. Fakat ailelerin çocuklarını engelli sınıfına kaydettirmek istememesi, çocuk doğduğunda erken tanı ile kayıt altına alınmaması ve devlet istatistiklerinin zayıflığı ülkedeki otizmlili bireylerin sayısının net olarak bilinmesini güçleştirmektedir.

Gelişimin sürekli mücadele ile olacağına inanan dernek otizmlili birey ve ailelerine maddi yardım, eğitim yardımı gibi yardımlar yapmaktadır. Yapılan bu yardımlar gizli bağışçılar ve sponsorlar aracılığıyla yapılmaktadır. Yardıma ihtiyacı olan aileler özel eğitimler, sosyal medya ve televizyon programları aracılığıyla tespit ediliyor.

Dernek, otizmlili bireylerin temel sorunlarını; devlette özel yeteneklerine göre bir çalışma olmaması, ulaşım sorunu ve otizm farkındalığının yeterli düzeyde olmaması, kaynaştırma eğitimde yaşanan sorunlar olarak görmektedir. Tüm bunların çözümü için dernek otizmlili bireyler için bir eylem planı hazırlamış, devlet yetkilileri tarafından beğenilse de özel eğitim yasasının hazır olması nedeniyle kabul görmemiştir. Ayrıca

engellilere yönelik hizmet için yapılan resmi yazışmalarda da devlet tarafından dönüş olmaması eleştirilmektedir. Bu durum devlet ve sivil toplum arasındaki diyalogun Umut Otizm Derneği tarafından yeterli görülmemesine neden olmaktadır. (Umut Otizm Derneği Başkanı ile 29.05.2019 tarihinde yapılan görüşmeden)

3.3.2.8. Engelli Aileleri Dayanışma Derneği

KKTC Engelliler Federasyonu'na bağlı olarak çalışan Engelli Aileleri Dayanışma Derneği, engelli ailelerinin sorunlarına çözüm bulmak, engelli ailelerine psikolojik destek olmak amacıyla kurulmuştur. Engelli ailelerine destek olmak ve birliktelik kurmak derneğin temel amacıdır.

Dernek eğitimciler ve psikologlar aracılığıyla engelli ailelerine destek vermektedir. Gönüllü üyeler dışında seksen üyeye sahiptir. Engelli ailelerine psikolojik destek yanında engellilerin temel ihtiyaçlarının karşılanmasında maddi yardımlar ve gezi, toplantı gibi sosyal aktiviteler de yapmaktadır.

Engelli çocukların doğduğunda kayıt altına alınması, erken tanının yapılması ve engelli bireylerin eğitimi önündeki sorunların kaldırılması yönünde de sık sık çalışmalar yapan dernek diğer ülke yasalarından ve uygulamalarından çeviriler yaparak devlet yetkililerine fikir önerilerinde bulunmaktadır. Ayrıca ulaşım ve erişim konusunda da sorunlar olduğunu belirten dernek ortopedik engelliler için yapılan yürüyüş gibi etkinliklerde de rol almaktadır.

Engellilerin ve ailelerinin topluma kazanılmasını sağlamak ve sosyalleşmesini arttırmak adına Down Cafe projesini hayata geçirmiştir. Devlete sivil toplumun isteklerinin belirtilmesinde medyanın rolüne inanan ve aktif şekilde basın toplantıları ve konuşmalar düzenleyen derneğin en büyük projesi ve devletten talebi diğer derneklerde olduğu gibi "Yaşam Evi" projesinin hayata geçmesidir. Hükümetlerin hızlı değişmesi ve basın karşısında sivil toplum kuruluşlarının dinlenip son noktada siyasilere daha baskın olduğunu eleştiren dernek, engelli projelerinin gecikmesinde hızlı değişiklikler sonucu devlet ve sivil toplum arasında tam uyum sağlanamaması sorununun yattığını düşünmektedir. (Engelli Aileleri Dayanışma Derneği Başkanı ile 23.05.2019 tarihinde yapılan görüşmeden).

3.3.2.9. Engelsiz Yaşamı Destekleme Derneği

Spastikleri Koruma Cemiyeti 6 Nisan 1984'te KKTC İçişleri Bakanlığı tarafından varlığı onaylanarak, farklı gelişmiş bireyler için çalışmalarına başlayan cemiyet, ülkede engelli vatandaşlarımızı tespit etmek, kendilerine ve ailelerine maddi ve manevi gerekli yardımı sağlamak için uğraş vermek, engelli vatandaşların tedavi ve eğitimlerini sağlamak için girişimlerde bulunuyordu. Spastikleri Koruma Cemiyetine o dönemin şartlarına göre isim verilmiş olması ve bu ismin günümüzde çağ dışı kalması nedeniyle 2016'da ismi Engelsiz Yaşamı Destekleme Derneği olarak değişmiştir.

Engelsiz Yaşamı Destekleme Derneği, Engelsiz Yaşam Evi Projesini hayata geçirmek için çalışmaktadır. Engelsiz Yaşam Evi, ailesinin bakımından yoksun, günlük hayatın alışılmış tekrar eden gereklerini önemli ölçüde yerine getirememesi nedeniyle hayatını başkasının yardımı ve bakımı olmadan devam ettiremeyecek bireylere, sağlık, meslek edindirme ve gelir getirici faaliyetlerde bulundurma ve rehabilite konularında hizmet verecek olan bir tesistir. Derneğin temel amacı Engelsiz Yaşam Evine maddi destek sağlamak ve etaplarının tamamlanıp tesisin sürdürülebilir bir yaşam merkezi olması için girişimlerde bulunmaktır. (<https://www.gundemkibris.com/mansetler/spastikleri-koruma-cemiyeti-engelsiz-yasami-destekleme-derneği-adini-aldi-h167987.html>, Erişim Tarihi: 03.08.2019)

3.3.2.10. Kıbrıs İşitme ve Konuşma Engelliler Vakfı

23 Temmuz 2015'te kurulan vakıf işitme engelli toplumunun her türlü ihtiyacına cevap verecek altyapı ve organizasyonları kurmak, işletmek ve desteklemek. Sağlıklı yaşam ve engelsiz bir dünya oluşturabilmek için geliştirilmiş projelere destek vermek ve kâr amacı gütmeyen kuruluşu ile doğru yönetim sergileyerek, kazanımlarımızı sosyal projelere dönüştürmek misyonu ile kurulmuştur.

Vakfın temel amacı işitme - konuşma engellilerin eğitim, sağlık, mesleki, kültürel, sportif, hukuksal, sanat ve sosyal bakımdan birlikteliğini, dayanışmasını, yardımlaşmasını sağlamak, sorunlarına çözümler aramak ve tüm engelli federasyonları, konfederasyonları, engelliler konusunda çalışma yapan kişi ve/veya kuruluşlarla işbirliği yapmak, destek vermektir. Vakıf tecrübe ve birikimlerle devlet politikalarına çözüm üretmek ve diğer aktivitelerle toplumsal farkındalığın yaratılmasını sağlamak ve çağdaş bir hizmet sunmak için çalışmaktadır. (KIKEV)

3.3.2.11. KKTC Özel Eğitim Vakfı

1999 Yılında kurulan Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Derneği ile başlayan vakıf 19 Ocak 2004 yılında farklı gelişen çocukların güvenli geleceği sloganı ile KKTC Özel Eğitim Vakfı olarak devam etmektedir. Özel Eğitim Vakfı Bakanlar Kurulunun 06 Temmuz 2005 tarihinde verdiği karar ile hayır kurumu ilan edilmiş bir vakıftır.

Vakfın temel amacı KKTC’de yaşayan özel eğitime gereksinimi olan bireyler ve ailelerine maddi-manevi her türlü katkıyı yapmaktır. Ayrıca vakfın bünyesinde kurulmuş olan ÖZEV Özel Eğitim Okulu ve Rehabilitasyon Merkezini daha da geliştirip devletin imkânları ile bütünleşen bir yapıyı oluşturmak, ülke de özel eğitim gereksinimi olan bireylere dünya standartlarında özel eğitim olanağı sunmaktır.

KKTC Özel Eğitim Vakfı KKTC’de ve dünyada sağlık, özel eğitim, rehabilitasyon ve bakım hizmeti sağlayan tüm kurum ve kuruluşlarla işbirliği sağlayarak, ülke insanına dünya çapında bir özel eğitim ve rehabilitasyon hizmeti sunmak, özel eğitim gereksinimi olan bireylerin öğrenme haklarından yararlanmalarına, maddi ve manevi varlıklarını geliştirmelerine elverişli ortam sağlamak için faaliyette bulunmaktadır. KKTC’de özel eğitime muhtaç farklı gelişen bireyler ve ailelerine, teşhisten itibaren, umutsuzluğa ve karamsarlığa sürüklenmelerine fırsat vermeden sahip çıkmak, özel eğitim ve rehabilitasyon ihtiyaçlarını giderici çözümlere katkıda bulunmak için sürekli çalışan vakıf bu faaliyetleri özel eğitim okulu gelirleri, dayanışma piyangosu ile devletten ve kişilerden elde edilen bağışlarla yapmaktadır. (<http://www.kktcozev.com/vakif-hakkinda.php>, Erişim Tarihi: 03.08.2019)

4. ALAN ARAŞTIRMASI

4.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, KKTC’de engellilerin mevcut durumlarını ve engellilere yönelik kamudaki çalışmaları, yasaları ve uygulamaları değerlendirmek ve bu politikalarda engelli hakları için mücadele eden sivil toplum kuruluşlarının rolü ile sosyal diyaloga ilişkin görüşlerini belirlemektir. Çalışma temel amacının yanında engellilerin oluşturduğu sivil toplum kuruluşları ile engellilere yönelik faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının engelli haklarını, engelli yasalarını ne kadar bildiği, hakların gelişmesi noktasında devlet politikalarında ne kadar baskın ve etkin olduğu sorusuna da cevap aramaktadır. Ayrıca bu sivil toplum kuruluşlarının politika belirlemedeki rolleri (katılım, denetleme, kendisi yapma vb.) de araştırma kapsamında sorgulanmaktadır.

4.2. Araştırma Soruları

Çalışmanın alan araştırması görüşme yapılan sivil toplum kuruluşlarına derinlemesine mülakat ölçme aracının soruları sorularak gerçekleştirilmiştir.

Ölçme aracının ilk dokuz sorusu derneklerin kuruluş yılı, üye sayısı, faaliyetleri ve gelir kaynakları gibi genel özelliklerini tespit etmek amacıyla sorulmuştur. Bu sorular temelde derneklerin özelliklerine ve faaliyetlerine göre kamu politikalarında ki etkinliğini tespit etmek amacıyla yöneltilmiştir.

Ölçme aracının on ila on beşinci soruları ise sivil toplum kuruluşlarının engelli haklarına ilişkin görüşlerini, istek ve şikâyetlerini tespit etmek amacıyla sorulmuştur. Bu sorularla araştırma kapsamında sivil toplum kuruluşlarının engelli haklarına ilişkin görüşleri sorusuna cevap aranmaya çalışılmıştır.

Ölçme aracının geriye kalan soruları ise araştırmanın temel sorusu olan sivil toplum kuruluşlarının kamu kuruluşları ve diğer sivil toplum kuruluşları ile olan sosyal diyalogunu ölçmek amacıyla yöneltilmiştir.

4.3. Araştırmanın Önemi

Engelli Politikalarında Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü: KKTC Örneği isimli çalışma KKTC’de engellilere yönelik faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerini,

hizmetlerini ve toplumdaki konumunu belirlemek adına KKTC’de yapılan ilk çalışma olması nedeniyle önemlilik arz etmektedir. Yapılan bu çalışma sivil toplum kuruluşlarının toplumdaki örgütlenme gücünü göstermesi ve sivil toplum kuruluşlarının devlette ne kadar etkin olduğunu ölçmek adına önemli bir çalışmadır. Ayrıca çalışmanın engellilere yönelik sosyal bilincin mevcut durumunu göstermesi ve iyileştirmek için öncülük etmesi de tezin sonuçlarını önemli kılmaktadır.

4.4. Araştırma Yöntemi

Bu çalışmada araştırma yöntemi olarak nitel araştırma yöntemlerinden derinlemesine mülakat yöntemi benimsenmiştir. Nitel araştırma yönteminin seçilmesinin nedeni araştırmanın insanların düşüncelerini, bilgi birikimi ve tecrübelerini içermesidir. Yıldırım ve Şimşek’e göre: *“insan davranışları ancak esnek ve bütüncül bir yaklaşımla araştırılabilir ve bu yaklaşımda araştırmaya dâhil olan bireylerin görüşleri ve deneyimleri büyük önem taşır.”* (Yıldırım ve Şimşek, 2000: 14) Bu bakış açısı ise nitel araştırmanın temelini oluşturmaktadır.

Nitel araştırmada üç tür veri toplama yöntemi vardır: görüşme, gözlem ve yazılı dokümanların incelenmesidir. Bu araştırma da veri toplama yöntemi olarak görüşme yöntemi benimsenmiştir. Görüşme, önceden belirlenmiş ve ciddi bir amaç için yapılan soru sorma ve yanıtlama tarzına dayalı karşılıklı ve etkileşimli bir iletişim sürecidir. Görüşme insanların perspektiflerini, deneyimlerini, duygularını ve algılarını ortaya koymada kullanılan, oldukça güçlü bir yöntemdir. (Yıldırım ve Şimşek, 2000: 20)

Görüşmede ise üç tür görüşme yaklaşımından söz edilebilir. Bunlar: sohbet tarzı görüşme, görüşme formu yaklaşımı ve standart açık uçlu görüşme yaklaşımıdır. Bu çalışmada görüşme formu yöntemi benimsenmiştir. Görüşme formu yöntemi, benzer konulara yönelmek yoluyla değişik insanlardan aynı tür bilgilerin alınması amacıyla hazırlanır. Görüşmeci önceden hazırladığı konu veya alanlara sadık kalarak hem önceden hazırlanmış soruları sorma hem de bu sorular konusunda daha ayrıntılı bilgi alma amacıyla ek sorular sorma özgürlüğüne sahiptir. Sorular veya konuların belirli bir öncelik sırasına konması zorunlu değildir. Görüşme formu, araştırma problemi ile ilgili tüm boyutların ve soruların kapsanmasını güvence altına almak için geliştirilmiş bir yöntemdir. Görüşmeci, görüşme sırasında soruların cümle yapısını ve sırasını değiştirebilir, bazı konuların

ayrıntısına girebilir veya daha çok sohbet tarzı bir yöntem benimseyebilir. (Yıldırım ve Şimşek, 2000: 95)

Görüşmede görüşme formu yaklaşımı benimsendikten sonra tez danışmanı ile birlikte tezin amacına ulaşmasına yönelik görüşme formu hazırlanmış ve örnekleme oluşturan kişilerle telefonla iletişime geçilerek yüz yüze görüşmeler için randevu talep edilmiştir. Engellilere yönelik kamu hizmetlerini tespit etmek amacıyla Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı çalışanları, belediye çalışanları ile bu hizmetler konusunda bilgilerini ve rollerini ölçmek amacıyla sivil toplum kuruluşları başkanları ile verilen randevu saatinde görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

4.5. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu KKTC’de engellilere yönelik çalışan sivil toplum kuruluşları, KKTC ilçe belediyeleri ve KKTC Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Özel İstihdam Şube Amirliği ve Sosyal Hizmetler Dairesi oluşturmaktadır.

Çalışma grubu kapsamında Engellilere yönelik faaliyet gösteren 11 tane sivil toplum kuruluşu tespit edilmiştir. Bu kuruluşlardan 1 tanesi federasyon 2 tanesi vakıf 9 tanesi dernektir. Yapılan görüşmeler sonucunda federasyon ve sekiz dernekten randevu alınabilmiş ve görüşülmüştür. Görüşmeler 50 dakika ile 1 saat 30 dakika arasında sürmüştür. Ayrıca KKTC’de yer alan Girne, Lefkoşa, Güzelyurt, Lefke ve Gazimağusa Belediyelerine ulaşılmaya çalışılmış Lefkoşa ve Gazimağusa Belediyeleri ile görüşme yapılabilmıştır. Girne ve Lefke Belediyesi dönüş yapmamıştır, Güzelyurt Belediyesi ise olumsuz dönüş yapmıştır. Çalışmanın bir diğer ayağını oluşturan Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı çalışanları ile görüşme yapılabilmıştır.

Araştırmaya katılan katılımcılar isimleri ile değil bağlı oldukları organizasyon isimleri ile adlandırılacaktır.

4.6. Verilerin Analizi

Nitel araştırmalarda veri analizinde standart bir tipten bahsetmek araştırmayı sınırlayacağı için mümkün olmamaktadır. Bu ön kabulün ardından verilerin analizi noktasında üç yol belirlenmiştir. Birincisi, toplanan verilerin orijinal formuna mümkün olduğu kadar sadık kalarak ve gerektiğinde araştırmaya katılan bireylerin söylediklerinden

doğrudan alıntı yaparak betimsel bir yaklaşımla verileri okuyucuya sunmaktır. Bu yaklaşımda, veriler ve ulaşılan sonuçlar birbirine “anlatım” olarak çok yakındır. İkinci yaklaşım ise, birinci yaklaşımı da içeren bir biçimde, bazı nedensel ve açıklayıcı sonuçlara ulaşmak amacıyla “sistemik analiz” yapmaktır. Yani, veriler betimsel bir yaklaşımla sunulur ve buna ek olarak belirlenen bazı temalar ve temalar arası ilişkiler belirlenir. Üçüncü yaklaşımda ise araştırmacı, birinci veya ikinci yaklaşımı temel alır ve buna ek olarak, veri analizi sürecine kendi yorumlarını da dâhil eder. Burada araştırmacının katılımcı ve öznel yönü daha çok ön plana çıkmakta, veri toplamanın yanında veri analizinde de kendi yorumları ve anlayışı ile etkin bir rol üstlenmektedir. (Yıldırım ve Şimşek, 2000: 156)

Bu araştırma da görüşme yoluyla elde edilen veriler çalışmanın orijinalliğinin korunması amacıyla betimsel analiz yöntemiyle analiz edilmiştir. Betimsel analizde amaç, elde edilen bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmaktır. Betimsel analiz dört aşamadan oluşmaktadır. Bunlar: betimsel analiz için bir çerçeve oluşturma, tematik çerçeveye göre verilerin işlenmesi, bulguların tanımlanması ve bulguların yorumlanmasıdır. (Yıldırım ve Şimşek, 2000: 159)

4.7. Araştırmanın Geçerliliği ve Güvenilirliği

Araştırmalarda elde edilen sonuçların inandırıcılığı ve güvenilirliği araştırmanın en önemli ölçütlerinden birisidir. Nitel araştırmalar nicel araştırmalara kıyasla güvenilirlik konusunda genel tanımlar, testler içermemektedir. Bu nedenle nitel araştırmalar eleştirilmekte fakat bu araştırmalarında geçerlilik ve güvenilirliğini tespit edebilecek bir takım önlemler mevcuttur.

Nitel araştırmalarda araştırılan olgu veya olayın niteliği ön plana çıkmaktadır. Bu yüzden geçerlik ve güvenliğin ele alınış biçimi nicel araştırmalardan farklı olmaktadır. LeCompte ve Goetz’e göre geçerlik, kısaca araştırma sonuçlarının doğruluğunu konu edinir. Dış geçerlik, kullanılan veri toplama aracının benzer gruplarda benzer sonuçlar doğurup doğurmayacağına, iç geçerlik ise araştırmacının ölçmek istediği veriyi, kullandığı araç ya da yöntemle gerçekten ölçüp ölçemeyeceğine ilişkindir. Güvenirlik ise kısaca araştırma sonuçlarının tekrar edilebilirliği ile ilgilidir. Dış güvenirlik, araştırma sonuçlarının benzer ortamlarda aynı şekilde elde edilip edilemeyeceğine, iç güvenirlik ise

başka araştırmacıların aynı veriyi kullanarak aynı sonuçlara ulaşip ulaşamayacağına ilişkindir.

Nitel araştırmalarda araştırmacının araştırma alanına olan yakınlığı, yüz yüze görüşmeler yoluyla ayrıntılı ve derinlemesine bilgi toplaması ve elde edilen bilgilerin teyit edilmesi geçerliği oluşturmayı sağlayan temel özellikleridir. Ayrıca elde edilen verilerin detaylı bir şekilde raporlanması ve araştırmayı yapan kişinin sonuçlara nasıl ulaştığını açık bir şekilde ifade etmesi nitel araştırmalarda geçerlik konusunun önemli ölçütleri arasında sayılmaktadır. Örneğin; “betimsel türden bir analizin kullanıldığı bir araştırmada görüşülen bireylerden doğrudan alıntılara yer vermek ve bunlardan yola çıkarak sonuçları açıklamak geçerlik için önemlidir.”

Nitel araştırmalarda güvenilirliğin sağlanması için de alınabilecek önlemler mevcuttur. Bunlar iç güvenirliliğin ve dış güvenirliliğin sağlanması için alınacak önlemler olarak ikiye ayrılır. Dış güvenirlilikle ilgili alınacak önlemler; araştırma sürecinde araştırma yapan kişinin kendi konumunun açık hale getirilmesi, araştırmada veri kaynağı olarak yer alan kişilerin açık bir biçimde tanımlanması, süreçte oluşan sosyal ortamların tanımlanması, elde edilen verilerin analiz aşamasında oluşturulan kavramsal çerçeve ve varsayımların tanımlanması ve son olarak veri toplama ve analiz yönetmelerinin detaylı olarak açıklanmasıdır. İç güvenirliliğin sağlanmasına yönelik alınabilecek önlemler ise elde edilen verilerin betimsel bir yaklaşımla direkt olarak okuyuculara sunulması, aynı araştırma içerisinde birden fazla araştırmacının dahil edilmesi, eğer veriler gözlem yoluyla elde edilmişse bu bulguların görüşmeler yoluyla da teyit edilmesi ve son olarak ayrıntılı bir biçimde önceden oluşturulmuş kavramsal çerçeveyi temel alarak bir veri analizinin yapılmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2000: 76-84).

4.8. Bulgular

4.8.1. Derneklerin Üyelik Koşulları ve Üye Sayılarına İlişkin Veriler

Engellilere yönelik faaliyet gösteren ve görüşme yapılan derneklerden bazıları her engelli türündeki bireyleri üye olarak kabul ederken diğer dernekler ise sadece faaliyet gösterdiği alanda ki engelli bireyleri üye olarak kabul etmektedir. Buna göre: Engelli Aileleri Dayanışma Derneği, KKTC Engelliler Dayanışma Derneği her türlü engelli bireyin ve ailelerin üye olmasına olanak sağlarken; Kıbrıs Türk Görmezler Derneği, Kıbrıs Türk Zihinsel Engelliler Derneği, Kıbrıs Türk Ortopedik Özürlüler Derneği, Umut Otizm

Derneği ve Kıbrıs Türk Ortopedikler Derneği sadece faaliyet gösterdiği alanda ki engelli bireyleri üye olarak kabul etmektedir.

Derneklerin asil, sempatizan ve doğal üyeleri bulunmaktadır. Kıbrıs Türk Ortopedikler Derneği başkanı: “engelli olmayan sempatizan üyelerimiz vardır, fakat başkan ve yönetim kurulu tüzüğüme göre engellilerden oluşmaktadır. Sempatizan üyelerin oy kullanma hakkı yoktur.” İfadeleri sempatizan ve asil üye kavramını açıklamıştır. Doğal üyeler ise o engel türünde olan herkes üye olup olmayan herkesi kapsamaktadır.

Derneklerin üye sayıları ise şu şekildedir:

Engelli Aileleri Dayanışma Derneği	:	80
KKTC Engelliler Dayanışma Derneği	:	690
Kıbrıs Türk Görmezler Derneği	:	417
Kıbrıs Türk Zihinsel Engelliler Derneği	:	2000
Kıbrıs Türk Ortopedik Özürlüler Derneği	:	708
Umut Otizm Derneği	:	42
Kıbrıs Türk Ortopedikler Derneği	:	800

Araştırmanın ilk dokuz sorusunda cevap bulunmaya çalışılan engelli derneklerin sayıları ve üyelik koşulları verilerine göre: kuruluşu eskiye dayanan Kıbrıs Türk görmezler Derneği, Kıbrıs Türk Zihinsel Engelliler Derneği, Kıbrıs Türk Ortopedikler Derneği ve Kıbrıs Türk Ortopedik Özürlüler gibi derneklerin diğerlerine oranla üye sayıları daha fazladır. Bu durum bu derneklere olan güvenin diğerlerine nazaran daha fazla olduğunu ve sivil toplumun baskıcı rolünü üstlendiklerini göstermektedir.

Araştırmanın bir diğer önemli sorusu olan derneklere kişilerin üye olma nedenlerine bakıldığında ise derneklerin faaliyetleri dikkat çekmektedir. Engellilere yönelik hizmet veren dokuz dernekten yedisi ile görüşülmüştür. Bu görüşmeler sonucunda derneklerin yedi tanesinden beşi kişilerin üye olma nedenleri olarak dernek tarafından yapılan bez, tekerlekli sandalye, hasta yatağı gibi maddi yardımlar olarak görmektedir. Daha çok yardım almak amacıyla üye olunan dernekler, üyeler tarafından devlete ulaşmada bir köprü olarak da görülmektedir. KKTC Engelliler Dayanışma Derneği Başkanı bu konuyu: “Sosyal yardımlaşma Kıbrıs'ta son dört beş yıl öncesine kadar yapılan bir şey değildi. Vizyon ve misyon olarak bunun farkında da değildik. Sivil toplumun sadece vatandaşla devlet arasında ki köprüyü kurduğunu zannederdik. Sonradan sosyal devlet anlayışı

üzerine ülkede yaşayan herkesin, her kurumun kendi üzerine düşeni yapması gerektiğini öğrendik” şeklinde açıklamıştır.

Kıbrıs Türk Ortopedik Özürlüler Derneği, Kıbrıs Türk Görmezler Derneği, KKTC Engelliler Dayanışma Derneği gibi dernekler sosyal yardımlar dışında verdikleri rehabilitasyon ve eğitim gibi hizmetleri nedeniyle de tercih edilmektedir. Son olarak ise tüm derneklerin yürüttüğü sosyalleşme kapsamında ki faaliyetler (geziler, yemekler, toplantılar vb.) engellilerin derneklere üye olmasının nedenlerindedir.

Derneklerin bu faaliyetlerinin gelir kaynaklarını ise bağışlar ve sponsorlar oluşturmaktadır. Ayrıca görüşme yapılan yedi dernekten dördünün yılın belirli dönemlerinde gerçekleştirdiği dayanışma piyangosu da dernekler için önemli bir gelir kaynağı olmaktadır.

4.8.2. Sivil Toplum Kuruluşlarının Engelli Haklarına İlişkin Görüşleri

KKTC’de engelliler hakkındaki yasal mevzuat KKTC Anayasası, 1993 yılında çıkartılan Engellileri Koruma, İstihdam ve Rehabilitasyon Yasası ve 2010 yılında onaylanan BM Engelli Hakları Sözleşmesi’dir. Hâlihazırda çalışmaları devam etse de bir sonuç alınamayan özel eğitim tüzüğü de engelli yasalarının en büyük eksikliklerindedir.

Araştırma soruların on ile on beş arası soruları ise engellilerin mevcut haklarını ve bu hakların ne kadarının engelli bireyler tarafından kullanıldığını sivil toplum kuruluşları gözünden değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Sivil toplum kuruluşları ile görüşülmeden önce KKTC Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ve ilçe belediyeleri ile görüşmeler yapılmış ve engellilerin hakları tespit edilmiştir. Tespitler sonucunda engellilerin haklarının sivil toplum kuruluşları tarafından ne kadarının bilindiği ölçülmeye çalışılmıştır. Yapılan görüşmeler derneklerin engelli hakları konusunda yeterince bilgi sahibi olduğunu ve hakların yeterliliği konusunda bir fikir birliği sağladığını, engellilerin mevcut haklarının eşit ve adil bir hayat yaşamak için yetersiz olduğunu savduklarını göstermektedir. Yapılan tüm görüşmelerde sivil toplum kuruluşları bunun en büyük nedenini imar yasasının uygulamasında ki sorunlar olarak görmektedir. 2016 yılından itibaren uygulansa da öncesindeki binaların ve kamusal alanların engelli standartlarına göre düzenlenmemiş olması engelli erişimini engellemektedir.

KKTC’de engelli yasaları da dernekler tarafından genel olarak yetersiz bulunmaktadır. Bunun nedeni ise engellilerin tüm haklarını düzenleyen ve 2010 yılında

KKTC’de kabul edilen BM Engelli Hakları Sözleşmesinin yasalarla henüz uyumlaştırılmamasıdır. Kıbrıs Türk Zihinsel Engelliler Derneği Başkanı bu konuda : “2010 yılında geçen BM Engelli Hakları Sözleşmesi çok önemlidir, 2010 yılında geçti fakat mevzuata uygun tüzükler yapılamadığı için uygulama yoktur. Hâlbuki o engelliliğin haritasıdır. Engellilerin haklarının savunulması için önemlidir.” açıklamasında bulunmuştur.

KKTC Yasalarında eleştirilen konulardan bir tanesi de engelli tanımının net olmaması kanser hastası, uyuşturucu bağımlısı gibi kişilerinde engelli haklarından faydalanmasıdır. Bu konuda Kıbrıs Türk Ortopedik Özürlüler Derneği Başkanı:

“5600 toplam sayının içinde madde bağımlıları, kanser hastaları, cinsel kimliği farklı olan vatandaşlar ve daha birçok engelli olmayıp bir hastalık neticesinde maruz kalan bireyler vardır, bu nedenle engelli sayıları tam olarak bilinmiyor. Bu durum da engelli sayısının çok görünmesine neden oluyor ve hükümetler tarafından bir düzeleme istenildiğinde sayı çok yapamayız olarak ters dönüyor.”

şeklinde bir açıklama da bulunmuş ve durumun ciddiyetini özetlenmiştir.

KKTC yasaları konusunda eleştiriyi yasaların yetersizliği değil yasaların uygulanmaması almaktadır. Bu konudaki büyük tartışma konusu ise engelli istihdamıdır. Yasada her 25 çalışana bir engelli çalıştırma yükümlülüğü bulursa da en son engelli istihdamının 2006 yılında yapılmış olması engelli istihdam sorununu gözler önüne sermektedir. Kıbrıs Türk Görmezler Derneği Başkanı: “653 istihdam bekleten kişi var, 12 yıldır kamuya engelli alımı yapılmıyor, bu konuda federasyon olarak Anayasa Mahkemesi’ne gitmeye hazırlanıyoruz.” açıklamasında bulunmuştur. Ayrıca Kıbrıs Türk Ortopedikler Derneği Başkanı: “Devlette ve özel sektörde istihdam yok. Özel sektörde engellilerin çalışma şartlarına uygun çalışma alanları sorunu vardır” açıklamalarıyla istihdamın zorluklarına değinmiştir.

Engellilerin en önemli haklarından bir tanesi diğer bireylerle eşit şartlarda topluma katılımıdır. Topluma katılımın ilk adımı ise erişilebilirliktir. Engellilerin erişilebilirlikleri konusunda görüşme yapılan tüm sivil toplum kuruluşları erişim, ulaşım ve dolaşım konusunun KKTC’nin en büyük sorunlarından birisi olduğunu ve engellilerin tüm yaşamlarını etkilediğini belirtmişlerdir. KKTC Engelliler Dayanışma Derneği ile yapılan görüşmede engellilerin kesintisiz ulaşım sağlayamadığı, bu konuda Lefkoşa bölgesinde görme engelli birinin sokakta yaşadığı sorunlarla ilgili videolar çekip kamuoyu ile paylaşıldığı belirtilmiştir. Ayrıca Engelli Aileleri Dayanışma Derneği başkanı da ortopedik engellileri anlamak için Lefkoşa-Dereboyu Caddesinde tekerlekli sandalye ile gösteri

yaptıklarını ve ulaşımın engelliler için ne kadar zor olduğunu medya aracılığıyla aktardıklarını belirtmiştir. Bütün derneklerin engellilerin mevcut durumları hakkında fikir birliğinde olması konunun ciddiyetine gözler önüne sermektedir.

4.8.3. Sivil Toplum Kuruluşlarının Sosyal Diyaloga İlişkin Görüşleri

Devletin politika yapma yetkisini toplumdaki baskı gruplarıyla paylaşması anlamında kullanılan sosyal diyalog konusu görüşmenin geriye kalan sorularının ve çalışmanın ana sorununun cevabı olarak görülmelidir. Demokrasinin geliştiği ülkelerde sivil toplum kuruluşlarının güçlenmesi sosyal diyalogun gelişmiş olduğunu; sosyal diyalogun gelişmiş olması da sivil toplum kuruluşlarının güçlü olduğunu göstermektedir. Sosyal diyalog yanında bu bölümde tüm sivil toplum kuruluşlarının ortak bir vizyonunun olup olmadığı konusuna cevap verilmeye çalışılacaktır.

Yapılan görüşmelerden elde edilen sonuçlara göre sivil toplum kuruluşlarının kamu politikalarındaki rolü ilk olarak derneklerin üye sayıları ile doğru orantılıdır. Yukarıda üye sayıları verilen derneklerden faaliyet alanlarına göre en çok üyeye sahip olan dernekler, hükümet engellilere ilişkin bir kanun veya tüzük çıkaracağı zaman komisyon toplantılarına davet edilir ve görüşleri alınır. Fakat buradaki temel sorun engelli derneklerinin rolünün katılımdan öteye gidememesidir. Her ne kadar engelli derneklerinin görüşleri alınsa da sonuç olarak hükümetler politika yapmada kendi politikalarını benimsemektedir. Bu konuda ki en büyük örnek Engelli Koordinasyon Kurulu'dur. Sivil toplum kuruluşları Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na bağlı bir Engelliler Dairesi kurulmasını isterken bakanlar kurulu kararı ile Başbakanlığa bağlı bir Engelli Koordinasyon Kurulu kurulmuştur. Fakat hükümetlerin sık değişmesi bu kurulun işlevselliğini azaltmaktadır.

Sivil toplum kuruluşlarının kamu politikalarını etkileme gücünü belirleyen bir diğer faktör ise derneklerin köklü bir tarihe sahip olup olmamasıdır. Görüşme yapılan köklü dernekler ve yeni kurulan derneklerin kamu politikalarında ki rolleri arasında araştırma sonucunda büyük farklılıklar olduğu görülmektedir. Bu durumun en büyük örneklerinden bir tanesini Kıbrıs Türk Zihinsel Engelliler Derneği Başkanı şu şekilde ifade etmiştir: "1990lı yıllarda engelli özel eğitim okulları bir okulda toplanmıştı, mücadeleler sonucunda her bölgeye yaydık. Ayrıca o dönemde yaptığımız çalıştay sonucunda özürlü kelimesini kaldırıp engelli kelimesi kullanımında rol oynadık." Bu konudaki bir diğer görüş ise Kıbrıs Türk Görmezler Derneği Başkanından gelmiştir. Başkan: "1993 yılında 1580 kişiyi yolda

yürüttük. Derviş Eroğlu başbakandı, tencerelerle, tavalarla kapılarını kırıyorduk. Meclisin önünde çevik kuvvet doluydu. Rauf Raif Denктаş'ın desteğiyle de yasa meclisten geçirildi.” Köklü bir geçmişi olan derneklerle yapılan bu görüşmeler engelli haklarının elde edilmesinde derneklerin geçmişinin önemini kanıtlamaktadır. Derneklerin köklü bir geçmişe sahip olması ve KKTC'nin küçük bir ülke olması derneklerin etkinliğini arttırmakta ve bir baskı mekanizması kurmasını sağlamaktadır.

Yukarıda değinilen konular sivil toplum kuruluşlarının kamu politikalarını belirleme konusunda ki olumlu yönleridir. Sivil toplum kuruluşlarının kamu politikaları konusunda bir baskı mekanizması oluşturmasını engelleyen en önemli faktör ise sivil toplumun içine çok fazla siyasetin karışmış olmasıdır. Görüşme yapılan her dernek diğer sivil toplum kuruluşlarını siyasete karışmak ve sesini yükseltmemek konusunda eleştirmektedir. Görüşme yapılan tüm dernek başkanları siyasetin sivil toplumu bitirdiğini savunmaktadır. Bu konuda bir görüş birliği olmasına rağmen sivil toplum kuruluşlarının siyasi taraflarının olması da çözüm konusunda sivil toplum kuruluşlarının başarılı olmadığını göstermektedir. KKTC Engelliler Dayanışma Derneği Başkanı: “sivil topluma direkt olarak siyaseti entegre etmek sivil toplumun bitmesine neden olmaktadır.” açıklamasıyla Kıbrıs Türk Ortopedikler Derneği Başkanı: “sivil toplumun siyasete girmesi etkinliği kaybetti” açıklamasıyla sivil toplumun siyasete karışmasının olumsuzlukları üzerinde durmuşlardır.

Sivil toplumda siyasetin varlığı sivil toplum kuruluşlarının kendi aralarında ki diyaloglarını da olumsuz etkilemektedir. Sivil toplum kuruluşu başkanlarının desteklediği siyasi partilerin farklı olması ve aralarında siyasi uyuşmazlıkların bulunması sivil toplum kuruluşlarının birleşip güçlenmesini engellemektedir. Yapılan tüm görüşmelerde sivil toplum kuruluşları birlikte hareket etmek konusunda istekli olduklarını fakat siyasi etkenlerle bunun mümkün olamayacağını belirtmiştir. Sadece Engelli Federasyonu'na üye derneklerin ortak projelerde yer aldığı görülmesi aynı görüşü benimseyen derneklerin işbirliği yaptığı farklı görüşteki derneklerle ise uygulamalarının zıt düştüğünü kanıtlar niteliktedir. Bunun en büyük örneği ise engelliler federasyonu dernekler tarafından projelendirilen en büyük engelli projesi olan engelli yaşam evidir. Her ne kadar bu proje engelliler için çok önemli olsa da farklı görüşlerde ki dernekler bu çalışmanın dışında bırakılmıştır.

Sosyal diyalog konusuna genel olarak bakıldığında sivil toplum kuruluşlarının birbirleri arasındaki ilişkinin siyasi benzerliklere dayandığı görüşü herkes tarafından kabul

edilmiştir. Sivil toplum kuruluşları ile hükümet arasındaki etkileşimde ise iki tür görüş bulunmaktadır. Bunlardan ilki sivil toplum kuruluşlarının kamu politikalarında katılımcı olmasına rağmen tam etkin olmadığını savunan ikincisi ise sivil toplumun politikalarda etkin olduğunu savunana görüştür. Bu görüşün ayrımının temel nedeni ise derneklerin köklü yapılarıdır. Yıllardan beri süregelen derneklerin baskı mekanizmaları oluşturma konusunda yeni derneklere göre daha başarılı olduğu görülmektedir.

Yapılan görüşmeler sonucunda öne çıkan bir diğer önemli bulgu ise; sivil toplum kuruluşları her ne kadar yasalar, engelli hakları konusunda bilgili ve katılımcı olsalar da KKTC’de hükümetlerin ömürlerinin kısa süreli olması tam başarı sağlamalarını engellemektedir. Bu görüş tüm dernekler tarafından savunulan KKTC’nin ciddi problemi olarak karşımıza çıkmaktadır.

5. SONUÇ

Çalışmanın ilk bölümü, çalışmanın zeminini oluşturan engellilik, sosyal politika ve sivil toplum kuruluşu kavramlarının açıklamalarını kapsamaktadır. Günümüzde en çok tartışılan alanlardan olan bu konular sentezlenerek aktarılmıştır.

Bu bağlamda ilk olarak engellilik kavramı ele alınmış, engelliliğe neden olan faktörler ve engellilerin toplumdaki konumları analiz edilmiştir. Daha sonra engelliler için önemli bir tartışma konusu olan engellilere yönelik yaklaşımlar üzerinde durulmuştur. Ahlaki modelden, insan hakları modeline kadar incelenen bu kısımda engelliliğin artık kişisel bir sorun olarak değil, toplumsal bir olgu olarak görülmesi gerektiğinin önemine vurgulanmış ve bu konuda sosyal model uygulamaları ile sosyal modelden doğan ve kişisel olarak engellilerin tam, eşit ve adil şekilde topluma katılmalarını amaçlayan insan hakları modeli benimsenmiştir.

Engellilere yönelik yaklaşımda sosyal modelin benimsenmesi engellilere yönelik uygulanan sosyal politikaların da yönünü değiştirmiştir. Uygulanan politikalar acıma, yardım etme gibi duygusal alandan sıyrılarak eşitlikçi politikalara dönüşmüştür. Dezavantajlı gruplar içinde sayılan engelliler için bu durum topluma eşit katılım noktasında büyük bir önem taşımaktadır. Fakat bilinmelidir ki Sanayi Devriminden bu zamana kadar hep bir mücadele içinde gelişen sosyal politik haklar engelli haklarının bugünkü halini almasında büyük mücadelelere tanık olmuştur.

Engelli haklarının edinilmesi konusunda en büyük görev ise sivil toplum kuruluşlarına düşmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının bir baskı mekanizması oluşturması hakların elde edilmesi noktasında büyük önem taşımaktadır. Fakat sivil toplum kuruluşlarının kamu politikalarında etkin olmasının yolu demokratik yönetimlerden ve yönetişimden geçmektedir. Küresel dünyanın en önemli konularından birisi olan yönetişim kavramı sivil toplum vb. baskı gruplarının kamu politikalarına katılımını arttıran ve söz sahibi olması esasına dayanan bir uygulamadır. Hiç şüphe yoktur ki konudan etkilenen kişilerin karar verme noktasında etkin olması çözümlerin daha gerçekçi olmasını sağlamaktadır.

Çalışmamızın bu üç ayağının birbiriyle olan bağlantıları ikinci bölümde KKTC özelinde araştırılmaya çalışılmıştır. 1983'te kurulan bu devlette engellilere yönelik ilk somut adım Özürlüleri Koruma, Rehabilitasyon ve İstihdam Yasası'nın çıkmasıyla 1993 yılında atılmıştır. KKTC'de engelli haklarında ve mevcut durumlarında halen büyük eksiklikler

olsa da bu durumun bilincinde olan ve aktif olarak çalışan bir sivil toplumun varlığını inkar etmemek gerekir. Ülke tarihinden daha köklü bir tarihe sahip olan sivil toplum kuruluşları engelli hakları konusunda yıllardır büyük mücadeleler içindedir. Kent merkezlerinden uzak yatılı özel eğitim okulları yerine, bölgelere ayrılmış okullar açılmasından başlayan mücadele bugün de özel eğitim yasası, erişilebilirliklerin düzenlenmesi mücadelesi ile devam etmektedir. Fakat tüm mücadelelerde en büyük etken bürokratiktir. Yönetişim kavramının tam olarak uygulanamaması ve demokratik katılımların sınırlandırılması sivil toplumun durumunu zorlaştırmaktadır.

Bu tespitler bağlamında çalışmadan çıkartılacak ilk sonuç sivil toplum kuruluşlarının gücünün yetersizliğidir. Sivil toplum kuruluşlarının kamu politika süreçlerine katılımı her ne kadar önemli olarak görülse de, sonucunda hükümet politikalarının baskın olması sivil toplumun gücü problemini ortaya çıkartmaktadır. Bu konudaki en büyük eleştiri ise sivil toplum kuruluşları yöneticilerinedir. KKTC'nin küçük bir ülke olması nedeniyle sivil toplum ve hükümetler arasında bir hatır gönül ilişkisi oluşmakta ve sivil toplum kuruluşları kendi benimsedikleri siyasi erkler konusunda bir baskı mekanizması oluşturamamaktadır. Siyaset üstü baskı mekanizmaları olan sivil toplum kuruluşlarının bu derece siyasete entegre edilmesi sivil toplumun gücünü azaltmıştır.

Sivil toplum kuruluşları ve kamu kurumları ile yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen diğer bir önemli sonuç ise sivil toplum kuruluşlarının kamu politikalarının belirlenmesinde katılımcı rollerin ötesine geçememesidir. Görüşme yapılan kamu kurumları engellilere yönelik bir politika gündemde olduğu zaman komisyonlara engelli derneklerini çağırdıklarını belirtmiş fakat son noktada kararın yine hükümetlerin inisiyatifinde olduğunu kabul etmiştir. Sivil toplum kuruluşlarının engelli politikaları konusunda baskı, denetleme gibi fonksiyonların olmamasında yine en büyük problem sivil toplumun siyaset ile ilişkisinin var olmasıdır. KKTC'de sivil toplum kuruluşları her ne kadar siyaset ile derin ilişkiler içinde olsa da sivil topluma en büyük zararı veren yine bu siyasi ilişkiler olmaktadır. Sivil toplum kuruluşlarının siyaset üstü bir şekilde birlik olması ve güç toplaması hiç şüphesiz kamu politikalarında ki rollerini arttıracaktır.

Sivil toplum kuruluşlarının kamu politikalarındaki rolü konusunda ortaya çıkan bir diğer sonuç ise istikrarsız yönetimlerdir. KKTC'de hükümetlerin ömrünün kısa süreli olması sivil toplumun mücadelesini olumsuz etkilemektedir. Büyük mücadeleler sonucu elde edilecek olan haklar, hükümetlerin istikrarsızlığı nedeniyle hep başa dönmektedir.

Özellikle yasal düzenlemelerde yasaların çıkartılmadan hükümetlerin ömürlerinin bitmesi hakların elde edilmesi sürecini çıkmaza sokmaktadır. İstikrarlı bir yönetimin sağlanmasıyla sivil toplum kuruluşlarının da daha güçlü adımlar atabileceği düşünülmektedir. Bu konudaki bir diğer çözüm önerisi ise engellilere yönelik uygulamaların siyasi zeminden çok bürokratik zeminde yürütülmesidir. Bu durum partiler üstü uygulamaları beraberinde getirerek engelli haklarının siyasi partilerden bağımsız olarak ele alınmasını sağlayacaktır. Bu konudaki en büyük eksik Engelli Biriminin olmamasıdır. Engellilerin sorunları tek çatı altında toplayan bir kurumun olmaması sorunların çözümünü zorlaştırmaktadır. Engelli birimi olarak hizmet vermesi amacıyla kurulan Engelli Koordinasyon Kurulu ise bu konuda tam başarı sağlayamamış ve büyük eleştirileri maruz kalmıştır. Engelli dernekleri, bakanlıklar ve belediyelerin temsilcileri bu kurulda engellilere yönelik çalışmalar başlatmış ancak bu kurulunda hükümet tabanlı olarak kurulması ve 2019 yılında koalisyon hükümetinin yıkılması, kurulun işlevlerinin askıya alınmasına neden olmuştur. Bakanlıklar bünyesinde kurulacak olan ve engellilere yönelik tüm hizmetleri tek çatı altına toplayacak, uygulamaları denetleyecek bir kurulun engelli haklarının gelişmesinde katkı sağlayacaktır. Böyle bir kurul aynı zamanda KKTC'nin bir diğer sorunu olan yasaların uygulanmamasına konusuna da denetim mekanizması aracılığıyla çözüm olabilecektir.

Görüldüğü üzere KKTC'de engellilerin eğitim, ulaşım, istihdam ve diğer konularda halen pek çok sorunu devam etmektedir. Engellilerin 2006 yılından bu yana kamuda istihdam edilmemesi, özel sektör çalışma koşullarının denetlenmemesi, 2016 yılında çıkartılan imar yasasına uygun düzenlemelerin geriye dönük yapılmaması sorunların ciddiyetini gözler önüne sermektedir. Ancak en büyük sorun engellilere yönelik yapılan işlerin hükümetlerin ömürleri ile sınırlı kalması olarak görülmektedir. Ayrıca sivil toplum kuruluşlarının da bu dönemlerde siyasi tavırlar alması ve taraf olması partiler üstü bir sosyal devlet modelinin gelişmesinin önündeki engelleri kanıtlar niteliktedir. Engellilerin haklarını partilerle olan ilişkilerine göre alçak veya yüksek sesle savunan sivil toplumun tam bir başarıya ulaşması mümkün görünmemektedir.

Sonuç olarak engelli hakları konusunda ülkenin kuruluşundan bu yana büyük mücadeleler verilmiş ve sivil toplum kuruluşları en önde yer almıştır. Fakat istikrarsız hükümetler ve siyasi sivil toplum kuruluşlarının varlığı günümüzde bu mücadelelerin gücünü azaltmış ve birlik duygusunu köreltmıştır. Sivil toplum kuruluşlarının siyasete bu derece dahil olmaları onları baskıcı ve denetlemeci kurum olmaktan ziyade katılımcı kurumlar haline getirmiştir.

Sivil toplum bir gönül işi, haklı bir mücadeledir, bu mücadelenin gücünün farkına varılmalıdır. Güçlü bir sivil toplum engellilerin en büyük silahı olacaktır. Güçlü bir sivil toplumun varlığı güçlü engelli hakları savunuculuğunu beraberinde getirecektir. Baskıcı bir sivil toplum ise hakların elde edilmesi konusunda iyi bir çözüm yolu olabilmektedir.

KKTC özel statüsü ve sadece Türkiye Cumhuriyeti tarafından tanınan bir devlet olması nedeniyle engelli hakları ve tüm hakların uygulanması noktasında diğer devletlere nazaran daha büyük zorluklar yaşamaktadır. Tüm bunlara rağmen devletlerin kendi koyduğu yasalara kendisinin uyduğu, engellilerin toplama katılımı noktasında engellerin ortadan kalktığı ve sivil toplumun siyasi kimliklerden sıyrılıp birlikte mücadele ettiği bir Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti engelsiz yaşamın mümkün olduğunu kanıtlayacak en güzel ülke örneklerinden birisi olmaya adaydır.

KAYNAKÇA

- Ağaoğlu, A. (2001). *Genel Olarak KKTC Sosyal Güvenlik Sistemi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Aksoy, F. (2018). *Sivil Toplum Kuruluşlarında Kurumsal İtibar Yönetimi: Farklı Alanlarda Faaliyet Gösteren Sivil Toplum Kuruluşları Üzerine Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Alcock, P. ve Rowlingson, K. (2011). *Sosyal politika: kuramlar ve uygulamalar*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Alıç, S. (2007). *Kayseri İl Merkezinde Seçilmiş Kent Tipi Bir Sağlık Ocağı Bölgesinde Özürlülük Sıklığı ve Etkileyen Faktörler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erciyes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Kayseri.
- Alkan Meşhur, F. (2017). Engelli Bireylerin Kentsel ve Sosyal Yaşama Katılımında Bilişim Teknolojilerinin Önemi. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 4(13).
- Alpar, S. (2005). *Kıbrıs'ta Sivil Toplum ve Sivil Toplum Kuruluşları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Altan, Ö. Z. (2004). *Sosyal Politika Dersleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Arıkan Ç. (2002). Sosyal Model Çerçevesinde Özürlülüğe Yaklaşım. *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, 2(1), 12-21.
- Aslan, S. (2010). Sivil Toplum: Kavramsal Değişim ve Dönüşüm. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(33),188-212.
- Atıcı, İ. (2007). *Fiziksel Engelliler ve Kentsel Mekanın Kullanımı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Babaoğlu, C. (2018). Türkiye’de Anakentlerde Engellilere Yönelik Hizmetler ve Sorun Alanları. *Tesam Akademi Dergisi, Yerel Yönetimler Özel Sayısı*, 79-110.
- Baş, M. ve Ulama, Ş. (2014). *Türkiye’de Engelli Turizmi Pazarlarında ki Farklı Talep Özelliklerinin Analizi*. 15. Ulusal Turizm Kongresi, Ankara.
- Besiri, A. (2009). Yoksulluk ekseninde engellilerin eğitimi. *TBB Dergisi*, 83, 353-374.
- Bilgin, K. U. (2000). Özürlülerin Çalışma Hayatındaki Sorunları ve Çözüm Önerileri. *Kamu İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, 5(4), 8.
- Bobbio, N. ve Texier, J. (1982). *Gramsci ve Sivil Toplum*. Ankara: Savaş Yayınları..
- Çağlar, S. (2012). Engellilerin Erişilebilirlik Hakkı ve Türkiye’de Erişilebilirlikleri. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 61(2) 541-598.

- Çaha, H. (2016). Engellilerin toplumsal hayata katılmasına yönelik politikalar: Türkiye, ABD ve Japonya Örnekleri. *İnsan & Toplum Dergisi*, 5(10), 123-150.
- Çaha, Ö. (2003). *Aşkın Devletten Sivil Topluma*. İstanbul: Gendaş Kültür Yayınları.
- Çarkçı, Ş. (2011). *Engellilerin Mesleki Eğitimi ve İstihdamı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çavuş, Ö. H., ve Tekin, A. (2015). Türkiye’de engellilerin istihdam yöntemi olarak korumalı işyeri. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 30(1), 145-165.
- Çiftçi, C. (2012). Sivil Toplum: Kökenler, Örgütlenme ve Çalışma Yaklaşımları. *Kadın ve Kadın STK’larının Güçlendirilmesi Projesi*.
- Denli, M. (2018). *Sivil Toplum Kavramı Bağlamında Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşları: TÜSİAD Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Dünya Sağlık Örgütü. (2011). *Dünya Engellilik Raporu*, 4.
- Eliöz, M. ve Akbuğa, E. (2017). Engelli Bireylerin Yoksulluk ile Mücadelesinde Girişimcilik ve Girişimciliğin Önündeki Engeller. *Kesit Akademi Dergisi*, 3(10), 570-585.
- Emini, F. (2013). Sivil Toplum Kuruluşlarının Politika Belirleme Sürecinde ki Rolü: Tüsiad Örneği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 36.
- Erdoğan, M. (1998). Sivil Toplum: Bir Kavram Anatomisi. *Liberal Düşünce Dergisi* 10(11), 5-21.
- Ergüden, D. (2008). *Sosyal Dışlanma Açısından Bedensel Engelli Bireylerin Yaşantılarının İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Erten, Ş. (2017). Engellilik Kültürü: Engellilik Modelleri Çerçevesinde Bir Değerlendirme. (Ed. C. Ergun ve S. Öğrekçi) *Sosyal Bilimlerde Kültür Tartışmaları*, Gece Kitaplığı Yayınevi.
- Genç, Y ve Çat, D. (2013) Engellilerin İstihdamı ve Sosyal İçerme İlişkisi. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8(1), 363-393.
- Genç, Y. (2015). Engellilerin Sosyal Sorunları ve Beklentileri. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 35, 2.
- Göçmen, S. (2017). *Çalışma Kültürü Bağlamında Engellilik: Alanya’da Bir Uygulama*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Gökbay, Z. İ., Ergen, A. ve Özdemir, N. (2011). Engelli Bireylerin İstihdamına Yönelik Bir Vaka Çalışması: Engelsiz Eğitim, *Öneri Dergisi*, 9(36), 1-8.

Gözübüyük Tamer, M. (2010). Tarihsel Süreçte Sivil Toplum. *Edebiyat Fakültesi Dergisi* 27(1).

İnternet: Kıbrıs Türk Görmezler Derneği Web:
http://ktgormezlerderneği.org/?page_id=165, Erişim Tarihi, 02.08.2019

İnternet: Kıbrıs Türk Ortopedik Özürlüler Derneği. Web: <http://www.ktood.org/ktood-kurulusu.php>, Erişim Tarihi: 02.08.2019.

İnternet: KKTC Engelliler Dayanışma Derneği. Web:
<http://www.kktcengelliler.com/hizmetlerimiz/>, Erişim Tarihi: 02.08.2019.

İnternet: KKTC Sağlık Bakanlığı. Web:
<https://saglik.gov.ct.tr/Haberler/ArtMID/31973/ArticleID/56932/3-Aral%C4%B1k-D252nya-Engelliler-G252n252>, Erişim Tarihi: 15.07.2019.

İnternet: Web: <http://www.kktcozev.com/vakif-hakkinda.php>, Erişim Tarihi: 03.08.2019.

İnternet: Web: http://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa, Erişim Tarihi: 01.08.2019.

İnternet: Web: <https://www.gundemkibris.com/mansetler/spastikleri-koruma-cemiyeti-engelsiz-yasami-destekleme-derneği-adini-aldi-h167987.html>, Erişim Tarihi: 03.08.2019.

İrgil, E. (2015). Engellilik: Dünyada ve Türkiye’de Durum, *Kentli Dergisi*, 60-62.

Kabasakal, M. (2008). *Sivil Toplum ve Demokrasi*. Denetçi Yeterlilik Tezi. İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı, Ankara.

Kara, B. (2016). *Sosyolojik Bakış Açısıyla, Engellilerin Toplumdaki Yeri*, 2. Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Eğitim ve Sosyal Bilimler Sempozyumu, 5-7 Mayıs, Nizip, 245-262.

Karadağ, A. (2005). *Sivil Toplum ve Demokrasi*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Karataş, İ. H. (2008) *Türk Eğitim Sisteminde Sivil Toplum Kuruluşları: Konumları ve İşlevleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul

Karip, S. (2016). *Engelli Bireylerin Sağlık Hizmetlerine Ulaşılabilirlik Düzeylerinin Belirlenmesi; Konya Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Kavaklı, U. ve Özkara, E. (2012). Kişisel, Sosyal ve İş Hayatında Özürlü Bireylere Tanınan Haklar ve Özürlü Olguların Medikolegal Değerlendirmesi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 26(1), 65-74.

KKTC Cumhurbaşkanlığı. (2009). *Devlet Denetleme Kurulu Özürlü Raporu*.

Koray, M. (2008). *Sosyal Politika*, Ankara: İmge Kitabevi.

- Küçükali, A. (2014). Engellilere Uygulanan Sosyal Politikaların Değerlendirilmesi: Atatürk Üniversitesi Örneği”, *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), 59-86.
- Lüle, F. (2008). *Engelli Bireylere Sahip Yoksul Ailelerin Karşılaştıkları Sorunlar ve Bu Sorunlarla Başa Çıkma Tarzları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Meşe, İ. (2014). Engelliği Açıklayan Sosyal Model Nedir?, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 14(33), 79-92.
- Metin, B. (2017). Engellilere Yönelik Sosyal Politikalarda Yerel Yönetimlerin Rolü: Keçiören Belediyesi Örneği. *Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi* 19(1)
- Okur, N. ve Erbil-Erdugan, F. (2010). Sosyal Haklar ve Özürlüler: Özürlülük Modelleri Bağlamında Tarihsel Bir Değerlendirme, *II. Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Pamukkale Üniversitesi Yayınları, Denizli, 245-263.
- Orhan, S. ve Genç, K. G. (2015). Engellilere Yönelik Ülkemizdeki Özel Eğitim Hizmet Uygulamaları ve Örnek Ülke Karşılaştırması. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 35(2).
- Öcal, A. (2015). *Dezavantajlı Gruplar ve Sosyal Bilgiler*. Ankara: Pegem Akademi.
- Ölmezoğlu, N. İ. (2015). *Çalışma Yaşamında Engelliler: Gümüşhane İli Engelli İstihdamına İlişkin Arz Yönlü Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özaydın, M.M, (2008). Küresel Etkilerle Şekillenen Sosyal Politika Anlayışı Ekseninde Sosyal Politikaların Geleceğini Tartışmak. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(1), 163–180.
- Özaydın, M.M. (2003). Vakıfların Sosyal Politika İşlevleri ve Günümüzde Artan Önemi. *Kamu-İş Dergisi*, 7(2), 2-34.
- Özdemir, S. (2004). Sosyal Refah'ın Sağlanmasında Yeni Bir Anlayış:“Refah Karması” ve Sosyal Refah Sağlayıcı Kurumlar. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 48.
- Özdemir, S., Başel, H., ve Şenocak, H. (2009). Sivil Toplum Kuruluşları (STK)'nın Artan Önemi ve Üsküdar'da Faaliyet Gösteren Bazı STK'lar Üzerine Bir Araştırma. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 56, 151-234.
- Özer, M. H. (2008). Günümüz İtibariyle Sivil Toplum Kuruluşlarının İktisadi ve Sosyal Fonksiyonları. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(26), 86-97.
- Özgökçeler, S. ve Alper, Y. (2010). Özürlüler Kanununun Sosyal Model Açısından değerlendirilmesi. *İşletme ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 33.
- Öztürk, M. (2011). *Türkiye’de engelli gerçeği*. İstanbul: Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği Cep Kitapları, 30, 105.

- Sapancı, F. (2013). *Sağlık Hizmetlerinde Engellilik Kavramı ve Engellilerin Sağlık Hizmetlerinden Yararlanmaları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Saygı, M. (2007). Kuzey Kıbrıs'ta Özel Eğitim ve Kaynaştırma. *KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Milli Eğitim Dergisi, 1, 55-67*.
- Seyyar, A. (2008). Sosyal Siyaset Ekseninde Yerel Özürlüler Politikası (Özürlü Dostu Yerel Sosyal Politikalar), *Yerel Siyaset Dergisi, 27*.
- Şahinöz, T. (Ed. Öncel, M., Şahinöz, S. ve Eker, H. H. ve Ark.) (2013). *Engelli Sağlığı*. Gümüşhane.
- Şen, M. (2017). *Çalışma Yaşamında Engelliler*. Dursun, S. ve Aytaç, S. (Ed.), Çalışma Yaşamında Özel Gruplar içinde. Bursa: Ekin Basım Yayınevi.
- Şenkal, A. (2005). *Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Taşçı, F. (2012). *Sosyal Politika Ahlakı*. İstanbul: Nobel Yayınları.
- Taşçı, F. (2018). *Sosyal Politikada Dezavantajlı Gruplar*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Tekeli, İ. (2017). *Katılımcı Demokrasi ve Sivil Toplum Kuruluşları*. Ankara: Sosyal Demokrasi Derneği Yayınları.
- Tellioglu, S. (2019). Avrupa Birliği (AB)'nin ve Bazı Gelişmiş Ülkelerin Engellilere Yönelik Sosyal Politikaları ve Sosyal Hizmetleri. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 34, 166-182*.
- Tiyek, R., Eryiğit, B. H., ve Baş, E. (2016). Engellilerin Erişilebilirlik Sorunu ve TSE Standartları Çerçevesinde Bir Araştırma. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 12(2), 225-261*.
- Tokol, A. (2000). *Sosyal Politika*. Bursa: Vipaş Yayınları.
- Tunay, F. (2012). *Yerel Yönetimlerle Dezavantajlı Grupların İlişkileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Uludağ Güler, Ç. (2017). *Türkiye'de Engellilere Yönelik Sosyal Koruma Önlemleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yayla, A. (2011). *Siyasi Düşünce Sözlüğü*. Ankara: Adres Yayınları.
- Yayla, A. Uçar, B.ve Bıçak, V. (2001). *Türkiye Cumhuriyeti Dernekler Mevzuatının Avrupa Birliği Standartlarına Uyum Raporu*. Liberal Düşünce Topluluğu.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2000). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, İ. (2004). *Demokrasi Sivil Toplum Kuruluşları ve Yönetişim*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Zayimoğlu Öztürk, F. (2015). *Engelliler ve Engellilik*. (Ed. A. Öcal). Dezavantajlı Gruplar ve Sosyal Bilgiler. Ankara: Pegem Akademi.

EKLER

EK-1. Ölçme Aracının Soruları

- Kuruluş yılı ne zamandır?
- Derneğin kuruluş amacı nedir?
- Derneğin hedef kitlesi kimlerdir?
- Kişilerin derneğe üye olma amacını nasıl açıklarsınız?
- Derneğin faaliyetleri nelerdir?
- İhtiyaç sahipleri nasıl tespit ediliyor?
- İhtiyaç sahipleri için bütçe nasıl sağlanıyor?
- Dernek üyelerinin temel ihtiyaçlarını karşılamak için ne gibi hizmetler sunmaktadır?
- Engellilik konusunda toplum bilinci nedir ve farkındalık için neler yapılmaktadır?
- Ülkede mevcut engelli yasaları ve hakları hakkında bilgi sahibi misiniz?
- Mevcut engelli yasasında rol oynadınız mı? Nasıl bir rol oynadınız?
- Ülkede erişilebilirlik ve ulaşım konusunda mevcut durum nedir?
- Engelli yasalarını yeterli buluyor musunuz?
- Mevzuatların yetersiz bulunması durumunda neler yapıyorsunuz?
- Devlet ile sosyal diyalog hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?
- Engellilere yönelik sosyal politikaların belirlenmesinde sivil toplum kuruluşlarının rolü nedir?
- Engellilere yönelik hizmet veren sivil toplum kuruluşlarının ortak bir vizyonu var mıdır?
- Engellilere yönelik mevzuatların belirlenmesinde rolünüz nedir?
- Uzun vadede sosyal politikalar ne olmalı, nasıl şekillenmelidir?
- Sivil toplum kuruluşlarının politika belirlemedeki rolünü (denetleme, katılım, kendisi yapma) nasıl tanımlarsınız?
- Derneğin engelli haklarının kazanılması konusundaki mücadeleleri var mıdır? Açıklayabilir misiniz?

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : CAN ATEŞ, Rumeysa
Uyruğu : T.C.
Doğum tarihi ve yeri : 03.01.1995, Karabük
Medeni hali : Evli
e-mail : canrumeysa6@gmail.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Yüksek Lisans	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi / Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri	Devam Ediyor
Lisans	Gazi Üniversitesi / İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	2016
Lise	Etimesgut Lisesi	2012

Yabancı Dil

İngilizce

Yayımlar

-

Hobiler

-

le.ahbv.edu.tr